magazin istoric

ANUL XIV Nr. 10 (163)
OCTOMBRIE 1980

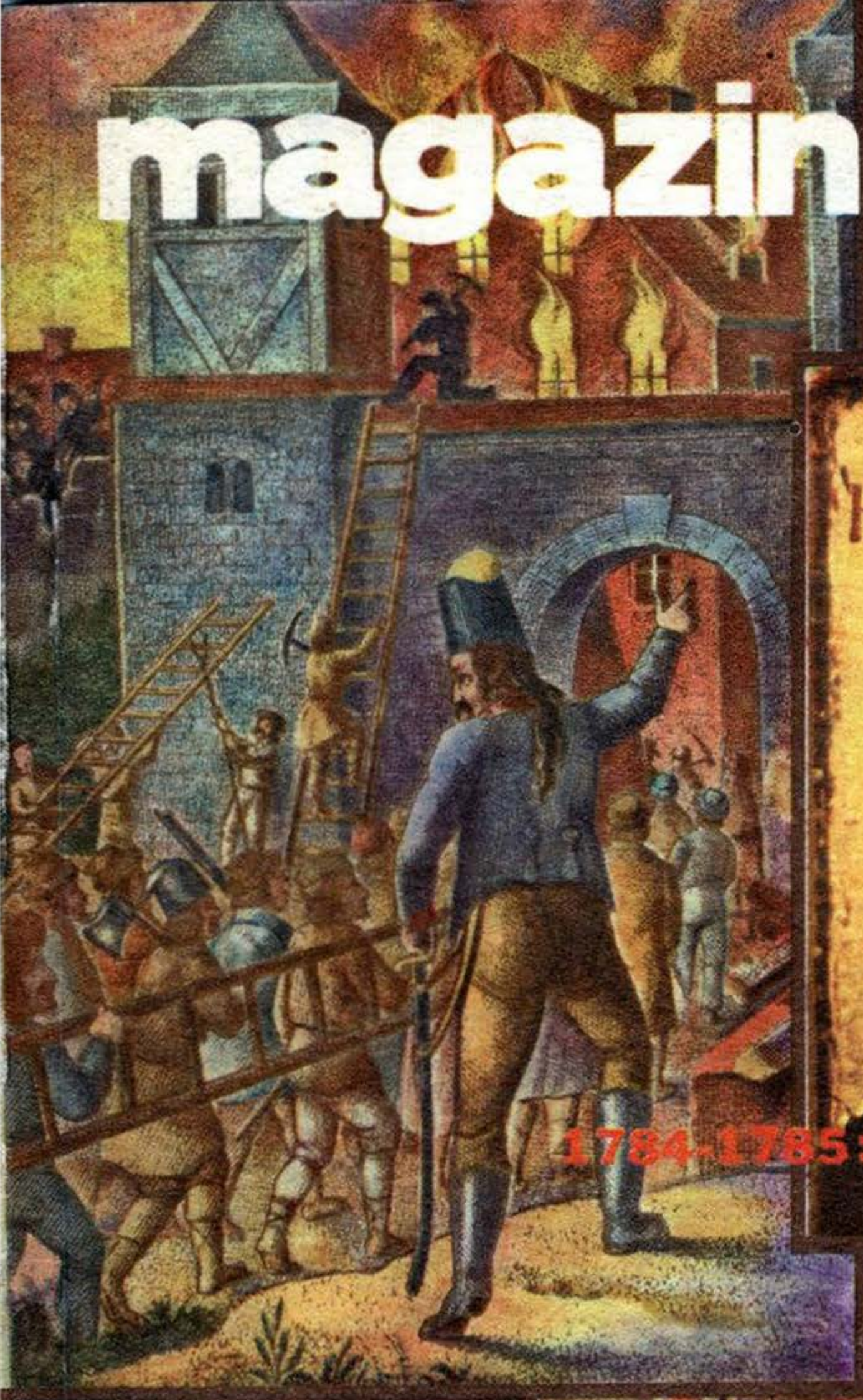

1784-1785: Transilvania

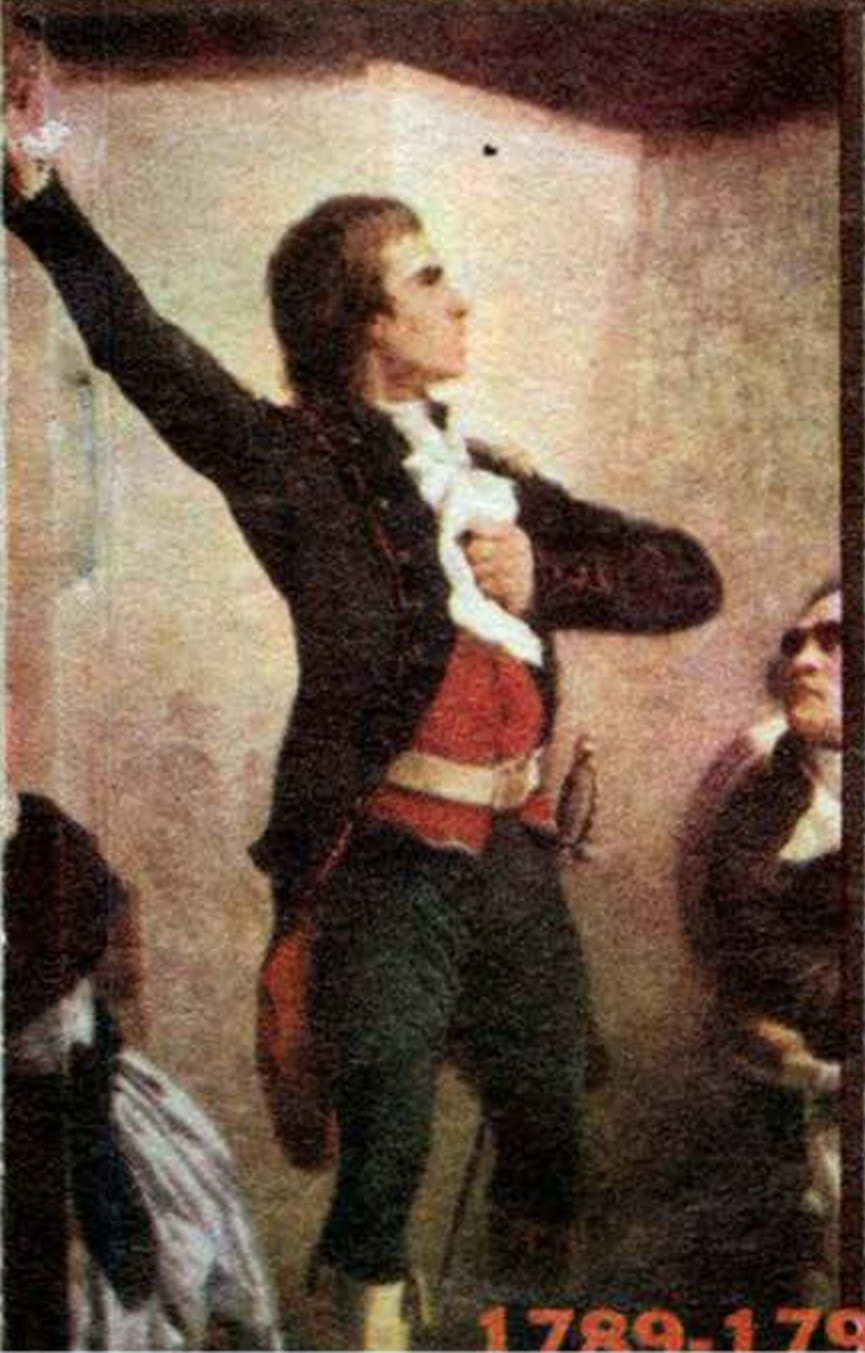

1789-1794: Franța

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIV

Nr. 10 (163)

octombrie 1980

Redactor şef

CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei

DUMITRU ALMAŞ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ŞTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

SUMAR

Horea, Cloşca şi Crişan:
Florin Constantiniu, Nicolae Densuşianu 2

Convorbiri cu *G. Spadolini, Al. Gieysztor* 8

Octombrie 1945. Un moment al viitorului:
Gh. Tuţui 11

60 ani de la greva generală din octombrie 1920:
M. C. Stănescu 13

Amintiri (II):
Radu Rosetti 16

Manuscrise româneşti în biblioteci europene:
Eugen Glück 19

Dave şi stăpînii lor — Piscul Crăsani:
Niculae Conovici 22

1944-1945. Umăr la umăr pentru victorie:
M. V. Zaharov 24

Diktatul de la Viena (II):
Mircea Muşat 28

Visul unei naţiuni:
Pierre Berton 33

Civilii în război (II):
E. Russel Chamberlin 37

Mormîntul primului împărat al Chinei 40

Întîlniri cu J. Nehru şi E.E. Kisch:
Valter Roman 44

Revelaţia unor însemnări:
Elena Linţa 46

Reţeaua Culper:
Jean Pierre Alem 47

Napoleon şi... napoleonii. Leonardo da Vinci:
Guy Breton 51

Cursa şi corsarii (II):
Auguste Toussaint 58

- **Cititorii scriu istorie...** 54
- **Cărţi sosite la redacţie...** 61
- **Rezultatele concursului** Magazin isto ic, **ediţia II/1980...** 61
- **Poşta** Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Din cronica marilor mişcări revoluţionare ale sec. XVIII: răscoala lui Horea, Cloşca şi C işan; revoluţia franceză; războiul de independenţă al S.U.A; răscoala antihabsburgică a lui Francisc Rákóczi II; războiul ţărănesc a lui Emilian Pugaciov (**În secolul lui Horea,** p.2). Macheta artistică a copertelor 1 şi 4: arh. Ascanio Damian

② Chipul lui lexandru Lăpuşneanu într-o tapiserie de poceă. În medalion, actorul George Motoi, interp etul rolului titular în filmul **Întoarcerea lui vodă Lăpuşneanu (Revelaţia unor însemnări,** p. 46)

③ Vornicul Alecsandri cu cei doi fii — Vasile şi Iancu, pictură de N. Livaditti. În medalion: **Elena Negri**; pictură de C. Rosenthal, aflată la Muzeul de artă al R.S. România **(Amintiri,** p. 16)

ÎN SECOLUL LUI HOREA

Dr. FLORIN CONSTANTINIU,
Institutul de istorie „Nicolae Iorga"

Secolul XVIII, secolul raţiunii, al luminilor, al lui Diderot şi d'Alembert, secolul despoţilor luminaţi, al lui Frederic II şi al Ecaterinei II, este în egală măsură secolul unor mari frămîntări sociale, al răscoalei lui Pugaciov şi al răscoalei lui Horea, secolul unor mari seisme politice şi revoluţionare, al războiului de independenţă al Statelor Unite ale Americii şi al revoluţiei franceze.

Nicolae Iorga, care s-a vădit un precursor în atîtea din orientările de azi ale istoriografiei, sublinia, într-o viziune unitară de istorie universală, legătura dintre frămîntările revoluţionare din lumea nouă şi cea veche.

Tot Nicolae Iorga formula, în titlul lucrării sale Le place des Roumains dans l'histoire universelle **(Locul românilor în istoria universală), un principiu şi un obiectiv pentru istoriografia noastră: permanenta raportare a faptelor de istorie naţională la contextul de istorie universală, pentru a înţelege corect atît aspectele comune cît şi cele specifice[1]. Principiul este pe deplin valabil şi în cazul răscoalei lui Horea, al cărei cadru istoric internaţional îl schiţăm în cele ce urmează. Cum se va vedea, marea ridicare la luptă a românilor transilvăneni din 1784-1785 s-a înscris într-un lung şir de tensiuni şi confruntări sociale de care a fost marcat sec. XVIII, avînd trăsături comune cu acestea, dar purtînd, în acelaşi timp, sigiliul realităţilor locului şi timpului, care o individualizează şi o situează pe un plan superior.**

Un haiduc legendar

Într-o zi din toamna anului 1702, locuitorii din Anduze (Franţa), localitate de la poalele Munţilor Ceveni, puteau privi un decor de groază: pe podul tîrgului se înşirau treisprezece capete însîngerate de „camisari" — cămăşari — (de la *camiso*, care în dialectul din Languedoc înseamnă cămaşă, răsculaţii purtînd în cursul atacurilor nocturne o cămaşă pentru a se recunoaşte mai lesne sau preferînd să lupte în cămaşă cînd vremea era călduroasă) care pieriseră într-o încăierare cu trupele regale. Cămăşarii erau angajaţi într-un adevărat război de guerillă, provocat de fiscalitatea apăsătoare şi asuprirea confesională (revocarea edictului din Nantes[2] — care dăduse libertate de cult hughenoţilor — a redeschis calea persecutării lor). Unul din trecătorii de pe acest pod al morţii, Jean Cavalier, jurase să-i răzbune pe cei care căzuseră în luptă. Cioban şi ucenic de brutar în copilărie, el avea să facă dovada unor remarcabile însuşiri militare, devenind, la 22 ani, cel mai de seamă conducător al cămăşarilor. Doi ani mai tîrziu însă Jean Cavalier a abandonat detaşamentele răsculaţilor şi a părăsit Franţa. Ceilalţi şefi ai cămăşarilor, mai hotărîţi, au continuat lupta, răscoala reizbucnind în 1709 şi 1713.

Acţiunile cămăşarilor, care au inaugurat luptele sociale ale sec. XVIII au avut atît cauze sociale cît şi confesionale. Şi în al e mişcări ţărăneşti, ridicarea la arme a maselor populare împotriva exploatării domeniale sau fiscale, a marilor stăpîni de pămînt sau a statului, a fost însoţită şi de motivaţii religioase. Într-o societate ca cea medievală — în care biserica oficială era solidară cu regimul feudal — protestul social, în funcţie de împrejurări, s-a manifestat şi pe plan confesional.

Complexitatea factorilor care au pus în mişcare masele ţărăneşti în sec. XVIII a fost ilustrată concludent şi de răscoala lui Francisc Rákóczi II (1703-1711) din Ungaria şi Transilvania[3]. Acţiunea lui a fost îndreptată împotriva stăpînirii habsburgice, dar sub steagul princiar al conducătorului răscoalei s-au aflat, deopotrivă, nobili şi ţărani. Solidaritatea s-a realizat pe platforma antiimperială, dar interesele şi aspiraţiile răsculaţilor erau divergente. Ţăranii erau ostili în egală măsură atît Curţii de la Viena, mai ales autorităţilor militare care îi împovărau cu grele contribuţii şi rechiziţii, cît şi nobililor care le impuneau un apăsător regim de obligaţii feudale. Făgăduiala lui Rákóczi că va elibera pe iobagii care i se vor alătura a avut, desigur, un puternic ecou în rîndurile ţărănimii aservite. Şi aici, o componentă a răscoalei a constituit-o lupta împotriva prozelitismului catolic, încurajat de Curtea de la Viena. Pen-

---

[1] În spiritul concepţiei lui Iorga, marile mutaţii petrecute de o parte şi alta a Oceanului Atlantic sînt înmănunchiate de către o direcţie de cercetare iniţiată în S.U.A. de L. Gottschalk (*Magazin istoric*, nr. 12/1979) şi ilustrată azi de R.P. Palmer şi J. Godechot, într-un proces unic. În această lumină, frămîntările de pe continentul european din sec. XVIII sînt încadrate unui amplu şi profund curent novator.

[2-3] *Magazin istoric*, nr. 11/1973; 3/1976.

tru populația românească din Transilvania, împotrivirea față de unirea cu biserica romană era refuzul de a accepta o știrbire a strînsei unități cu frații de peste Carpați. Alături de Rákóczi, dar cu rosturile lor proprii, românii s-au bătut vitejește, și faptele haiducului Gligor Pintea în părțile Băii Mari au născut figura legendarului Pintea Viteazul.

Între libertate și moarte

În aceiași ani, mai spre răsărit, cazacii de pe Don și țăranii care fugiseră în acea zonă pentru a se salva de exploatare, s-au răsculat sub conducerea lui Kondrati Bulavin (1707-1708). Incidentul declanșator l-a constituit ciocnirea lor cu un detașament, condus de prințul I.V. Dolgoruki, care venise să-i „recupereze" pe țăranii fugiți. Cazacii și țăranii au luat în stăpînirea lor orașul Cerkassk, centrul administrativ al căzăcimii de pe Don, apoi Țaritînul pe Volga. Răscoala s-a întins spre nord, pe cursul superior al Donului. Ales ataman, Bulavin voia să atace Moscova, dar dispersarea forțelor și ostilitatea păturii bogate a căzăcimii, care a organizat un complot împotriva lui Bulavin — dispărut în condiții neelucidate încă — au slăbit forța răscoalei, sălbatic reprimată de armata trimisă de țarul Petru I.

Croația și Slavonia au fost și ele teatrul unor mari răscoale țărănești. Începutul l-a făcut în 1742 Slavonia, unde masele țărănești s-au ridicat, exasperate de obligațiile impuse de marii stăpîni de pămînt și de fiscul imperial. În vîltoarea luptei, ei au creat o „mare scupșcină" (adunare), chemată să dea legi în spiritul revendicărilor formulate de răsculați. Represiunea sîngeroasă nu a întîrziat și conducătorii răsculaților, printre care Todor Milanković, au fost executați.

În 1755, convinși că ordinul de catagrafiere a familiilor și averilor era doar preludiul unei noi sporiri a obligațiilor, țărănimea din Slavonia s-a răsculat din nou, sub conducerea iobagului Mihail Kušić, care îi vestea abolirea servituții personale și a clăcii. În același an s-a produs și răscoala grănicerilor, nemulțumiți de încălcarea de către autorități a scutirilor de care beneficiau, precum și de neplata soldei. În generalatele Varaždin și Carlowitz, răsculații și-au aflat un destoinic conducător în căpitanul P. Ljubocevič. Între țărani și grăniceri s-au stabilit legături de conlucrare, dar forța superioară a armatei imperiale și-a spus cuvîntul și, în scurt timp, ordinea a fost instaurată și în aceste ținuturi.

Frămîntările țărănești n-au rămas însă fără urmări. Împărăteasa Maria Tereza a promulgat în anul următor, 1756, un urbariu pentru Slavonia, care fixa mărimea parcelelor țărănești și stabilea cuantumul clăcii. Măsura era menită să îngrădească abuzurile nobilimii, care prin excesele ei lovea în însești interesele Curții imperiale. Împărăteasa urmărea ca supușii ei de rînd, în dubla lor ipostază, de contribuabili și soldați, să nu fie storși de nobili pînă într-atît, încît să nu se mai poată achita de îndatoririle față de stat.

De o mult mai mare amploare a fost răscoala țărănimii din Cehia, din anul 1775. Regimul seniorial căpătase aici forme de strigătoare inechitate: trei sferturi din pămînt aparținea marilor domenii feudale, obligațiile de clacă erau deosebit de oneroase, iar abuzurile seniorilor atingeau cruzimea: la Dobříš pe domeniul prințului Mansfeld, țăranii erau supuși biciuirii și altor torturi, fără ca măcar femeile gravide să fie exceptate.

Țăranii erau însă și ei mai bine organizați aici. În regiunea Náchad se constituise, în secret, un consiliu de conducere — un gubernium țărănesc — a cărui misiune era de a strînge fonduri în vederea organizării unei armate, fiecare gospodărie urmînd să contribuie cu șase creițari. Termenul fixat pentru începerea acțiunii era de 16 mai 1775; răsculații plănuiau să ocupe Praga și, apoi, stăpîni pe oraș să ceară lui Iosif II desființarea clăcii. În 1771, monarhul vizitase Cehia, constatînd el însuși situația precară a țărănimii. În fruntea consiliului țărănesc se afla Antonin Nývlet, țăran liber din Rtyne, exponentul unui curent moderat, dispus să renunțe la luptă în urma unei ușurări a regimului obligațiilor

Microcronologia mișcărilor sociale în secolul XVIII

1702-1704 *Răscoala camisarilor (cămășarilor) din Languedoc (Franța); mișcările au continuat pînă în 1715*

1702-1705 *Țăranii și cazacii din dreapta Niprului se răscoală; revolta reizbucnește în* **1712-1715**

1703-1711 *Răscoala antihabsburgică din Ungaria și Transilvania, condusă de Francisc Rákóczi II*

1705-1706 *La Astrahan (Rusia) soldații și orășenii se ridică împotriva exploatării feudale*

1707-1708 *Răscoala cazacilor și a țărănimii condusă de Kondrati Bulavin*

1709-1715 *Mare răscoală țărănească în Punjab (India)*

1710-1727, 1733 *Puternice răscoale în provincia Cholla (Coreea) provocate de asuprirea fiscală*

1721-1726 *Amerindienii din Paraguay se ridică împotriva dominației coloniale și a asupririi feudale*

1730 *Răscoală antigenoveză în Corsica*

1733 *Mișcări ale sărăcimii din Edo (Japonia)*

1735 *Răscoala condusă de Pero Seghedinaț din Pecica, în Banat*

1735-1736 *Populația miao din China se răscoală împotriva exploatării*

1743-1751 *Răscoala țărănească din nordul Vietnamului*

1744 *Mișcare în Transilvania, condusă de Visarion Sarai; pornită împotriva unirii cu Roma, acțiunea sa prilejuiește puternice agitații în rîndurile țărănimii exploatate*

1753-1756 *Mișcări țărănești în Podhale (Polonia)*

1754 *Răscoala țărănească din Kantô (Japonia)*

1755 *Răscoala țăranilor și grănicerilor din Slavonia*

1757-1761 *Mișcarea condusă de Sofronie din Cioara împotriva unirii cu Roma; condamnat la închisoare, Sofronie s-a refugiat în Țara Românească*

1759 *Răscoala orășenilor și țăranilor din Iași*

de muncă. Un alt curent, radical, se pronunța însă pentru abolirea clăcii și a servituții corporale. Deviza, scrisă pe steaguri, era „Libertatea sau moartea!"

Iluzii cu litere de aur

Iluzia că suveranul ar fi binevoitor țăranilor și că abuzurile sînt săvîrșite de nobili, fără știrea lui, era puternic înrădăcinată în cugetele mai tuturor răsculaților. Încrederea aceasta, cu o vechime multiseculară, era stimulată — cum se va întîmpla, mai tîrziu, și în Transilvania[1] — de atitudinea aparent binevoitoare a lui Iosif II, atent la plîngerile țăranilor. Așa cum răsculații de la Bobîlna[2] din 1437 credeau că ar fi existat un document de la regele Ștefan I, în care figurau „libertățile și legile" voite de ei, și cereau ca diploma regală să fie găsită, tot astfel țăranii cehi vorbeau de o „patentă de aur" (scrisă cu litere de aur) care punea capăt clăcii, dar care fusese ascunsă de nobili (pentru surprinzătoarea trăinicie în timp a acestor credințe, amintim că, în timpul tulburărilor țărănești din gubernia Poltava din anul 1902, țăranii ruși răsculați declarau că răzvrătirea lor era făcută în numele țarului, care le-ar fi trimis, printr-un general, un manifest scris cu litere de aur).

Răscoala țăranilor cehi a izbucnit la 20 martie 1775, mai devreme decît fusese plănuită, astfel că spontaneitatea a precumpănit față de organizare. Țăranii ardeau conacele și bisericile și-i obligau pe stăpînii feud i să semneze acte prin care renunțau la clacă. Violența răscoalei a provocat îngrijorarea aripei moderate, care a început negocieri cu autoritățile. În cursul lor, Antonin Nývlet a fost arestat. În localitatea Chlumec nad Cidlinou, o altă parte a răsculaților a fost înfrîntă de armată. A eșuat de asemenea, atacul răsculaților asupra Pragăi. La începutul lui aprilie, răscoala părea înăbușită, dar ea a țîșnit din nou, ca o flacără, în cursul verii, acoperind cea mai mare parte a Boemiei și Moraviei, luînd caracterul unui adevărat asalt dat de țărănime împotriva regimului de servitute personală și de clacă. Curtea imperială a fost constrînsă să facă concesii: în iunie 1775 a fost promulgată o patentă care reglementa cuantumul și modalitățile de prestare a clăcii.

O altă răscoală de mari proporții — un adevărat război țărănesc — a fost aceea condusă de cazacul Emilian Pugaciov[3] în anii 1773-1775 în sud-estul Rusiei. Și aici „iluzia monarhică" — credința în „bunul împărat" — a stăruit de-a lungul desfășurării evenimentelor. Pugaciov se dădea drept țarul Petru III, înlăturat de pe tron de soția lui, devenită țarina Ecaterina II. Chemările sale au fost urmate de diferite categorii sociale și naționale de exploatați: cazaci, țărani, lucrători la manufacturile din Ural, bașchiri și calmuci. „Să distrugă casele nob lilor și să dea țăranilor libertate" erau ordinele date răsculaților de pretinsul țar. „Aceluia care va ucide un nobil și-i va nimici casa, i se vor da bani — o sută; iar aceluia care va nimici zece case ale nobililor — o mie de ruble și gradul de general", se spunea în manifestele lansate de Pugaciov.

Pentru conducerea răscoalei, Pugaciov a organizat un „colegiu militar", care elabora instrucțiunile și ordinele privind înzestrarea armatei, numea căpeteniile, judeca și pedepsea actele de indisciplină, redacta și difuza ucazurile etc.

Curajos și energic, Pugaciov era întotdeauna un exemplu, aruncîndu-se personal în luptă. Celor care îl sfătuiau să se cruțe, le răspundea: „Unde s-a mai pomenit ca un tun să ucidă un țar?"

Unită prin aspirațiile comune de libertate și dreptate, oastea răsculaților a fost prea eterogen alcătuită pentru a putea rezista forței armatei țariste. Succesele oastei țărănești nu puteau fi de durată. Un complot al cazacilor înstăriți și al starșinelor l-a dat pe Pugaciov pe mîinile autorităților, care au hotărît „să fie tăiat în bucăți, capul să-i fie înfipt într-o țeapă, iar părțile trupului să fie duse în diferite colțuri ale orașului și trase pe roată, după care să fie arse pe loc". La 10 ianuarie 1775, sentința a fost executată.

Dincolo de Ocean, în Lumea Nouă a Americii, cele 13 colonii britanice își proclamau independența, la 4 iulie 1776[4]. Războiul de independență al Statelor Unite a fost însă și o revoluție socială, materializată în abolirea obligațiilor feudale, în lupta împotriva stăpînilor de mari domenii. Lumea Nouă vestea Europei feudale o lume într-adevăr nouă pentru întreaga organizare a societății.

Răscoalele enumerate mai sus — și șirul lor nu este complet — au avut loc în așa-numitul secol al „despoților luminați", adică al suveranilor care s-ar fi lăsat călăuziți în politica lor de filozofia luministă. Legăturile dintre Frederic II, regele Prusiei, și Voltaire, dintre Ecaterina II a Rusiei și Diderot au fost foarte strînse, dar marele volum al corespondenței dintre suverani și gînditorii vremii este invers proporțional cu eficacitatea influenței filozof lor asupra monarhilor. În dialogul dintre rațiune și interesele monarhilor, întotdeauna s-au impus cele din urmă. Suveranii și-au creat o aură filozofică, pe care cugetătorii timpului — uneori în schimbul avantajelor materiale — le-au întreținut-o, dacă nu chiar le-au confecționat-o. Pretinsa „demofilie" — dragoste pentru popor — a despoților luminați a fost, în realitate, preocuparea lor constantă de a-și asigura venituri cît mai mari de la o masă de contribuabili cît mai numeroasă, care trebuia, totodată, să furnizeze și efectivele armatelor. Înlăturarea unui concurent rapace în „valorificarea" fiscală și militară a acestui potențial demografic — masele populare — a fost una din principalele cauze ale conflictului dintre autoritatea centrală și nobilime în Europa sec. XVIII. Într-o societate în plină transformare — în care relațiile de producție feudale, în destrămare, făceau loc capitalismului — „despoții luminați" credeau că pot găsi soluția miraculoasă de integrare a noului în vechi, de a ajusta structu-

---

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 5/1978; 12/1971; 9/1976; 1-6/1976.

rile tradiţionale noilor realităţi, evitînd renovarea lor prin revoluţie.

Înainte-mergătorii

În Moldova şi Ţara Românească, ţărănimea, care forma marea majoritate a poporului, suferea o triplă exploatare: una exercitată de Poarta otomană, o alta de domnii fanarioţi şi suita lor şi, în sfîrşit, asuprirea boierimii de ţară. Cea mai apăsătoare formă a exploatării era cea fiscală. Împotrivirea ţărănimii a luat aspecte diverse, începînd cu fuga de pe moşie şi sfîrşind cu ridicarea la luptă.

Fuga locuitorilor de pe moşii ameninţa cu secarea veniturilor ce trebuiau stoarse de la contribuabilul de rînd, fie că acestea intrau în beneficiul Porţii, al fanarioţilor sau al boierimii de ţară. Pentru a da o satisfacţie acestor ţărani cu gînd de bejenie, Constantin Mavrocordat[1] a abolit şerbia în Ţara Românească (1746) şi, într-o formă ocolită, şi în Moldova (1749). Cînd *Enciclopedia* — opera de seamă a iluminismului francez — începea a fi tipărită la Paris, în 1751, la Bucureşti şi Iaşi se făcuse un pas, care, fără să fi fost dictat de filozofia luminilor, ducea spre emanciparea personală a ţăranului.

Condiţii speciale, izvorîte din realităţile istorice ale Transilvaniei, unde exploatarea feudală era dublată de asuprirea naţională şi cea religioasă, au dat naştere unor puternice contradicţii social-politice, cu conţinut complex şi forme de manifestare mai radicale.

Aceste stări de lucruri au apărut cu toată claritatea în timpul răscoalei condusă de Horea[2], cînd, prin ultimatumul înaintat nobilimii la Deva la 11 noiembrie 1784, ţăranii îşi fixau ca obiectiv de luptă o răsturnare de proporţii istorice: ei cereau răspicat desfiinţarea regimului feudal. Pe drept cuvînt, ţăranii conduşi de Horea au fost, din acest punct de vedere, înainte-mergătorii acelei mari cotituri din istoria universală care a fost Revoluţia franceză.

În şirul frămîntări or sociale din sec. XVIII, marea răscoală transilvană din 1784 ni se înfăţişează cu un ansamblu de caracteristici din care unele o integrează exploziilor sociale din lumea rurală a acelui veac, iar altele îi imprimă o fizionomie specifică şi o înalţă deasupra lor.

În Transilvania, se reîntîlnesc cauzele materiale care provocau îndeobşte nemulţumirea ţăranilor, dar condiţiile locale le-au dat o înfăţişare deosebită. Strivit de sarcini domeniale şi publice, victimă a exploatării şi abuzuri or aparatului seniorial şi al celui public, ţăranul vedea agravîndu-se condiţiile sale de existenţă: creşterea obligaţiilor faţă de stăpînii de pămînt, trecerea în servitute a jelerilor (ţărani fără pămînt, care lucrau pe marile domenii), extinderea pămîntului alodial (rezervă feudală, exploatată direct de stăpînul domeniului) în detrimentul celui iobăgesc. Academicianul David Prodan, autorul celei mai ample investigaţii asupra răscoalei din 1784[3], caracterizează astfel procesul de deposedare a ţăranilor: „Pămîntul reducîndu-se, tot mai mulţi rămîn fără pămînt sau cu pămînt sub nevoile lor de subzistenţă... Sporeşte mereu lipsa de pămînt, foamea de pămînt, întreţinînd ostilitatea supusului faţă de stăpînii lui" (vol. I, p. 46).

O trăsătură specifică a răscoalei din Transilvania a constituit-o strînsa asociere dintre lupta socială şi naţională. În rîndurile populaţiei iobage, românii reprezentau peste trei pătrimi, coeficient demo-social care, prin el însuşi, a fost suficient pentru a imprima răscoalei un caracter românesc-naţional. Aceasta n-a exclus, firesc, solidaritatea dintre iobagii români şi cei unguri, a căror prezenţă este semnalată sub steagul lui Horea. Regimul de discriminare la care era însă supusă populaţia românească — autohtonă şi majoritară — a Transilvaniei se re-

(Continuare în p. 50)

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1977.

[2] De-a lungul anilor, *Magazin istoric* a publicat numeroase şi noi puncte de vedere asupra răscoalei lui Horea, în nr. 7-8/1968, 11/1970, 5/1974, 9/1975, 4/1976, 7/1977, 10/1978.

[3] D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, II, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979.

1761 *Nobilii săraci din Veneţia se răscoală împotriva regimului oligarhic*

1764 *Răscoala populaţiei din Bucureşti împotriva abuzurilor stăpînirii*

1765 *Răscoala breslelor („ruşfeturilor") din Bucureşti; trei răsculaţi sînt decapitaţi*

1765-1766 *Ţăranii din comitatele Vas, Zala şi Somogy (Ungaria) se răscoală împotriva sporirii obligaţiilor feudale*

1768-1792 *Răscoala micilor fermieri din statul Carolina de Nord (S.U.A.)*

1769 *Minerii din Certeje şi Topliţa (Transilvania) se ridică împotriva abuzurilor organelor fiscale*

1773-1775 *Războiul ţărănesc condus de Emilian Pugaciov, în regiunea Volgăi*

1773-1796 *Răscoale ale ţăranilor din Piemont*

1774 *Răscoală populară în Shantung (China)*

1775 *Răscoala ţăranilor din Nachod (Cehia)*

1775-1783 *Războiul de independenţă al statelor americane*

1780-1783 *Războiul ţărănesc din Peru, condus de José Gabriel Condorcanqui (Tupac Amaru II)*

1782 *La Cîmpeni (Transilvania) ţăranii atacă pe arendaşii dreptului de „circumărit"*

1783-1787 *Numeroase răscoale ţărăneşti în Japonia, provocate mai ales de foamete; în 1786 nobilii primesc dreptul de a utiliza arme de foc împotriva ţăranilor răsculaţi*

1784-1785 **Marea răscoală condusă de Horea, Cloşca şi Crişan**

1786 *Răscoala muncitorilor de la manufacturile din Lyon*

1788 *La Grenoble (Franţa) mişcare populară împotriva ducelui de Clermont-Tonnere*

1789 *În Vietnam, ţăranii răsculaţi atacă Hanoiul şi creează un nou stat feudal*

1789-1794 *Revoluţia burgheză din Franţa*

1796-1797 *Răscoale ţărăneşti în 32 gubernii din Rusia*

1796 *Începutul războiului ţărănesc în provinciile Hubei, Hunan, Shanxi, Guanxi şi Sichuan din China; va dura pînă în* **1804**

1796, 1799 *Revolte ale muncitorilor postăvari de la manufactura din Pociovaliştea (lîngă Bucureşti)*

HOREA, CLOŞCA ŞI CRIŞAN

NICOLAE DENSUŞIANU

La centenarul răscoalei lui Horea, în 1884, Nicolae Densuşianu a dat la iveală o amplă şi solidă monografie, Revoluţiunea lui Horea în Transilvania şi Ungaria, 1784-1785, **scrisă pe baza documentelor oficiale. Premiată de Academia română, ea a fost elogios primită de specialişti. B.P. Hasdeu scria: „Iată cea dintîi şi singura pînă acum lucrare pe deplin serioasă asupra istoriei moderne a românilor, adică nepărtinitoare, scrisă cu spirit rece, combinînd elementele sale într-un mod critic**

Primul căpitan al revoluţiei era ţăranul Ursu Nicula sau Horea din Albac, iobag al statului, în etate de 54 ani pe timpul revoluţiei. El se trăgea din familia Nicula sau a Niculeştilor din Albac şi adevăratul său nume era Vasile Nicula, după cum singur ne declară în testamentul său. Iar numele Ursu era numai o numire secundară, ce primise în familie, în locul numelui de botez Vasile. O datină particulară există la ţăranii din Munţii Abrudului că, adeseori, părintele [capul] de familie, în locul numelui de botez, dă fiului său numele de „Ursu" şi cu numele acesta figurează ţăranul în toată viaţa sa în familie şi în societate. Aşa se întîmplase şi cu Vasile Nicula, căpitanul revoluţiei din 1784. Iar numele Horea era un singur epitet popular ce i-l dase muntenii pentru deosebita pasiune ce o avea dînsul să horească [doinească] pentru farmecul şi puterea cîntărilor sale.

Despre viaţa sa, înainte de 1779, se ştie cu siguranţă numai atît că petrecuse mai mult timp în comuna Ciucea din comitatul Clujului, la un unchi al nevestei sale. Dar şi aici mizera soartă a ţăranului mişcă inima lui. Sentinţa Forului dominal [judecătorie comunală] din 1783 îl inculpă că făcuse agitaţii şi între jelerii statului de aici, cărora le promisese că îi va scăpa de impozitul personal, dar n-a putut să obţină nici un rezultat. Dar ce putea oare să le ajute în epoca aceasta călătoriile şi petiţiile unui simplu iobag, cînd mulţimea imensă a ordinelor împărătesei Maria Tereza şi ale împăratului Iosif încă nu puteau să le folosească nimic?

Dar mai tîrziu, după cum ne spune sentinţa, primarul din Albac, Dumitru Todea, îl chemă şi îl aduse iarăşi în locul naşterii sale ca să aţîţe şi pe iobagii din domeniul de sus al Zlatnei. Bătrînii care îl cunoscuseră mai spuneau despre dînsul, şi aceasta corespunde pe deplin cu faptele, că el fusese un fel de apărător al ţăranilor pe la judecătoriile comunale din Munţii Abrudului.

Dotat de la natură cu multe calităţi eminente, o inteligenţă frumoasă, elocvenţă vie, înfăţişare simpatică, constant şi rezolut [hotărît] cu inamicii ţăranilor, înavuţit totodată cu mai multe cunoştinţe practice, cîştigate în viaţa sa agitată şi în călătoriile sale la Viena, Horea stăpînea pe iobagii din comunele Rîu Mare, Vidra, Cîmpeni şi Bistra şi popularitatea lui, încă de pe la 1782, se părea periculoasă funcţionarilor domeniului.

Dar starea sa materială era cu totul nefavorabilă. Afară de o mizeră căsuţă, mai mult colibă, care există şi astăzi în Crîngul Feregetului, Horea, pe timpul revoluţiei, altă avere nu poseda, şi aceasta se explică îndeajuns prin pasiunea lui înnăscută de a se interesa mai mult de afacerile publice ale comunelor. Horea era căsătorit, pe soţia dînsului o chema Ilina şi avea doi copii, unul Ion, în etate de 19 ani, care fu şi dînsul vicecăpitan pe timpul revoluţiei şi altul Luca, în etate de 16 ani.

← *Horea...*

... şi Cloşca, → *reprezentaţi de Jakob Adam, unul dintre cunoscuţii gravori vienezi de la sfîrşitul sec. XVIII*

și, mai presus de toate, lucrare întemeiată pe cunoașterea directă a tuturor fîntînilor [izvoarelor]"; pentru N. Iorga, cartea dedicată lui Horea era „o monografie extraordinar de bine informată".

Nicolae Densușianu, acest fiu al Transilvaniei, care trecuse munții, venind în București în 1877, a publicat, în afară de monografia consacrată lui Horea, 6 volume de documente din Colecția Hurmuzaki și s-a preocupat de epoca străveche a istoriei naționale în voluminoasa-i lucrare Dacia preistorică. Stăpînit, după cum spunea Iorga, de „o neînvinsă încăpățînare dacă", purta în el sufe-rința românilor transilvăneni, iar cartea lui despre Horea, atît de temeinic construită, e și un omagiu martirilor din 1784. Și tot un omagiu — de data aceasta lui Nicolae Densușianu, — aduce academi-cianul David Prodan, dedicîndu-i monumentala sa monografie Răscoala lui Horea.

Prezentăm, în continuare, capitolul din scrierea lui N. Densușianu în care istoricul conturează portretele celor trei conducători ai răscoalei, pagini care, la aproape o sută ani de la tipărirea lor, își păstrează vii nu numai frumusețea, ci și valoarea lor științifică.

Titlul și explicațiile în paranteze drepte aparțin redacției; întreruperile în text au fost marcate prin trei puncte.

Al doilea căpitan al revoluției și cel mai intim amic al lui Horea era Ion Cloșca, iobag al statului din comuna Cărpiniș, în Munții Abrudului, în etate de 37 ani. Adevăratul său nume era Ion Oargă, iar Cloșca un simplu epitet popular dat mai mult în glumă decît în batjocură, după cum adeseo i întîmpinăm astfel de numiri caracteristice în clasa țăranilor români. Curajos, inteligent și serios, Cloșca cîștigase încă de tînăr iubirea țăranilor din comunele Cărpiniș, Abrud și Bucium, care în trei rînduri îl trimiseră ca deputat la Viena și, mai întîi, la anul 1779, în etate numai de 32 de ani... Cloșca poseda o casă lîngă drumul ce duce de la Abrud spre Cîmpeni, în locul numit astăzi Coasta Cloșteștilor, mai multe pămîntiri de arătură și fînațe. Pe soția dînsului o chema Marina, pe frate-său Toader Oargă, iar pe soră-sa Achimia.

În fine, al treilea căpitan fu Gheorghe Crișan, iobag al statului din comuna Cărpiniș, în etate de 52 ani, un țăran înfocat, rezolut, sever și superb, cu un exterior frumos și impunător. Numele său adevărat era Giurgiu Marcu, de origine din comuna Vaca, [azi Crișan] în comitatul Zarandului, sau de pe Criș, de unde îl numiră muntenii și Crișan. În tinerețele sale, Crișan fusese soldat în regimentul contelui Francisc Gyulai, după cum singur ne spune și aici disciplina militară înăspri și mai mult natura sa de fier... Crișan era și dînsul căsătorit și, după cum rezultă din actele prinderii sale, avea un fecior cu numele Ion.

În timpul revoluției, Horea se numea *căpitanul-mare*, umbla totdeauna însoțit de o gardă armată de 12-30 călăreți, cei mai aleși bărbați din Munții Abrudului, era înarmat cu o pușcă și purta o manta albă de soldat, iar Cloșca și Crișan umblau încinși cu săbii și se numeau *vicecăpitani*.

Crișan, gravură de epocă, de un autor necunoscut

● Senatorul GIOVANNI SPADOLINI. Italia, reprezentant al Comisiei Centrale de studii istorice

● Academicianul ALEXANDER GIEYSZTOR. Polonia, președintele Comitetului internațional de științe istorice

ISTORIA — O ȘTIINȚĂ DESPRE OM ȘI PENTRU OM

Pentru opt zile, crelerul istoriografiei lumii a funcționat la București. Cititorii noștri au fost informați timp de cinci ani despre pregătirile pentru acest forum mondial al istoriei, iar în numerele 8 și 9/1980 despre munca desfășurată la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de cei 2 715 participanți din aproape 70 state, de pe toate continentele.

Echipa redacțională a Magazinului istoric, **prezentă pe toată durata congresului la toate manifestările sale, a consemnat, la capătul a sute de convorbiri cu cercetătorii prezenți la București, opinii, preocupări, proiecte ale acestora; am avut bucuria să primim numeroase articole ale unor autori de prestigiu pentru revista noastră, binecunoscută peste hotare — după cum reiese din declarațiile oaspeților.**

Interviuri, convorbiri, mese rotunde, articole, reportaje, evocări, vor vedea, număr de număr, lumina tiparului în paginile Magazinului istoric, **spre a ilustra în continuare dialogul viu, amplu, fecund, purtat la București, de istoricii lumii. Din atît de numeroasele și diferitele puncte de vedere pe care le-am adunat, reiese o unanimitate de opinii asupra rolului dinamic și activ, de recunoscută valoare mondială pe care-l joacă în istoria contemporană universală România socialistă și președintele Nicolae Ceaușescu, proeminentă personalitate a vieții internaționale, ca și asupra importanței istoriei românești, în context european și general. Densitatea și conținutul punctelor de vedere exprimate în acest sens de oaspeții noștri ne determină să le considerăm drept** contribuții la o nouă carte despre rolul românilor în lumea de azi.

Cultura — un aport esențial la pacea lumii

Cu ocazia vizitei sale în România, senatorul Giovanni Spadolini, secretarul general al Partidului Republican Italian, a fost primit de președintele Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, cu care a avut o întrevedere de 90 minute.

Iată ce ne-a spus senatorul italian, în lumina sublinierilor din Mesajul prezidențial adresat congresului, privind rolul istoriei în promovarea păcii și prieteniei între popoare, obiectiv istoric major al luptei maselor în epoca contemporană:

— Mesajul președintelui Nicolae Ceaușescu exprimă minunat aceste principii ale păcii și înțelegerii între națiuni, ale independenței lor naționale. Noi, oamenii cu vederi democrate din Italia, împărtășim îngrijorarea exprimată din nou de președintele Nicolae Ceaușescu

în mesajul său la cel de-al XV-lea Congres internațional al istoricilor, în legătură cu gravitatea situației internaționale și necesitatea de a o aborda și depăși în spiritul păcii, al destinderii și colaborării, al deplinei egalități între popoare. În mod deosebit ne-a reținut atenția referirea făcută de președintele Nicolae Ceaușescu — ca parte componentă a unei politici susținută cu co secvență, în toți acești ani — la necesitatea păstrării independenței popoarelor, mari sau mici, precum și a respectării principiilor suveranității și neamestecului în treburile interne ale altor state. Cauza cooperării internaționale trebuie să facă progrese, mai ales în ani ca aceștia, cînd apar din nou amenințări de război și grave tensiuni tulbură relațiile dintre națiuni. Eu cred că pacea reclamă securitate și echilibru între părți, și sînt, ca și atîția alții, convins că echilibrul este primul pas către negociere, deschizînd astfel noi posibilități destinderii și înțelegerii internaționale.

Dorința României și a Italiei este ca întreaga Europă, o Europă deasupra oricăror apartenențe la sisteme sociale sau alianțe internaționale, să-și facă auzit glasul într-un mod constructiv la apropiata Conferință de la Madrid.

Dealtfel, am constatat cu satisfacție împreună cu președintele Nicolae Ceaușescu că, în ultimele luni, tendințele spre destindere și dialog au făcut un pas înainte, în comparație cu prima perioadă a anului, caracterizată de o înrăutățire a situației internaționale.

— Cum vedeți, domnule senator, importanța acestui congres pentru lumea de azi?

— Dacă mă întrebați despre rolul culturii în acest context am să vă răspund că el este esențial, cum dealtfel a demonstrat-o Congresul de la București. Pentru noi, adepții democrației, cultura e sinonimă cu pacea, respectul reciproc, libertatea. Educația pentru pace nu poate să nu aibă la bază necesitatea lichidării contrastelor care au brăzdat trecutul istoriei umane, al Europei și al acestei regiuni, precum și dorința de a trage învățămintele cuvenite din istorie. Este necesară, deci, o fuziune între ideea păcii și crearea unei școli noi; o școală care va trebui să cultive, în măsură mult mai mare decît pînă acum, ideea păcii. Nu din întîmplare Actul final de la Helsinki a subliniat importanța schimburilor culturale între națiuni. O inițiativă cum este acest congres mondial al istoricilor se înscrie, pe drept cuvînt, în cadrul Actului final de la Helsinki, ale cărui rezultate apropiata Conferință de la Madrid este chemată să le analizeze și să le perfecționeze.

— Care sînt preocupările dumneavoastră științifice la ora actuală?

— În ultimii doi ani am publicat două noi volume: **Italia națiunii** și **Italia laicilor**, pe linia cercetărilor menite să reconstituie originile și dezvoltarea gîndirii democratice laice din Italia anilor 1900. O istorie frămîntată și plină de martiriu de-a lungul răsturnărilor politice și sociale ale secolului XX; o istorie care s-a desfășurat sub semnul permanent al respectului reciproc al valorilor fundamentale ale libertății: de la Giovanni Amendola, marele lider democrat-liberal asasinat de fasciști la mijlocul anilor '20 (tatăl militantului comunist recent dispărut) și Carlo Rosselli, luptător pentru democrație în Spania înfrîngerată de războiul civil, pînă la membrii Partidului Acțiunii — formațiune politică puțin numeroasă, dar foarte activă în Rezistența italiană împotriva nazismului și a fascismului.

Unul dintre exponenții cei mai prestigioși ai acestei grupări politice, Ugo La Malfa, a fost destinat să joace un rol de prim-plan în rîndurile minorității parlamentare în anii reconstrucției postbelice. La Malfa, mai mult decît mulți alții, avea să depună în anii războiului rece și ai neînțelegerilor profunde între forțele politice, toate eforturile pentru a nu se pierde, în ciuda tuturor controverselor, practica dialogului și a unui respect reciproc elementar. Acea practică, care va duce, datorită operei lui Aldo Moro, la o politică de solidaritate națională.

Cred că este absolut necesar să clarificăm aceste chestiuni fundamentale, uneori necunoscute, ale istoriei italiene, tocmai pentru a înțelege problemele și neliniștile anilor din urmă.

— Cum apreciați rolul jucat de români în istoria Europei?

— Am să mă refer mai ales la istoria contemporană. În ultima etapă a celui de-al doilea război mondial, Italia și România, ca urmare a experiențelor lor istorice, prin care au avut multe puncte de asemănare și multe puncte de deosebire în eroare și în suferința lor, s-au regăsit „cobeligerante" în lupta comună împotriva nazismului și a fascismului. A fost premisa acelei lupte pentru pace și pentru independența popoarelor, care rămîne în fiecare clipă un factor de unitate și de solidaritate între cele două națiuni, mai presus de orice deosebiri între sistemele lor politice și alianțele lor internaționale.

În anii noștri, România a adus o contribuție de extremă însemnătate la dezvoltarea cooperării între popoare și, în consecință, la consolidarea păcii în lume: în Europa și în afara Europei. Sînt convins că România va merge mai departe pe această cale, ceea ce îi va aduce cu siguranță, în continuare, respectul și stima tuturor națiunilor care au luptat din greu pentru a-și asigura autonomia națională și independența. Apărîndu-și propria identitate națională și propria independență, România contribuie la apărarea independenței tuturor națiunilor.

— Văd că sînteți interesat de ardoarea și efortul general cu care românii se dedică cauzei independenței lor. Credeți că acest interes are rădăcini istorice comune celor două țări ale noastre?

— Constituirea în națiuni și în state a Italiei și a României ne oferă analogii impresionante, care nu pot scăpa atenției istoricului. Analogii care merg dincolo de asonanțele evocate prin numele Roma — România, analogii care merg dincolo de cimentul unei

vechi şi mereu reînnoite latinităţi. Amîndouă ţările sînt moştenitoarele unei limbi şi culturi comune, care au fost păstrate prin toate vitregiile şi contradicţiile istoriei. Italia şi România sînt fiice ale acelei culturi europene, care se manifesta în secolul XIX, mai întîi prin iluminism şi apoi prin romantism. Pentru unul ca mine, care şi-a dedicat atîţia ani studierii Risorgimentoului italian, caracteristicile şi etapele Risorgimentoului românesc nu pot să nu trezească emoţii. Redeşteptarea naţională a fost aceeaşi în cele două ţări, aşa cum multe sînt dezvoltările asemănătoare în deceniile următoare. Aş vrea să adaug că istoriografia română a dat la iveală în aceşti ultimi ani lucrări de mare interes şi prezenţa mea la Bucureşti, în aceste zile ale congresului, mi-a oferit posibilitatea să strîng legăturile cu cei mai iluştri istorici ai dumneavoastră, care mi-au cîştigat stima.

— La despărţire, senatorul Giovanni Spadolini mi-a încredinţat următorul mesaj pentru revista noastră:

— Doresc prietenilor de la **Magazin istoric** să continue minunatele lor activităţi pentru aprofundarea studiului trecutului istoric comun Italiei şi României, în numele tradiţiilor de limbă şi cultură ce ne unesc.

Fericirea propriului popor, procent al fericirii omenirii

— Ce ne puteţi spune despre alegerea dv. ca preşedinte al C.I.S.I. pentru următorii cinci ani, l-am întrebat pe acad. Alexander Gieysztor.

— În noua mea calitate de preşedinte al Comitetului internaţional de ştiinţe istorice ales pe perioada următorilor cinci ani, ţin să remarc că structurile congresului ca şi cele ale comitetului nostru al cărui membru sînt din 1965, de la Congresul de la Viena, şi-au demonstrat viabilitatea, ele sînt pe deplin adaptate disciplinelor cărora le sîntem discipoli. Cauza noastră care ne este scumpă tuturor, este de a menţine cea mai largă receptivitate faţă de spiritul de cooperare între toţi cei care cred în istorie ca într-o ştiinţă despre om şi pentru om.

Congresul de la Bucureşti a fost o mare reuşită din toate punctele de vedere. Am avut ocazia să o mai spun: din partea Comitetului de organizare român am asistat la o strălucită desfăşurare de eforturi, care, în final, au reuşit, să satisfacă toate exigenţele şi toate speranţele noastre.

Pe lîngă perfecta pregătire, de către colegii români, care a contribuit la desfăşurarea cu succes a congresului — evidentă de la tipărirea în excelente condiţii a actelor congresului, pînă la excelentele săli în care au avut loc şedinţele noastre — aş vrea să subliniez climatul general de prietenie şi interes care s-a manifestat peste tot în România. Am resimţit, în cel mai înalt şi decisiv grad, atenţia atît de binevoitoare a supremei autorităţi a ţării-gazdă, preşedintele republicii, Nicolae Ceauşescu.

Trebuie să spun că sub aceste aspecte, de acum înainte, dat fiind nivelul general şi ambianţa Congresului de la Bucureşti, organizarea congreselor noastre devine o competiţie cu un punct de referinţă bine precizat.

— În şedinţa de încheiere a lucrărilor congresului aţi lansat mesajul acestuia. Ce semnificaţii îi atribuiţi?

— Mesajul participanţilor la cel de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice se integrează în chip organic în spiritul ideilor comune despre necesitatea înţelegerii internaţionale. Într-adevăr, a înţelege şi a se face înţeles în cadrul libertăţii de expresie au fost obiectivele pe care şi le-au fixat atît participanţii cît şi organizatorii (C.I.S.I. şi comitetul român) congresului. Noi sîntem şi nu putem să nu fim convinşi că istoria nu este făcută pentru istorici, ci pentru societăţile în care trăim, că istoria este o formă de exprimare a vieţii noastre contemporane.

— Cum apreciaţi corelaţia dintre istoria naţională şi cea universală?

— Unul din marii poeţi polonezi, Cyprian Camille Norwid, a scris că fericirea propriului popor este un procent al fericirii omenirii. La fel stau lucrurile şi cu ştiinţele istorice care, cultivate în diferite ţări şi legate în primul rînd de istoria naţională, fac concomitent parte din instrumentele importante ale cunoştinţelor general-umane. Istoricii sînt conştienţi că aceste cunoştinţe despre trecutul globului nostru sau al unor mari întinderi ale acestuia nu iau naştere din simpla adunare a acestor procente create de către diferite popoare. Este necesară cunoaşterea legăturilor dintre popoare şi culturi, după cum este necesară compararea proceselor istorice pentru înţelegerea fenomenelor şi substanţei evenimentelor. Istoria universală astfel elaborată implică două sarcini fundamentale: de a face cunoscut popoarelor trecutul lor şi de a-l înscrie în istoria omenirii. Colaborarea istoricilor din toate ţările şi continentele a devenit în prezent o condiţie necesară a cultivării atît a istoriei naţionale, cît şi a celei universale.

De aici importanţa fiecărei informaţii, fiecărei discuţii, fiecărei publicaţii istorice.

De aici şi rolul deosebit de important al tuturor mijloacelor de transmitere către societate a materialului istoric. La loc de frunte se situează, în acest sens revistele de înaltă calitate şi mare tiraj, cum este de pildă şi excelentul MAGAZIN ISTORIC.

De aici şi importanţa durabilă a marilor congrese de ştiinţe istorice. Rezultatele celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice de la Bucureşti, din august 1980, se vor reflecta în producţia istoricilor anilor imediat următori, ca un stimulent intelectual şi moral, naţional şi internaţional. Menirea acestui congres — alături de marea încărcătură de noi idei şi noi informaţii — constă, de asemenea, şi în a ne face să reflectăm asupra rolului, răspunderii şi sarcinilor istoricilor faţă de popoarele lor şi faţă de cultura umană.

Cristian POPIŞTEANU

Octombrie 1945

UN MOMENT AL VIITORULUI

Dr. GH. ȚUȚUI

În octombrie 1945 se împlinea un an de la completa eliberare a teritoriului patriei de sub dominația hitleristă. De opt luni, țara era guvernată de forțele democratice, se inițiaseră importante măsuri politice și economico-administrative în folosul maselor. Era nevoie însă de stabilirea unui program complet și precis privind evoluția generală a țării și, îndeosebi, trebuia precizată natura acestui viitor, sensul său.

Această sarcină de răspundere a revenit Partidului Comunist Român, forța politică conducătoare a întregului proces revoluționar prin care trecuse țara noastră după victoria revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944, partid care crescuse odată cu revoluția și care, în ciuda tuturor greutăților și vicisitudinilor epocii, reușise să se afirme drept cel mai consecvent luptător pentru dreptate socială, pentru apărarea entității statului român, a libertății și independenței lui.

Un partid născut din popor, pentru popor

O însemnătate excepțională pentru definirea problemelor mari și complexe care se ridicau în fața țării în etapa respectivă a avut-o Conferința națională a Partidului Comunist Român, ale cărei lucrări s-au desfășurat între 16 și 22 octombrie 1945. „Fiind prima manifestare de acest fel ținută în condiții libere, după 20 de ani de activitate ilegală — apreciază *Programul Partidului Comunist Român*... —, conferința a făcut bilanțul istoricelor succese obținute de partid în lupta revoluționară și a trasat liniile directoare ale activității de viitor. Conferința națională a pus la ordinea zilei mobilizarea forțelor pentru redresarea și dezvoltarea economiei naționale și îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației, a elaborat programul transformărilor democratice ce se impuneau în acea etapă, indicînd ca obiectiv principal pentru asigurarea progresului general al societății românești trecerea la industrializarea țării".

Într-o perioadă de timp relativ scurtă se petrecuseră puternice și semnificative mutații în viața politică românească. Masele de oameni ai muncii, forțele progresiste înaintate găsiseră în partidul comuniștilor călăuzitorul sigur și catalizatorul năzuințelor lor. Rezistența antifascistă și antihitleristă, organizată și condusă de P.C.R., care culminase cu revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944, războiul antihitlerist, la susținerea căruia participase întreaga națiune, luptele revoluționare desfășurate de cele mai largi categorii de oameni ai muncii pentru cucerirea și consolidarea puterii de stat democratice populare au reprezentat treptele necesare ale unui proces profund de fortificare a sentimentului demnității naționale, al sudării legăturilor dintre partidul comunist și masele populare — elemente dintre cele mai importante ale noii etape istorice în care intrase țara. Acest proces înnoitor presupunea ca premisă istorică o poziție consecvent marxistă a P.C.R. potrivit căreia spiritul revoluționar și internaționalismul nu exclud ci, dimpotrivă, presupun un înalt sentiment patriotic.

Pregătindu-se să atace frontal problemele fundamentale ale țării, P.C.R. își verificase politica în focul revoluției, își îmbogățise experiența și se pregătea să pună în practică unul din cele mai realiste planuri de construcție economică, socială și politică. Pornea să înfăptuiască această operă avînd sprijinul întregului popor și după o amplă pregătire a propriilor sale rînduri. În primul rînd, s-a realizat o împrospătare a activului Comitetului Central, a celor 12 comitete regionale, a celor 58 comitete județene, a sutelor de comitete de plasă și sector, ca și a birourilor celor aproape 8 000 organizații de bază ce cuprindeau un mare număr de cadre tinere intrate în partid după eliberare și care constituiau una dintre cele mai importante verigi ale legăturii dintre partid și popor.

Modul în care activul de bază al P.C.R. a abordat problemele complexe ale revoluției, dublat de atașamentul și încrederea nestrămutată cu care masa de membri de partid și de tineri comuniști au urmat linia partidului au făcut ca în scurt timp partidul comunist

să devină cel mai puternic partid din țară. Cadrele de bază din conducerea P.C.R., formate la școala aspră a luptei ilegale și care, rămînînd permanent în țară, aveau strînse legături cu organele și organizațiile de partid, cunoșteau în amănunt cele mai diferite aspecte ale vieții politice românești.

Comuniștii se distingeau prin disciplină și spiritul lor revoluționar. Sub conducerea P.C.R. activau puternice organizații obștești (sindicatele, Frontul Plugarilor, grupările democratice ale naționalităților conlocuitoare, organizația femeilor democratice), precum și numeroase asociații profesionale ale diferitelor categorii de oameni ai muncii manuale și intelectuale.

Realism și originalitate

Programul de refacere și dezvoltare a patriei adoptat de Conferința națională din octombrie 1945 pornea de la realitățile țării și se baza pe folosirea superioară a resurselor materiale și umane, neexcluzînd posibilitățile create pe baza unor relații externe reciproc avantajoase și fără nici o discriminare. Conceptul elaborat de conferință în vederea refacerii și dezvoltării economice se caracteriza, în același timp, prin spiritul său neexclusivist, apelînd la toate forțele creatoare ale poporului, inclusiv la anumite pături ale burgheziei.

Numit, pe drept cuvînt, Conferința refacerii, marele forum comunist a fixat obiectivele noii etape istorice a țării, concentrîndu-și atenția asupra refacerii și dezvoltării economice, apreciind că progresul social este legat nemijlocit de dezvoltarea industriei. „O industrie grea puternică, bazată pe folosirea rațională a bogățiilor naturale ale țării și dezvoltată pe linia nevoilor interne și a posibilităților izvorîte din legături comerciale trainice... constituie pivotul în jurul căruia întreaga economie a țării se va dezvolta în condiții noi".

Un accent deosebit s-a pus pe intensificarea eforturilor privind refacerea capacităților de producție și creșterea productivității în ramurile de bază (siderurgie, metalurgie, minerit etc.). Totodată, ca sarcină de perspectivă, conferința a stabilit electrificarea întregii țări. Cît privește agricultura, programul stabilit de conferință anunța importante măsuri cu caracter politico-economic: organizarea centrelor de închiriat tractoare și mașini agricole, credite și semințe pentru țărani etc.

Pe agenda dezbaterilor s-au aflat și alte probleme vizînd îmbunătățirea nivelului de trai material și spiritual al poporului: perfecționarea aprovizionării, reorganizarea învățămîntului pe baze democratice, extinderea asistenței medicale ș.a.

Tradiție și forță

Alături de jaloanele programatice ale dezvoltării economice a țării, Conferința națională a P.C.R. din octombrie 1945 a statuat raportul de nedespărțit între partid și popor, între obiectivele P.C.R. și tradițiile bogate de luptă revoluționară ale poporului român. Statutul Partidului Comunist Român, primul document de acest fel adoptat după eliberare, preciza următoarele: „Partidul Comunist Român păstrează și continuă cele mai bune tradiții ale luptelor pentru libertate, pămînt și independență națională, conduse de Gheorghe Doja, Horea, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu și Nicolae Bălcescu"; partidul „duce mai departe activitatea de organizare și luptă socială începută de Ștefan Gheorghiu, Ion [C.] Frimu, [Dimitrie] Marinescu... Scopul final al Partidului Comunist Român este înfăptuirea societății comuniste în care întreg poporul este unit, nu mai există clase și este asigurat principiul «de la fiecare după capacitățile lui și fiecăruia după nevoile sale»". Așadar, partidul comunist își definea cu claritate atît obiectivele imediate ale luptei sale — consolidarea regimului democratic în România — cît și scopul său final — „înfăptuirea societății comuniste".

Încă din iunie 1943, primind fără nici o rezervă hotărîrea de autodizolvare a Internaționalei Comuniste, C.C. al P.C.R. adoptase documentul intitulat *Dizolvarea Internaționalei Comuniste și sarcinile Partidului Comunist din România*, document prin care se sublinia că în noile condiții istorice și pînă la convocarea conferinței sau congresului partidului, Comitetul Central devenea forul suprem al partidului. Documentul care prevedea că, atunci „cînd condițiile conspirativității de azi se vor schimba", se va proceda imediat la organizarea conferinței sau a congresului partidului, menținea încă vechea titulatură de Partid Comunist *din* România. Se cuvine a remarca faptul, deosebit de important, că la Conferința națională din octombrie 1945 s-a adoptat, prin articolul 1, firească titulatură a partidului: Partidul Comunist Român, titulatură care reliefa atît caracterul revoluționar al partidului și obiectivul final al luptei sale, precum și independența sa față de orice for internațional. Prin adoptarea noii titulaturi, prin precizările cuprinse în Statut privind legăturile de continuitate dintre lupta P.C.R. și mișcările de eliberare socială și națională anterioare apariției mișcării muncitorești, ca și prin sublinierile referitoare la misiunea sa istorică, Partidul Comunist Român se afirma ca un partid matur, capabil să se debaraseze de concepțiile și practicile sectare și să se afirme ca un adevărat partid revoluționar al națiunii române, ca moștenitor și continuator al celor mai înălțătoare tradiții de luptă pentru libertate socială, pentru suveranitate și independență națională.

Lucrările conferinței s-au încheiat prin alegerea Comitetului Central, iar a doua zi, în

(Continuare în p. 15)

60 ani de la greva generală din octombrie 1920

LUPTA NOASTRĂ ESTE ÎN INTERESUL TUTUROR

M. C. STĂNESCU

Prin amploarea şi combativitatea sa revoluţionară, greva generală a fost cel mai important moment din istoria luptelor de clasă din România; ea a zguduit puternic însăşi temelia regimului burghezo-moşieresc. Clasa muncitoare s-a afirmat ca o forţă naţională în stare să-şi asume rolul de conducător al întregului popor în lupta pentru transformarea revoluţionară a societăţii, să conducă destinele întregii naţiuni.

NICOLAE CEAUŞESCU

De-a lungul existenţei sale, ca purtătoare a noului, clasa muncitoare din ţara noastră şi partidul său, creat în 1893, au fost mereu în centrul marilor momente ale istoriei naţionale, afirmîndu-se ca reprezentante ale celor mai înalte aspiraţii de dreptate socială, de unitate şi independenţă naţională ale poporului român. Istoria proletariatului nostru n-a fost un simplu drum de izbînzi, ci unul de lupte crîncene, purtate cu tenacitate şi imense sacrificii. O etapă deosebit de bogată în astfel de bătălii a reprezentat-o perioada dintre anii 1918-1920*.

* În imagine: *participanţi la greva generală din 1920; dintr-o fotografie de epocă.*

Muncitorimea — factor activ al progresului

În contextul marilor frămîntări revoluţionare desfăşurate pe toate meridianele lumii, după sfîrşitul primului război mondial, în România s-a produs o creştere furtunoasă a luptelor revoluţionare, cu deosebire ale proletariatului. Masele populare, clasa muncitoare au fost cele care, în 1918, au înfăptuit dezideratul de veacuri al românilor din

toate provinciile istorice de a se uni în cadrul aceluiași stat. Cu toate acestea, contrastul dintre nivelul de trai al maselor populare și cel al claselor dominante, insuficiența drepturilor politice ale celor mulți, caracterul adesea formal al sistemului politic al democrației burgheze au generat ample confruntări sociale. Sub presiunea acestor lupte, clasele dominante au fost nevoite să acorde două din reformele care asigurau cadrul politico-economic necesar dezvoltării capitaliste mai rapide a țării: votul universal și reforma agrară.

Firesc, muncitorimea română, clasa cu o contribuție considerabilă în producerea bunurilor materiale, dorea o viață mai bună, condiții corespunzătoare de muncă, respectarea demnității omenești, consfințirea în legi a tuturor drepturilor și libertăților democratice. Revendicările formulate aveau o adresă precisă și anume: consolidarea statului unitar național român, o mai dreaptă repartizare a produsului creat, rapida refacere a economiei și trecerea țării întregite la dezvoltarea sa pe făgașul modern, o viață politică internă pregnant democratică și o politică externă constructivă și curajoasă. Numai ținînd seama de aceste elemente se poate înțelege de ce proletariatul român, în momente hotărîtoare, a găsit căile și metodele cele mai adecvate pentru ca, împlinindu-și idealurile sale, să contribuie în mod hotărîtor la progresul întregii națiuni, al patriei.

Nemulțumirile tot mai ample ale proletariatului român s-au transformat, la sfîrșitul anului 1918, într-un puternic val de greve, cuprinzînd — treptat — muncitorimea din aproape toate ramurile economice. Grevele s-au împletit cu mari demonstrații de stradă, desfășurate sub faldurile steagurilor purpurii. Tot mai des, în anii 1918-1920, au avut loc greve generale pe orașe, pe regiuni, pe ramuri de producție. În timpul acestora, cînd nu o dată muncitorii au pus stăpînire pe fabrici sau pe străzi, s-au obținut introducerea zilei de lucru de 8 ore, majorarea salariilor, reducerea sau chiar desființarea amenzilor și alte drepturi social-economice, dar și politice: elaborarea unei legislații noi, moderne și democratice, aplicarea celei adoptate, recunoașterea consiliilor muncitorești — menite să reglementeze conflictele dintre patroni și muncitori ș.a. Dar aceste cuceriri ale muncitorilor au fost deseori încălcate de patroni și chiar de către organele de stat, ceea ce a dus la noi și noi acțiuni revoluționare.

Începînd din martie 1920, cînd la conducerea țării a venit un guvern condus de generalul Al. Averescu, persoana în care burghezia și moșierimea vedeau pe omul politic capabil să stăvilească prin forță valul luptelor proletare, muncitorimea, Partidul Socialist din România (P.S.R.) și sindicatele au luat tot mai insistent în dezbatere problema declanșării unei greve generale, care să cuprindă pe toți salariații din România. Ideea aceasta a apărut în condițiile în care autoritățile de stat nesocoteau tot mai vizibil o seamă de drepturi cîștigate și nu soluționau favorabil revendicările formulate în timpul desfășurării sutelor de greve ce aveau loc. La 5 septembrie 1920, pentru a crea o bază „legală" viitoarelor măsuri antimuncitorești de limitare a mișcării greviste, clasele conducătoare au adoptat Legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă, măsură antidemocratică, menită să îngusteze drepturile muncitorimii.

„Interese de ordin superior și general"

Șuvoiul năvalnic ce se îndrepta spre greva generală nu mai putea fi însă oprit. Acțiunile muncitorești se împleteau strîns cu amplele dezbateri privind tactica și strategia, programul și orientarea generală a P.S.R. de transformare a sa în partid comunist. Luptele proletare se îndreptau spre momentul lor de apogeu, iar dezbaterile politico-ideologice aveau să ducă spre istorica hotărîre pronunțată anul următor, în mai 1921.

În zilele de 10-11 octombrie 1920, Consiliul General al Partidului Socialist și Comisia Generală a Sindicatelor a analizat evoluția vertiginoasă a evenimentelor și a hotărît să înainteze guvernului un memoriu cu revendicările muncitorilor, avertizînd că, dacă pînă la 20 octombrie, nu vor fi acceptate, va fi declarată greva generală. Muncitorimea cerea, între altele: respectarea dreptului de organizare și recunoașterea delegaților și consiliilor muncitorești în toate întreprinderile; conducerile întreprinderilor de stat să nu se amestece în problemele organizării muncitorilor; aprobarea revendicărilor formulate de muncitorii din întreprinderile de stat; suspendarea legii pentru reglementarea conflictelor colective de muncă; desființarea stării de asediu și a cenzurii etc.

. Privite în ansamblu, aproape toate cererile aveau caracter politic și priveau nu numai pe muncitori, ci toate categoriile de salariați din România. Dealtfel, într-un manifest al Comisiei Generale a Sindicatelor din România, adresat opiniei publice, se sublinia că „nu interese egoiste, profesionale ne-au determinat să intrăm în marea luptă care este greva generală, ci interese de ordin superior și general: aplicarea sinceră a legilor țării pentru toți. Lupta noastră nu este pentru noi, ci pentru toți, și în interesul tuturor".

Evenimentele au fost precipitate de izbucnirea, la 18 octombrie, a grevei ceferiștilor. Două zile mai tîrziu, la 20 octombrie 1920, la chemarea Consiliului General al Partidului Socialist și a Comisiei Generale a Sindicatelor, a fost declarată greva generală. Vestea s-a răspîndit cu iuțeala fulgerului în toată țara. Greva generală a cuprins pe toți muncitorii

din fabrici și ateliere, exceptînd unele categorii de întreprinderi și instituții, precum: fabricile de pîine, întreprinderile de aprovizionare cu apă și electricitate, spitalele ș.a.

Cot la cot cu muncitorii s-au aflat și alte categorii de salariați. Oficial, greva a durat pînă la 28 octombrie 1920, dar în multe centre muncitorești și în numeroase întreprinderi, ea s-a prelungit pînă spre jumătatea lunii noiembrie. Numărul participanților a fost de cîteva sute de mii de persoane, adică aproape toți salariații din acea vreme.

Conform indicațiilor primite, muncitorii au acționat în așa fel încît să evite orice pretext căutat de autorități spre a trece la represalii. Cu toate acestea, guvernul a luat aspre măsuri represive: a introdus starea de asediu, a mobilizat numeroși muncitori, iar un număr de participanți la grevă au fost tîrîți în fața tribunalelor militare.

Dar mișcarea noastră muncitorească n-a putut fi distrusă. Ampla ridicare la luptă a muncitorilor români a avut un puternic ecou atît în țară cît și peste hotare. Presa din Rusia sovietică, Cehoslovacia, Austria, Grecia, Anglia, Franța, Elveția, Germania etc. a acordat un spațiu larg evenimentelor din România, exprimînd solidaritatea proletariatului și a opiniei publice progresiste din țările respective cu lupta muncitorimii române.

Corolar al memorabilelor lupte și acțiuni din anii avîntului revoluționar, greva generală din octombrie 1920 a fost cea mai cuprinzătoare bătălie de clasă și prima la nivel național după 1918, o admirabilă pagină de eroism și unitate muncitorească. Cu acest prilej, proletariatul din România a demonstrat cu pregnanță că el nu este numai producător de bunuri materiale, ci și o clasă care are drepturi și libertăți democratice de impus și de apărat, al cărui glas trebuia să fie ascultat.

Această memorabilă bătălie proletară, ca și procesele ce au urmat au reprezentat o arenă în care s-au înfruntat, în forme și cu mijloace diferite, două concepții, total opuse, privind dezvoltarea viitoare a României. Una — revoluționară, care preconiza înfăptuirea unor schimbări radicale, capabile să asigure mersul rapid înainte al țării, în care masele să producă, dar să se și bucure de rezultatele muncii lor; cealaltă — reprezentată de clasele exploatatoare — urmărea menținerea în esență a vechiului sistem, în care minoritatea doar conduce și consumă pe seama imensei majorități a poporului. În acest sens, greva generală din octombrie 1920 a însemnat un moment plin de învățăminte pentru organizațiile politice și profesionale, inclusiv pentru cadrele de conducere, de la organizațiile de jos și pînă la conducerea superioară a partidului socialist. Cei mai mulți aveau să meargă împreună cu masele, care cereau transformarea de urgență a partidului socialist în partid comunist, fapt de epocală valoare istorică împlinit la marele congres din mai 1921.

UN MOMENT AL VIITORULUI

(Urmare din p. 12)

prima ședință a noului organ de conducere, au fost constituite Biroul politic și Secretariatul; secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român a fost ales Gheorghe Gheorghiu-Dej. Alegerea de către Conferința națională a Comitetului Central — primul organ de conducere colectivă stabilit de către forumul comuniștilor români, pe baza principiilor democrației interne de partid și fără nici un amestec din afară — a reprezentat o victorie a noii orientări a partidului, de partid revoluționar al națiunii române.

În rîndurile membrilor Comitetului Central, ales de în ltul forum al comuniștilor, s-a aflat și tînărul revoluționar Nicolae Ceaușescu, care-și cucerise de-a lungul a mai bine de un deceniu de cînd se afirmase ca un militant de frunte al muncitorimii, al tuturor oamenilor muncii, al mișcării antifasciste și democratice, al tineretului comunist, un deosebit respect și prestigiu politic în rîndurile m selor populare, fiind — cum se aprecia în suplimentul ziarului *Scînteia* apărut în acea perioadă— unul din cei mai tineri membri ai conducerii partidului.

Privită retrospectiv, perioada celor 35 ani scurși de la Conferința națion lă din octombrie 1945 poartă pecetea adîncă a activității științifice, clarvăzătoare a partidului comunist, a forței și dinamismului său revoluționar, a legăturii indisolubile cu poporul în sînul căruia s-a născut și în slujba căruia acționează. Acest adevăr s-a impus cu și mai multă forță în etapa inaugurată de Congresul IX, cînd în fruntea partidului a fost ales tovarășul Nicolae Ceaușescu — personalitate proeminentă a contemporaneității, revoluționar înflăcărat, care și-a pus întreaga sa viață și forță creatoare în slujba demnității și libertății patriei, a prosperității și fericirii poporului. Congresul IX al partidului din 1965 a constituit un moment de însemnătate crucială în viața social-politică a României, inaugurînd o perioadă de dinamisin fără precedent în dezvoltarea societății socialiste românești, de uriaș avînt creator al maselor populare.

Prin hotărîrile și orientările cutezătoare, cu adevărat științifice — la elaborarea cărora tovarășul Nicolae Ceaușescu a avut un rol hotărîtor — cel de-al IX-lea Congres al partidului ca și celelalte congrese și conferințe naționale care i-au urmat au determinat schimbări radicale în viața țării, au ridicat pe culmi nebănuite prestigiul internațional al României socialiste. În multimilenara istorie a țării noastre, cei 15 ani care au trecut de la Congresul IX s-au înscris drept epoca cea mai fertilă și mai rodnică în împliniri, în acest timp partidul comuniștilor afirmîndu-se cu tot mai multă vigoare ca centrul vital al națiunii, strateg strălucit al înaintării ferme a țării pe drumul făuririi noii civilizații în România.

AMINTIRI (II)

RADU ROSETTI

Din bogata galerie de portrete pe care le cuprind Amintirile **lui Radu Rosetti[1], cele dedicate marii generaţii a revoluţionarilor de la 1848 se disting printr-o căldură şi o simpatie deosebită. Cunoscuţi direct de autor, pe cînd acesta era un copil, şi mai ales din povestirile tatălui şi ale unchilor, care au luat şi ei parte la evenimente, suferind apoi exilul în Asia Mică, participanţii la revoluţie apar în paginile lui Rosetti sub o lumină mai puţin cunoscută şi mai puţin accesibilă, căci relatările memorialistului, deşi cuprind tot timpul în planul de referinţă imaginea marilor evenimente, se îndreaptă mai degrabă spre aspectele familiare, intime ale vieţii acestora, raportează mici anecdote necunoscute dar semnificative pentru dimensiunile omeneşti ale celor pe care ne-am deprins a-i vedea numai în perspectiva istoriei; departe de a-i micşora, această lumină îi umanizează, îi individualizează şi ni-i apropie. În acest număr, din această galerie de portrete, ne-am oprit asupra celui al lui Vasile Alecsandri[2], extras din volumul selectiv de scrieri alese, în curs de apariţie, la Editura Minerva. Desigur amintirile contemporanilor despre Alecsandri nu sînt puţine, dar sînt mai toate corectate de perspectiva ulterioară, de veneraţia cu care era înconjurat poetul nu numai în cercul Junimii, ci în toată ţara; amintirile raportate de Radu Rosetti ne comunică indirect impresii ale unor prieteni şi ale unor egali asupra epocii de tinereţe a poetului, înfăţişîndu-i cu dragoste, cu admiraţie, dar fără frazele ceremonioase care estompează omul. Dacă unele din faptele menţionate sînt mai mult de ordin personal, ansamblul reuşeşte însă să sugereze cu discreţie personalitatea întreagă a marelui poet, care a fost unul dintre ctitorii României moderne.**

Ca şi în fragmentul precedent, am păstrat, cu unele mici excepţii cerute de înţelegerea textului, particularităţile stilistice ale autorului. Intervenţiile explicative ale redacţiei Magazin istoric **sînt marcate prin paranteze drepte; întreruperile — prin trei puncte.**

Cătălina POLEACOV,
Mircea ANGHELESCU

Vasile Alecsandri

Se ştie că Alecsandri era fiul vornicului Vasile Alecsandri, un boiernaş get beget moldovan, care, dacă slujise şi ajunse la boierie de clasa I sub Mihai[l] Sturdza [1834-1849], a lăsat un nume cu desăvîrşire nepătat de vreunul din abuzurile care apasă asupra altor favoriţi ai acelui domn. Vasile Alecsandri bătrînul a făcut avere fiindcă era strîngător şi priceput în administrarea banului său, dar n-am auzit de la nici un contimporan ca el să se fi făcut vreodată vinovat de concusiuni [abuzuri cu banii statului] sau de traficuri necinstite. A dat fiului său o educaţiune cît de bună se putea da atunci unui tînăr. Primele studii şi le-a făcut în pensionatul francezului [Victor] Cuénin, care, după cît le-am auzit şi de la însuşi Alecsandri şi de la alţi contimporani, foşti elevi camarazi de şcoală cu Alecsandri în stare să judece în asemene materie, era mult mai bun decît numeroase institute similare din zilele noastre. În urmă, a fost trimes la Paris, unde şi-a trecut bacalaureatul în litere, şi, dacă nu a cucerit alte titluri universitare, s-a folosit de şederea lui prelungită în capitala Franţei pentru a şi însuşi o frumoasă cultură generală, mai ales literară, şi o cunoştinţă perfectă a limbii franceze: Alecsandri o scria cu o eleganţă rară chiar la francezi.

Unirea cea mare

Se înţelege că, la urma urmii, trăind mai mulţi ani în Parisul lui Ludovic-Filip [1830-1848], în contact necontenit cu stu-

1-2 *Magazin istoric*, nr. 9/1980; 2/1969, 6/1971.

denţimea de atunci, n-a putut să nu fie cucerit şi el de ideile liberale de care era însufleţită acea tinerime şi că, la întoarcerea lui în ţară, a intrat în legături de strînsă prietenie cu tinerii boieri, care, împinşi de cîţiva bătrîni, începuse să deie o luptă crîncenă împotriva concusiunilor lui Mihai[I] Sturdza şi a cumplitei corupţiuni administrative şi judecătoreşti care a necinstit acea domnie. Această luptă împotriva abuzurilor se mai contopea cu alta, dusă pentru realizarea idealurilor naţionale... la Unirea celor două ţări surori şi la aducerea pe scaunul lor a unui domn străin, aparţinînd uneia din dinastiile domnitoare ale Europei. Dar să nu se creadă că idealul naţional al tineretului moldovenesc din a cincea decadă a veacului trecut se mărginea într-atîta, ţinta lor supremă încă de pe atunci era Unirea cea Mare a întreg neamului românesc, într-un singur stat neatîrnat. Tata îmi povestea cum, încă pe cînd era la universitatea din Miinchen, vorbea tovarăşilor lui nemţi de o România una..., iar acelaş vis al unei României cuprinzînd toate ţările locuite de români reiesă destul de clar din mai multe din poeziile ieşite la acea epoçă din pana bardului nostru moldovenesc.

Cultura, talentele, mai ales seducţiunea deosebită a persoanei sale şi desăvîrşita lipsă de morgă nobiliară în tinerii boieri care erau în fruntea mişcării împotriva lui Mihai l] Sturdza au făcut ca Alecsandri să fie din capul locului primit în mijlocul lor ca tovarăş de luptă şi ca prieten pe picior nu numai de perfectă egalitate, dar chiar de frăţie. Legase încă mai înainte cele mai strînse legături prieteneşti cu Costache Negr , legături care au durat cît o trăit Negri, înnodă în curînd legături la fel cu tata şi fraţii săi, cu Cănteştii, cu Nicu Ghica, cu Hurmuzăcheştii, cu Catargieştii şi cu toţi ceilalţi membri ai tinerii boierimi care se pusese în fruntea mişcării, încurajaţi pe sub mînă de boieri mai bătrîni. După neizbutirea mişcării de la martie 1848, Alecsandri împreună cu alţii scăpă de arestarea „peste Cordun", în Bucovina, unde fraţii Hurmuzache li dădură o găzduire frăţească la moşia lor Cernauca. Aici fură alcătuite manifestele şi protestele lor împotriva abuzurilor lui Mihai vodă şi expunerea dorinţelor partidului naţional. Din Bucovina plecă spre apusul Europei, unde rămase pînă la schimbarea domniei.

Bine văzut şi apreciat de [domnitorul] Grigore Ghica [1849-1853, 1854-1856], cu care fusese tovarăş la lupta purtată împotriva lui Mihai[I] Sturdza, fu chemat de el la slujbe de samă şi tratat ca intim.

Tînăr, de un fizic plăcut, ce deloc nu era micşorat pr ntr-o chelie precoce, înzestrat cu un deosebit dar de seducţiune, causeur fermecător, era firesc ca Alecsandri să fi fost bine văzut de sexul frumos şi ca, de la întoarcerea lui în ţară, să nu-i lipsească succese pe acest teren. În urmă fu cuprins de o mare şi înflăcărată iubire pentru [Elena] una din surorile prietenului său Negri... Pasiune împărtăşită şi de această femeie încîntătoare. An acestei dragoste au fost cei mai

Aclorul Matei Millo în diferite roluri în piesele lui Alecsandri

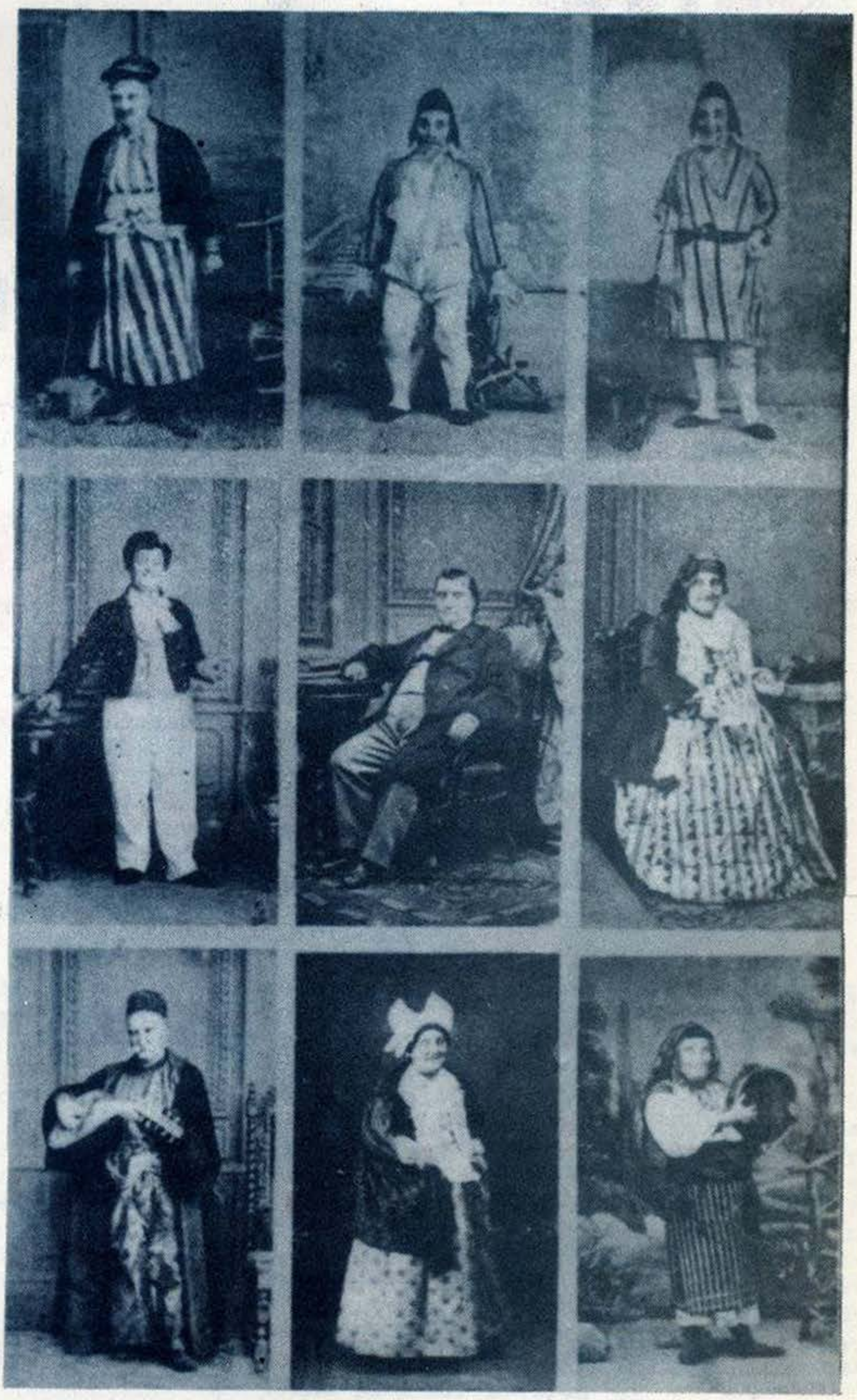

fericiți ai vieții poetului, acei pe care i-a numit în unul din pastelurile sale: „Raiul vieții mele". Lor li datorim cea mai duioasă din poeziile lui: *Steluța*. Se știe cum, atinsă de o boală care, mai ales atunci, nu ierta niciodată, iubita lui Alecsandri avu un sfîrșit tragic, pe un vapor și că trupul ei fu aruncat în mare[1].

Alecsandri a fost unul din membrii cei mai însuflețiți și mai activi ai partidului Uniri, căruia a fost în stare să-i facă servicii însemnate. Fu ales deputat în Adunarea Electivă și avu slăbiciunea să lese să i se puie candidatura la domnie. Nu mă îndoiesc de curățenia intențiunilor sale și că, dacă ar fi fost ales, și-ar fi încordat toate puterile pentru a da acestor țări Unirea și domnul străin. Dar, cu toate frumoasele sale însușiri, contimporanii lui nu credeau ca el să fi posedat calitățile indispensabile unui conducător de oameni de care avea parte colegul și p ietenul său Cuza.

Alecsandri a îndeplinit sub acest domn mai multe misiune însemnate în străinătate, iar după căderea lui, a rămas credincios suvenirului său. În timpul celei a șăptea decade a veacului trecut a făcut multe călătorii, iar mai în urmă a ocupat, timp de mai mulți ani, postul de ministru al țării la Paris. Din toate călătoriile lui se întorcea totdeauna cu fericire la Mircești, unde-și regăsea căsuța atît de drăguță și de confortabilă și lunca lui iubită, atît de des cîntată în poezii.

Prietenul așteptat cu nerăbdare

Confortul vieții la Mircești, unde pr mea des vizitele număroșilor prieteni și cunoscuți, era deosebit de îngrijit și de mare, grație silințîlor femeii de condițiune foarte umilă din care întîmplarea făcuse soția lui Vasile Alecsandri. Ținînd amăruntele acestei întîmplă de la o rudă de aproape și o intimă a poetului, le redau aici; doamna Maria Gregoraș (Șăptesate), o vară primară a lui Alecsandri, mi-a povestit prin anii 1880-1890 (dacă nu mă înșel), cum, întorcîndu-se, împreună cu Alecsand i, în anii 1858-1860, de la Mircești, unde petrecuse cîteva zile, la Ieși, călătorii s-au op it, la Tîrgul-Frumos, la vestitul rateș [han] ce-l ținea Novakovski, un fost bucătar al lui Petrache Mavrogheni, pentru a lua acolo dejunul, totdeauna foarte bine gătit de acest meșter în arta culinară. După dejun, pe cînd se înhămau caii la trăsură spre a pleca înainte, Alecsandri, care hoinărise prin rateș, veni spre vară-sa care îl aștepta și-i zise pe franțuzește:

— Mario, Novakovski are aici o slujnică drăguță... Tare îmi vine s-o fur cînd m-oi întoarce și s-o duc la Mircești.

Doamna Gregoraș crezu că acest proiect al poetului alcătuia numai o glumă, dar, după cîteva luni, mergînd iar la Mircești, văzu acolo pe o tînără servitoare, destul de plăcută, bine îmbrăcată, despre care *văru-său* îi zise că este acea pe care o văzuse la Tîrgul-Frumos, la Novakovski, pe care a adus-o ca să-i îngrijească de casă și de care este foarte mulțămit. Îi mai spuse că se numește Paulina, și este poloneză.

Și Paulina nu numai că a rămas pînă la moarte în casa lui Vasile Alecsandri, dar născîndu-i după doi sau trei ani o fată, bucățică ruptă dintr-însul și, prin îngrijirea trebuințîlor sale materiale, făcîndu-i-se indispensabilă, a luat-o de soție. Iar după ce a început să îmbătrînească, o lua cu dînsul în toate deplasările lui, astfel că foastei servitoare care altădată spăla scîndurile în rateșul lui Novakovski i-a fost dat să fie, împreună cu bărbatul ei, musafir al regelui Carol și al reginei Elisabeta la Peleș și să facă parte din corpul diplomatic din Paris.

În copilăria mea, Alecsandr venea aproape regulat în fiecare toamnă să-și reguleze socotelile cu posesorul (arendașul) moșiilor sale Borzești și Pătrășcanii de pe valea noastră... și-și împărțea timpul ce afacerile i-l lăsau liber între Tîrgul-Ocnei unde trăia Costache Negri și surorile lui, Catinca Negri și Zulnia Sturdza și Căiuțul. Vizitele lui erau totdeauna așteptate cu bucurie, nu numai de părinții mei de care îl legau atîtea amintiri și atîtea zile de conviețuire, unele vesele, altele jalnice, ce ei le trăise împreună, dar și de mine care nu mă mai săturam să aud sara, după masă, povestirile acestor trei minunați povestitori, cînd își aminteau, își întregeau și controlau impresiunile asupra întîmplărilor unui trecut care mie mi se părea foarte depărtat, dar care, îndeobște nu întrecea douăzeci de ani. Mă făceam mic în vreun colț al biuroului tatei, unde obișnuit ne adunam după masă, pentru a nu fi trimes la culcare la ceasul hotărît de program. Și ce minunat mai povestea Alecsandri despre călătoriile lui în Italia, în Spania, în Maroc, în Asia Mică, la Constantinopol, ce interes știa glasul lui, atît de simpatic, deși cam surd, să-l deie faptelor celor mai neînsemnate, ce dar avea el pentru a scoate în relief trăsătura caracteristică, veselă sau jalnică, duioasă sau crudă, a fiecărui episod. El a fost fără îndoială cel mai strălucit *causeur* ce mi-a fost dat să-l cunosc. Și ce fineță, ce distincțiune, ce urbanitate în acest fiu de mic boiernaș!

Alecsandri, atît de blînd din fire, era cu deosebire at as de orice manifestare de eroism sau de vitejie. Îi plăcea mult viața militară, mărturisea singur că nu poate vedea trecînd pe stradă un pluton de soldați în arme fără a se pune la pas cu ei și a-i urma, chiar cînd calea lor se deosebea de a sa... Cu atît mai mare și mai vii fostu-i-au bucuria și însuflețirea cînd, la vestea asalturilor sîngeroase încununate p in luarea Griviței [în 1877] a putut să exclame:

„De acum pot să mor ferice:
Cine român zice, viteaz zice".

Patriotismul i-a rămas acelaș, cald și curat, pînă la sfîrșitul vieții. Prieten intim și dezinteresat al lui Cuza, l-a slujit cu credință și l-a ajutat după puteri. Dacă căderea acelui care făptuise Unirea n-a putut fără îndoială decît să-l doară, îndată ce și-a dat samă că binele țării cere strîngerea tuturor oamenilor de bine împrejurul noului domn, n-a stat măcar o clipă la îndoială pentru a-i da tot concursul ce-i era cu putință să-l deie.

---

[1] În realitate, Elena Negri a fost îngropată la 4 mai 1847 în curtea bisericii din cartierul Pera — Constantinopol.

VECHI MANUSCRISE DIN PĂRŢILE ARADULUI ŞI BIHORULUI ÎN MARI BIBLIOTECI EUROPENE

Prof. EUGEN GLÜCK,
Arad

Multe din manuscrisele existente, pînă în sec. XVI şi XVII în Banat şi Crişana, redactate în limbile considerate drept culte în acea vreme — latina şi slavona — nu au rămas, în marea lor majoritate, în lăcaşurile de cultură în care au fost create. Cu excepţia colecţiilor de manuscrise păstrate la mănăstirile Hodoş-Bodrog şi Bezdin, celelalte au luat drumul bibliotecilor situate în alte părţi, adesea în ţări îndepărtate. Îndeosebi în cursul războaielor purtate în sec. XVI-XVII, între habsburgi şi otomani, au fost distruse numeroase focare de cultură, iar patrimoniile lor dispersate (fie prin jefuirea de către una sau alta din taberele beligerante, fie pentru a fi puse la adăpost în faţa oştirilor invadatoare).

Între manuscrisele realizate în ţara noastră unul dintre cele mai valoroase, judecînd în primul rînd după vechimea sa, este lucrarea episcopului Gerard, intitulată Deliberatio. Scrisă la Cenad, cu puţin timp înaintea morţii autorului, survenită în 1046, lucrarea se păstrează astăzi, în original, la Bayerische Staatsbibliothek din München. Ea conţine informaţii de primă mînă referitoare la viaţa şi activitatea populaţiei autohtone din colţul sud-vestic al României. Ştiri importante despre localităţile aflate pe Mureşul inferior se găsesc şi în scrierea consacrată vieţii episcopului Gerard — Legenda Sancti Gerardi — care după redactarea ei, s-a răspîndit în mai multe părţi ale Europei.

München

Interesul istoriografiei româneşti pentru aceste izvoare şi variantele lor se explică mai ales prin datele veridice pe care ele le cuprind cu privire la voievodatul românesc al lui Ahtum, existent, la începutul sec. XI, între Dunăre şi bazinul Crişurilor. Despre principalele variante ale scrierii am amintit într-un articol anterior apărut în revistă[1]. Recent am identificat noi variante ale manuscriselor *Legendei*: prelucrarea de la *Landesbibliothek* din Stuttgart, extrasele de la *Biblioteca regală Albert I*, din Bruxelles, manuscrisul aflat în biblioteca personală a contelui Hans Erwin Wilezek,. din castelul Kreuzenstein (Austria). Cel puţin cîteva din aceste variante au avut ca punct de plecare mănăstirea de la Cenad, unde episcopul Gerard şi-a desfăşurat o mare parte din activitate şi unde, de bună seamă, lui şi faptelor sale li s-a păstrat o amintire mai puternică.

În afară de Cenad, un alt centru cultural major din vestul ţării a fost mănăstirea de la Bulci. Este vorba de localitatea Bulciul de pe Valea Mureşului, unde a existat o mănăstire de rit ortodox, şi apoi, o abaţie benedictină. În urma investigaţiilor efectuate în vara anului 1978 la *Osterreichische National Bibliothek* din Viena am studiat *Codicele de la Bulci*, una din piesele cele mai preţioase ale secţiei de manuscrise ale bibliotecii vieneze. *Codicele* conţine un text al lui Titus Livius *Historiae Romanae, decas prima* şi a fost redactat în latină, copistul folosind o caligrafie italiană în stilul Renaşterii. După toate probabilităţile pare a fi o operă florentină, din a doua jumătate a sec. XV, copiată în preajma anului 1470. Cercetătorul austriac Iulius Herman apreciază că lucrarea a fost realizată în atelierul cunoscutului producător de manuscrise Francesco d'Antonio del Cherico. Spre sfîrşitul sec. XV, această scriere a ajuns în posesia abatelui Emericus de Bulci; ea a servit, probabil, unor scopuri ştiinţifice sau chiar şcolare, în spiritul curentului umanist al vremii. Această lucrare laică, vădind interesul bănăţenilor pentru vechea istorie a umanităţii, se remarcă şi printr-o deosebită valoare artistică, copistul caligraf (sau alt artist), împodobind-o cu splendide ornamente, îndeosebi pe foaia de titlu şi prima pagină a fiecăruia dintre cele zece capitole ale cărţii — miniaturi executate în spiritul Renaşterii timpurii. Îndeosebi chenarele prezintă diferite forme decorative în verde şi albastru, întrerupte de elemente aurite. Remarcabile sînt şi iniţialele aurite de la începutul fiecărui capitol.

Stuttgart

Bruxelles

Dislocarea acestui codice din biblioteca de la Bulci s-a petrecut, probabil, cu prilejul invaziei otomane din 1550, cînd a fost dus la Viena pentru a fi pus la adăpost în faţa pericolului turcesc. Cam în aceeaşi perioadă, manuscrisul a apărut în colecţia imperială din Viena, unde, în 1576, se găsea cu certitudine.

Un alt codice compus din 53 foi şi cuprinzînd cunoscuta lucrare a lui Tertulian, *Apologeticon*, se păstrează în biblioteca mănăstirii benedictine din Salzburg (Austria). Acest codice a fost realizat în anul 1477, cum reiese din menţionarea de pe ultima filă, chiar pe teritoriul patriei noastre, la Oradea, pe atunci puternic centru de cultură umanist, centru ce a decăzut ulterior, datorită cuceririi oraşului de către otomani[2]. Manuscrisul a fost executat pentru episcopul Ioan de Zredna şi e scris cu caractere gotice minuscule. Era folosit ca material documentar al cunoscutei biblioteci existente la Oradea. Cunoaştem şi numele copistului: presbiterul Briccius de Polanka. După toate probabilităţile este una şi aceeaşi persoană cu canonicul-custode al Capitlului din Oradea, canonic semnalat documentar în 1464 şi 1466. Era originar dintr-o localitate din comitatul Sătmarului.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1979; 2/1979.

Viena

Cercetările de pînă acum nu au elucidat în ce condiţii a luat acest manuscris drumul străinătăţii. Singurul reper de care dispunem este o menţiune de la fila 13, din care rezultă că a fost achiziţionat pentru suma de 5 florini, fără să se precizeze însă anul cumpărării. În orice caz, el exista la Salzburg încă în veacul trecut, cînd a fost semnalat de unii cercetători; printre aceştia s-a aflat Bunyitay Vincze, care a pus însă în circulaţie date eronate despre manuscrisul amintit, susţinînd — în pofida însemnării finale — că ar data din 1455 şi că a fost scris în maniera Renaşterii.

Un manuscris de o deosebită valoare este, de asemenea, *Sbornicul de la Hodoş*, actualmente în posesia Muzeului naţional din Praga. Este un manuscris voluminos, slavo-român, în 187 file şi datează de la finele secolului XIV sau primul deceniu al sec. XV — aşa cum pare s-o indice ciclul lunar[1] utilizat de scriptor. Valoarea aparte a acestui manuscris constă în faptul că el poartă vizibil amprenta unui scriptor român. Cum rezultă dintr-o însemnare făcută pe carte, manuscrisul a aparţinut unui preot, Teodor din Belgrad, care l-a dăruit (la o dată neprecizată) călugărului Theofan de la Hodoş-Bodrog. Avînd în vedere faptul că o altă însemnare din manuscris menţionează victoria imperialilor, la Buda, împotriva otomanilor (1686), înclinăm să credem că în această perioadă manuscrisul se afla încă la Hodoş-Bodrog. Prezenţa sa aici (ca şi a altor manuscrise româneşti ca, de pildă, *Acatistierul de la Cozia* din 1558) nu este întîmplătoare, căci, în sec. XVII, mănăstirea de la Hodoş-Bodrog a constituit centrul eparhial şi cultural al românilor — populaţie majoritară pe cursul Mureşului inferior. Nu cunoaştem încă drumul exact al manuscrisului de la Hodoş la Praga. În 1830 ajunsese deja în Oraşul de Aur, fiind menţionat de marele savant Pavel Iosif Safarik, care arăta şi proveniența „de la mănăstirea Hodoş", fără a indica însă modul în care fusese adus la Praga.

În sfîrşit, un alt valoros manuscris de pe meleaguri crişano-bănăţene ajuns în ţări străine este cel intitulat *Istorisiri despre Sf. mare mucenic Teodor Tiron* şi păstrat la secţia de manuscrise a bibliotecii Matiţa Srjsko din Novisad (R.S.F. Iugoslavia). Manuscrisul, care ne-a parvenit într-o copie tîrzie din sec. XVIII, este un text hagiografic, o povestire a vieţii Sf. Teodor Tiron, legată de aducerea moaştelor acestuia pe sol românesc. Răspîndite în mai multe localităţi, o parte din moaşte au ajuns la Sibiu, altele în Ţara Românească, iar altele la Hodoş-Bodrog.

Salzburg

Praga

Manuscrisul este deosebit de important pentru informaţiile cu privire la viaţa social-politică românească din comitatul Arad în prima jumătate a sec. XVI (perioada 1520-1555). Astfel, sînt datele referitoare la creşterea vitelor, la practicarea unor meşteşuguri în Ineu, ca şi cu privre la asuprirea la care erau supuşi ortodocşii.

Exemplele ilustrează încă o dată faptul că în Banat, în perioada de început a evului mediu, se impunea o intensă activitate culturală, multe din lucrările de aici purtînd pînă departe în centrul şi chiar apusul Europei mesajul culturii medievale româneşti. Lista manuscriselor româneşti — nici pe de parte epuizată — reflectă pe de altă parte existenţa, în faimoase biblioteci europene, a unor autentice valori culturale produse sau existente la începuturile lor pe meleaguri româneşti, îndemnînd la o cercetare mai aprofundată în acest domeniu.

[1] *Ciclul* sau *crugul lunii (cyclus lunaris)* este o perioadă de nouăsprezece ani solari (în cazul de mai sus. 1390-1409), după a căror împlinire fazele lunare (luna plină, lună nouă etc.) cad în aceleaşi zile ale lunii respective — *n.r.*

2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent

Dave și stăpînii lor
PISCUL CRĂSANI

NICULAE CONOVICI,
Institutul de arheologie București

„Tot înaintînd paralel cu malul terasei [Ialomiței], Piscul Crăsani se desluşeşte repede ca unul dintre numeroasele ei ieşinduri, unul însă excepţional de înaintat, alcătuind, prin caracterul prăpăstios al laturilor sale, o adevărată şi formidabilă cetate naturală, cînd era întreagă. Astăzi «Piscul», curmat uşor de către cîmpie, ceea ce a fost, în vechile timpuri, un şanţ de apărare de către interior — s-a prefăcut, printr-o continuă rupere şi surpare..., în trei platouri. Cum priveşti în faţă de peste apa Ialomiţei, unul spre apus, altul în mijloc, mai mult o limbă de pămînt ce se coboară şi se îngustează continuu şi, în sfîrşit, un al treilea spre răsărit, întins prelung şi încovoiat în arc ce îmbrăţişează pe celelalte... Două movile, una mare şi alta mică, ce străjuiesc parcă «Piscul», la o depărtare de circa 1 km dinspre cîmpie, n-au avut, după cercetările făcute, nici o legătură cu aşezarea de pe mal".

Aşa descria, în 1924, Ioan Andrieşescu dava getică de la Piscul Crăsani, situată pe botul terasei înalte a Ialomiţei care despărţea satele Crăsanii de Jos şi Copuzu (com. Balaciu, jud. Ialomiţa). Primele cercetări au fost făcute aici în 1870 de către Dimitrie Butculescu, ale căror rezultate l-au ajutat pe Cezar Bolliac să definească pentru prima dată trăsăturile culturii materiale dacice. Aşezarea a intrat definitiv în atenţia lumii ştiinţifice graţie săpăturilor efectuate în acest loc de Ioan Andrieşescu în 1923. Trei ani mai tîrziu, Vasile Pârvan, consacra acestei aşezări un capitol întreg din monumentala sa sinteză **Getica. O protoistorie a Daciei.** Piscul Crăsani devenea astfel o staţiune pilot pentru întreaga lucrare a marelui istoric. Referitor la poziţia strategică a cetăţii, Pârvan scria:

Dava de la Piscul Crăsani — imagine generală

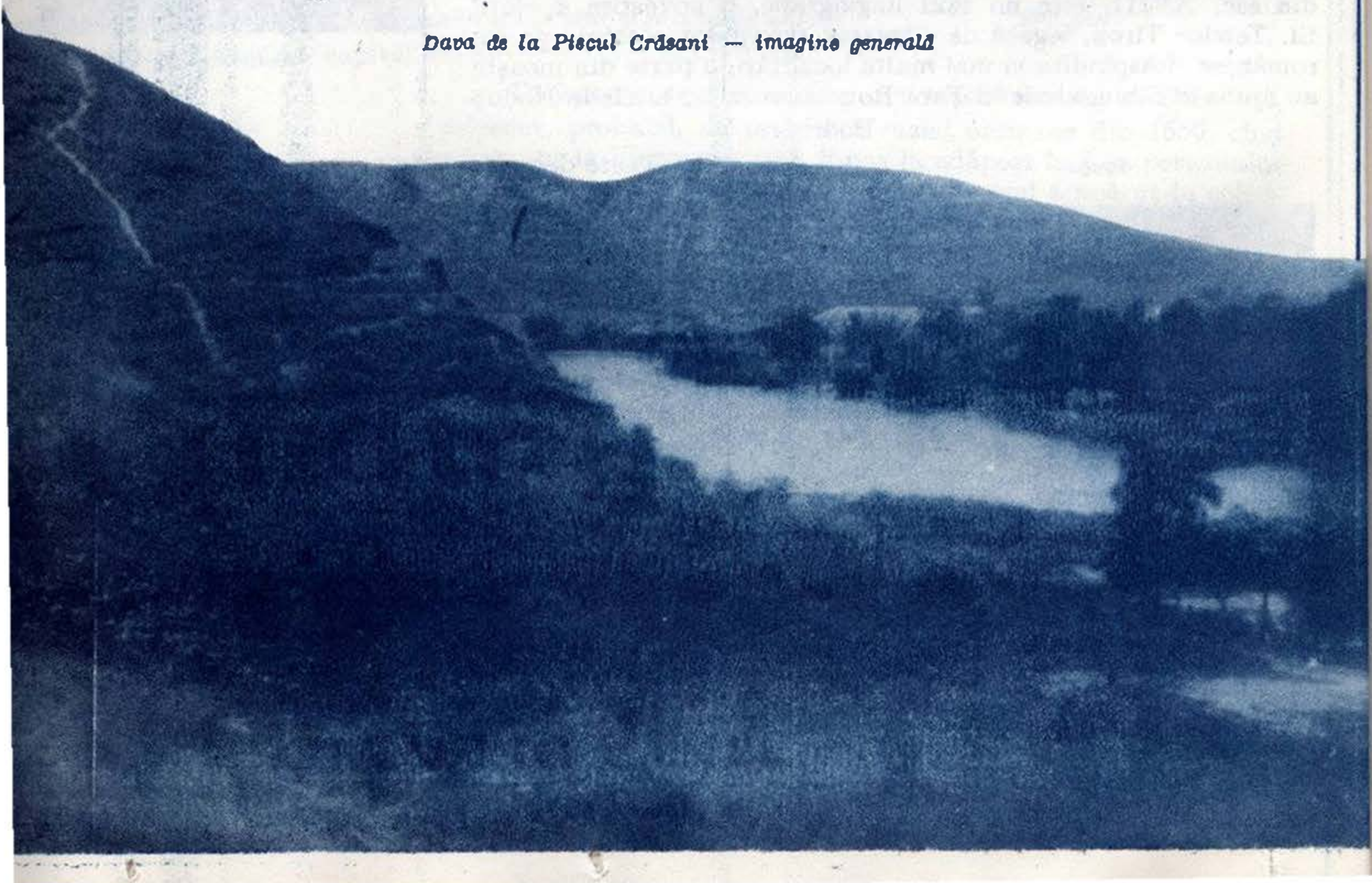

„Așezarea de la **Piscul Crăsanilor,** strîns legată de așezările de pădure ca **Tinosul,** a înaintat în stepă numai cu ajutorul Ialomiței, care constituia o mare arteră navigabilă... E-V și V-E direct cu Dunărea. Astfel Crăsanii au alcătuit în chip natural o încrucișare de drumuri: drumul greco-getic E-V, al apei, cu drumul iranian N-S al stepei".

Cercetările arheologice reluate începînd din 1969 de către Muzeul județean Ialomița, în colaborare cu Institutul de arheologie din București, au adus noi și importante precizări, completînd datele rezultate în urma săpăturilor lui Andrieșescu la Piscul Crăsani.

Asemeni celorlalte dave din spațiul geto-dac, cea de la Crăsani a constituit centrul politico-administrativ, militar, economic și cultural-religios al unei formațiuni tribale. În componența ei intrau o acropolă (punct întărit, sediu al aristocrației și loc de refugiu pentru populație în caz de pericol) și mai ales așezări deschise, de întinderi variabile, depinzînd direct de aristocrația din cetate. Acropola era situată pe „Piscul Crăsanilor", izolată și deci apărată natural prin rîpe adînci și aproape verticale ce coborau spre Ialomița în direcțiile est, nord și vest. Dinspre sud, despărțirea s-a realizat prin săparea unui șanț destul de adînc, ce separa acropola de restul terasei pe care se găsea cea mai importantă dintre așezările din preajma cetății. Alte așezări deschise se aflau, una la p alele „piscului", spre nord-est, alta la circa 800 m mai spre est, pe teritoriul satului Copuzu, iar o a treia mai departe, spre sud. La circa 1 km spre sud se văd mai multe movile în care s-au găsit, ca și la Popești,[1] Răcătău[2] și în alte locuri, mormintele unor căpetenii.

Piscul Crăsani a fost locuit din timpuri străvechi. În epoca neolitică s-a dezvoltat aici o mare așezare aparținînd culturii Boian, întărită și ea printr-un șanț de apărare, descoperit la circa 30 m sud de șanțul getic. Alte urme de locuire datează din prima epocă a fierului. Așezarea getică propriu-zisă a apărut însă către sfîrșitul sec. IV î.e.n. sau începutul celui următor. La început era o așezare modestă, nefortificată, dar care cu timpul s-a dezvoltat foarte mult datorită, pe de o parte, bogățiilor naturale ale locului (rîu navigabil, pește, pădure, pămînt fertil) iar pe de altă parte poziției strategice favorabile. În cursul sec. II î.e.n., ea a devenit centrul unei formațiuni tribale, făcînd parte, se pare, din marea federație de triburi getice din centrul și estul Cîmpiei Munteniei. În a doua jumătate a sec. II î.e.n., așezarea a fost întărită cu un șanț de apărare, devenind a t-fel acropolă pentru celelalte așezări care au apărut în împrejurimi.

Marea cantitate de material arheologic recoltat prin săpături ilustrează bogăția și varietatea ocupațiilor locuitorilor de aici. În afară de agricultură și creșterea animalelor, care furnizau atît principala sursă de hrană cît și produsele necesare schimbului, o mare dezvoltare o luaseră meșteșugurile, cele mai importante fiind olăritul și prelucrarea metalelor. Se producea atît ceramică grosieră, de bucătărie, cît și ceramică fină, lucrată la roată, în forme tradiționale sau imitate după vasele elenistice. O mențiune specială merită cupele cu decor în relief, lucrate pe loc, cu motive originale, deosebite de cele din alte centre din Cîmpia Munteniei. Dintre metale se prelucrau în special arama, bronzul și argintul, după cum o dovedesc atît obiectele de podoabă cît și uneltele găsite (dăltițe fine din bronz și fier, creuzete din lut ars pentru turnat metalul etc.) Probabil că aici au fost produse și unelte și arme din fier.

Piscul Crăsani, era totodată, un puternic centru unde se desfășurau importante tranzacții comerciale, atît cu neamurile geto-dace vecine, cît și cu lumea sud-dunăreană, tracică și greco-romană. În sprijinul acestei afirmații stau atît monedele descoperite în așezările de la Crăsani și Copuzu, monede getice locale sau sud-dunărene, ca și monede provenind din Thasos, Macedonia Prima, Dyrrhachium, Tomis și Imperiul roman, cît și produsele provenind din import (amfore de Thasos, Rhodos, Sinope, Cos, ceramică și sticlărie elenistică de lux, un candelabru italic din bronz cu trei brațe, figurine elenistice din bronz și lut etc.). În ceea ce privește monedele getice, ele sînt din argint, de tipul Vîrteju-București și Inotești-Răcoasa, aparținînd uniunii de triburi getice din Cîmpia Munteniei; li se adaugă monede divizionare de tip Alexandru cel Mare-Filip III, bătute de geții de la sud de Dunăre. Deosebit de semnificativă pentru traficul care se făcea de-a lungul Ialomiței și de aici pe Dunăre, în Dobrogea și în cetățile de pe țărmul Mării Negre, este prezența monedelor din bronz ale cetății Tomis, databile la sfîrșitul sec. II î.e.n.

Sfîrșitul existenței davei de la Crăsani se plasează în cursul secolului I î.e.n., mai probabil către mijlocul acestui secol. Așezările deschise și acropola au fost distruse de un incendiu puternic, după care locuirea a încetat definitiv.

În legătură cu numele antic al davei de la Crăsani, Vasile Pârvan admitea posibilitatea ca acesta să fi fost fie Helis, cetatea în care Dromichete l-a adus ca prizonier pe regele Lisimach, fie Netindava, amintită de geograful Ptolemeu în sec. II e.n. Prof. Radu Vulpe înclină mai mult spre prima denumire, motivînd că știrea transmisă de Ptolemeu este mult mai nouă decît sfîrșitul așezării de la Crăsani, petrecută, cum se știe, în urmă cu circa două secole față de relatarea geografului grec. Dar nici identificarea cu Helis nu este posibilă deoarece, cum am arătat mai sus — la sfîrșitul sec. IV î.e.n. aici se găsea o așezare getică modestă, nefortificată. Indiferent însă de denumirea antică pe care o va fi purtat, dava de la Crăsani a fost în cursul secolelor II-I î.e.n. una din cele mai înfloritoare așezări geto-dacice din Muntenia, deținînd un statut politic proeminent și desfășurînd o viață economică prosperă pînă în timpul domniei lui Burebista.

[1] [2] *Magazin istoric*, nr. 11 și 12/1979.

1944-1945:
UMĂR LA UMĂR PENTRU ÎNFRÎNGEREA GERMANIEI HITLERISTE

Mareşal M. V. ZAHAROV

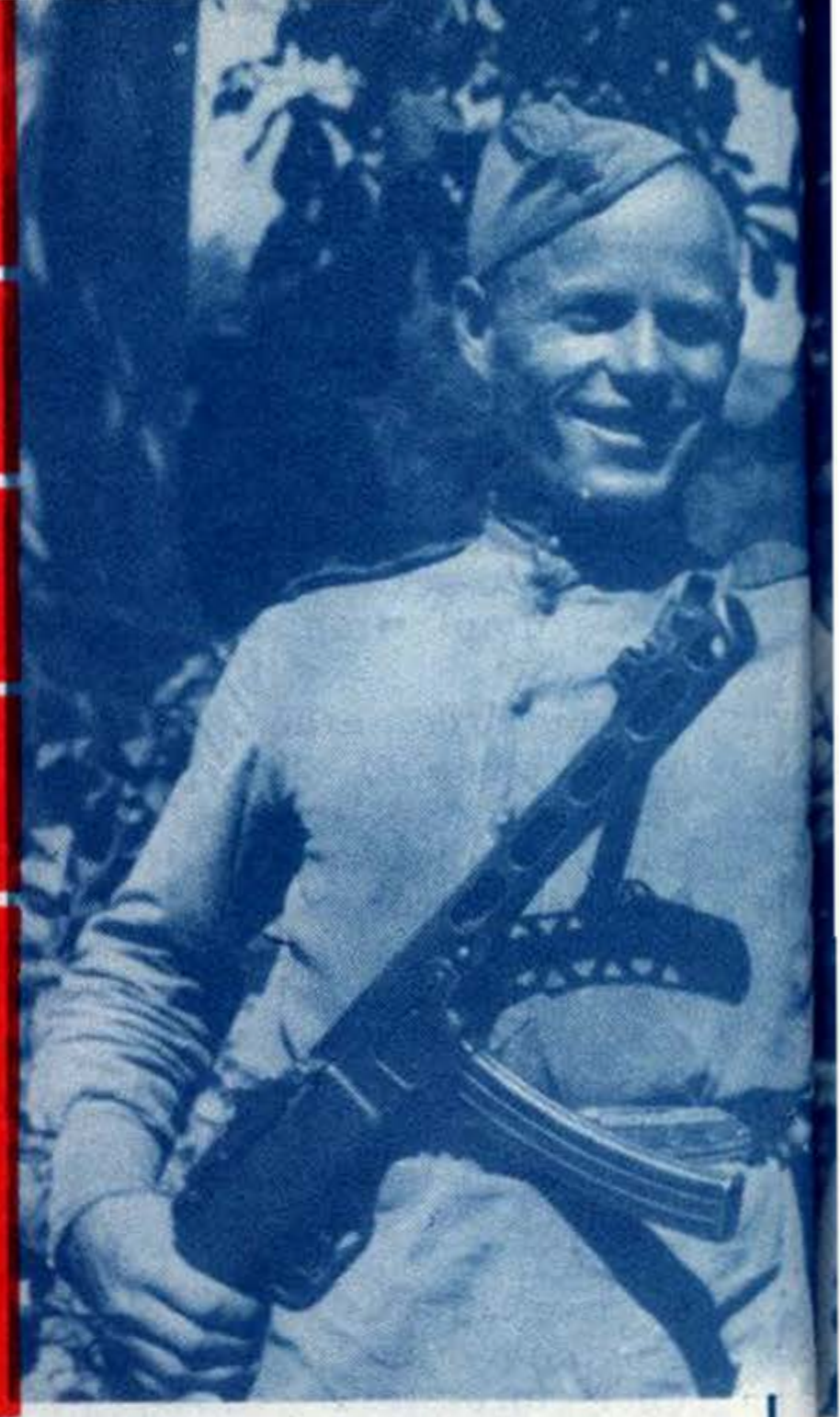

Izolarea vîrfurilor guvernamentale [antonesciene] a constituit începutul insurecţiei armate. În aceeaşi seară, detaşamentele patriotice şi unităţile militare, în fruntea cărora erau comuniştii, acţionînd cu îndrăzne lă şi energie, au ocupat centrala telefonică, staţia de radio şi principalele instituţii guvernamentale. Comandamentul germano-fascist a fost lipsit de posibilitatea de a lua legătura, atît cu unităţile militare, cît şi cu Berlinul.

La 23 august la ora 23.30[1] [regele] a pronunţat la radio o declaraţie prin care se instituia un guvern în frunte cu generalul Sănătescu. Regele nu a putut să nu fie de acord ca în compunerea guvernului să intre, ca viceprim-miniştri[2], cîte un reprezentant din cele patru partide. În aceeaşi declaraţie se spunea că, totodată, încetează acţiunile militare împotriva Naţiunilor Unite şi că noul guvern al României trebuie să încheie pacea cu ţările din coaliţia antihitleristă. De asemenea, se confirma că România acceptă condiţiile de armistiţiu propuse de guvernul sovietic încă la 12 aprilie 1944.

În faţa comandamentului Frontului 2 ucrainean s-a ridicat acum în toată amploarea ei problema alianţei de luptă cu trupele române, care întorseseră armele împotriva Germaniei hitleriste, pînă nu demult aliata lor. Între timp [chiar în noaptea de 23/24 august], pe direcţia Carpaţilor, Regimentul 3 de grăniceri român se angajase în bătălie cu hitleriştii... La 25 august generalul F.F. Jmacenko, comandantul frontului, raporta Marelui Cartier General: „Regimentul 3 grăniceri român duce lupte, sub conducerea comandantului Armatei 40 [sovietice][3]. Împotriva Diviziei 3 vînători de munte germani, în raionul Gura Humorului şi Vama. Regimentul ne-a şi predat circa 350 germani luaţi prizonieri şi capturi".

Între timp, comandamentul fascist german întreprinsese o expediţie de represalii împotriva capitalei române revoluţionare. Conducerea pregătirii şi executării acestei expediţii a fost încredinţată comandantului forţelor eriene fasciste germane din România, generalul [Alfred] Gerstenberg. La dispoziţia lui, au fost repartiz te: Divizia 5 artilerie antiaeriană, dislocată în raionul Bucureştilor, Regimentul 4 Brandenburg, cîteva unităţi şi formaţiuni de spate, o companie de tancuri şi aproximativ 20 tunuri de asalt. Cu aceste forţe, reunite în grupul generalului Stahel şi numărînd aproximativ 6 000 soldaţi şi ofiţeri, Gerstenberg a pornit pe la orele 8 dimineaţa, în ziua de 24 august, dinspre nord spre Bucureşti.

În acelaşi timp, aviaţia germană a bombardat oraşul, contînd că prin acest act barbar va putea să înspăimînte forţele patriotice din ţară. Atunci au pierit mulţi locuitori ai Bucureştilor. Cuprinşi de furie, hitleriştii nu au cruţat valorile istorice şi culturale. Ei au distrus clădirea Teatrului Naţional şi au avariat sala de concerte a Ateneului.

Trupele trimise de comandamentul hitlerist împotriva Bucureştilor, în scopul de a reprima

[1] De fapt, ora 22.00.

[2] Reprezentanţii P.C.R., P.S.D., P.N.L. P.N.Ţ. erau miniştri de Stat, reprezentantul partidului comunist, Lucreţiu Pătrăşcanu, deţinînd şi interimatul Ministerului justiţiei.

[3] Practic se afla sub comanda Corpului 50 sovietic, din Armata 40.

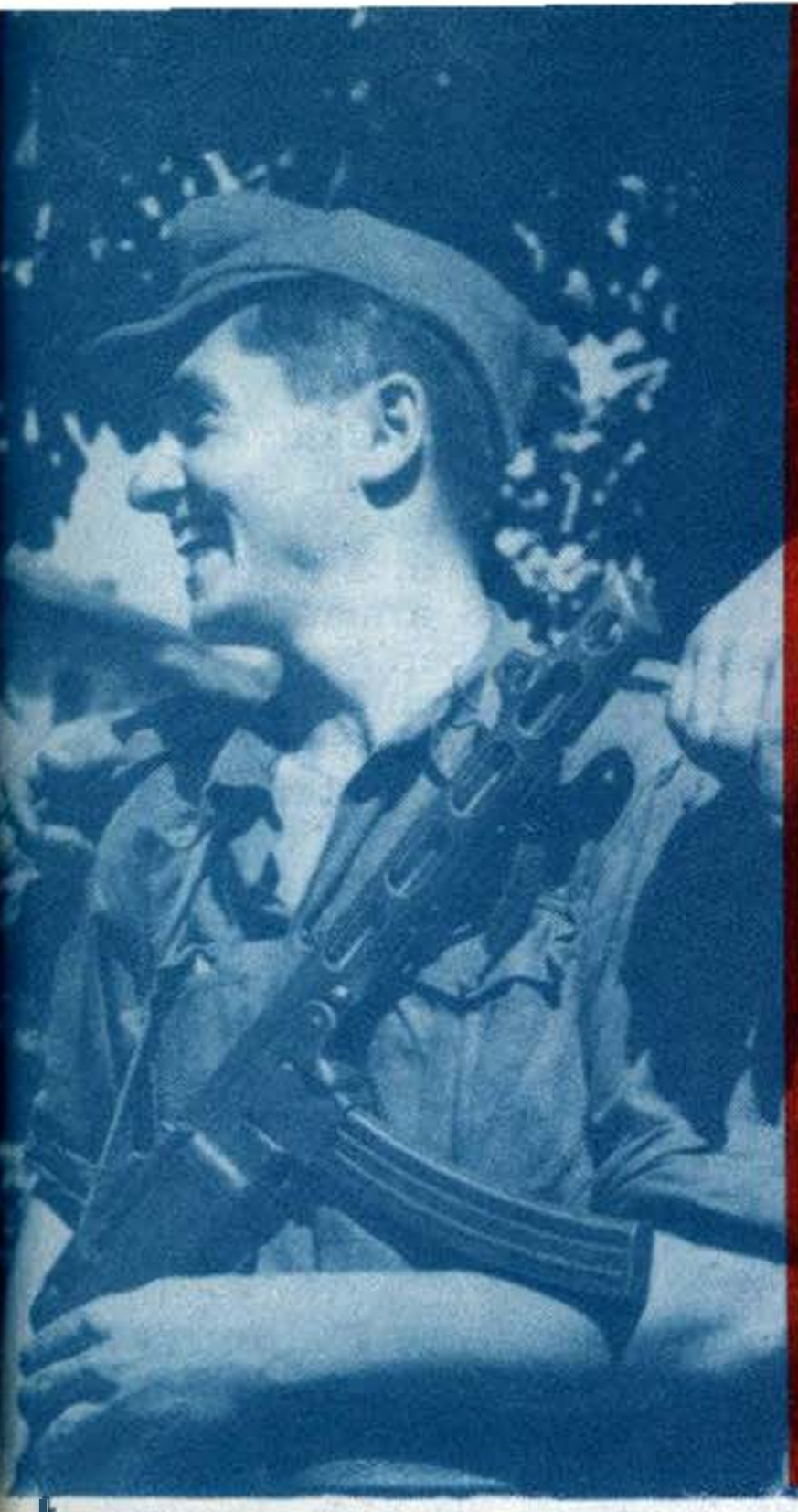

Participant la apărarea Leningradului, la bătăliile de la Moscova şi Kursk, la eliberarea Ucrainei şi, apoi, la operaţiile din România, Ungaria, Cehoslovacia, Austria, Japonia, mareşalul Matvei Vasilievici Zaharov (1898-1972), de două ori erou al Uniunii Sovietice (1945 şi 1971), membru al P.C.U.S. din 1917, a condus, în perioada celui de-al doilea război mondial, statele majore ale următoarelor fronturi: Kalinin (ianuarie 1942-aprilie 1943), de stepă (aprilie-octombrie 1943), 2 ucrainean (octombrie 1943-iunie 1945) şi Baikal (iulie-septembrie 1945).

În 1970, în Editura militară din Moscova, a apărut, sub redacţia mareşalului Zaharov, ampla lucrare Osvobojdenie iugo-vostocinoi i ţentralnoi Evropî voiskami 2-go i 3-go ukrainskih frontov, 1944-1945 **(Eliberarea Europei Centrale şi de Sud-Est de către trupele Frontu'rilor 2 şi 3 ucrainean, 1944-1945), în care se fac dese referiri la insurecţia română din august 1944 — începutul revoluţiei de eliberare naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă a poporului român — şi la colaborarea de arme româno-sovietică.**

În urmă cu 36 ani, la 25 octombrie 1944, armata română, în strînsă colaborare cu eroicele trupe sovietice a desăvîrşit eliberarea părţii de nord-vest a României, alungînd duşmanul fascist dincolo de hotarele ţării şi luptînd în continuare, alături de forţele coaliţiei antihitleriste, pînă la victoria finală.

Prezentăm într-o formă întrucîtva prescurtată extrase din lucrarea amintită. Titlul, precizările din paranteze drepte şi notele de subsol aparţin redacţiei noastre.

Prieteni de luptă

forţele patriotice, au întîmpinat o ripostă organizată. Luptele în oraş şi în preajma lui au durat de la 24 pînă la 31 august[1].

Pierzînd bătălia, cotropitorii hitlerişti se mîngîiau cu tot felul de iluzii. La început, ei au crezut că e posibil ca Armata 6 [germană] să iasă din încercuire, apoi au nutrit speranţa că vor opri înaintarea trupelor sovietice pe aliniamentul Carpaţilor Orientali, Focşani, Galaţi. Acum hitleriştii încercau să menţină regiunea petroliferă Ploieşti.

Trupele române (Armatele 4 şi 1, Corpul 4 armată şi Corpul aerian, cu consimţămîntul guvernului român, au fost trecute în subordinea operativă a comandantului Frontului 2 ucrainean. Printr-o hotărîre a acestuia, Armata 4 română urma să acţioneze împreună cu Armata 27 sovietică, sub comanda generalului S.G. Trofimenko, Armata 1 română — sub conducerea comandantului Armatei 53 sovietice, generalul I.M. Managarov; Corpul 4 român, desfăşurat la frontiera româno-bulgară, de-a lungul Dunării — împreună cu Corpul 75 infanterie sovietic, iar unităţile de aviaţie române, care aveau în total 113 avioane disponibile, de diferite mărci — în subordinea Armatei 5 aeriene a Frontului 2 ucrainean.

Cele două armate şi corpul independent numărau 20 [22] divizii române [plus alte unităţi şi formaţiuni, totalizînd peste 200 000 oameni].

Umăr la umăr cu ostaşii sovietici, soldaţii români luptau împotriva duşmanului. Împreună cu Armata 27, care înainta pe direcţia Cluj, acţiona Armata 4 română, compusă din şapte divizii[2], care pînă atunci dusese lupte de apărare în sectorul Tg. Mureş-Aiud.

Ofensiva trupelor sovietice şi române a devenit tot mai viguroasă. Unităţile Armatei 6 tancuri au trecut, la 7 septembrie, Carpaţii Meridionali, iar spre sfîrşitul zilei de 11 septembrie au ajuns pe linia frontului deţinut de Armata 27 şi Armata 4 română.

După zdrobirea grupărilor inamicului de la flancuri, Marele Cartier General al Comandamentului Suprem pregătea forţele şi mijloacele necesare pentru dezvoltarea ofensivei pe direcţia Budapesta-Viena. În acest scop, Armata 4 de gardă [sovietică] aflată în rezerva Marelui Cartier General, a fost deplasată la joncţiunea dintre Fronturile 2 şi 3 ucrainene.

Ţinînd seama de concepţia generală, comandantul Frontului 2 ucrainean a hotărît să dea lovitura principală în raionul sud Oradea Mare şi nord-vest Arad, pe direcţia Debreţin, cu trupele de la centru: Armata 53, de sub comanda generalului-locotenent I.M. Managarov, Armata 6 tancuri de gardă, de sub comanda generalului-colonel de tancuri A.G. Kravcenko, şi Grupul hipo-mecanizat, de sub comanda generalului-locotenent I.A. Pliev. Cele două armate de la aripa dreaptă — Armata 40, de sub comanda generalului-locotenent F.F. Jmacenko, şi Armata 7 de gardă, de sub comanda generalului-colonel M.S. Şumilov — executau o lovitură pe front larg, cu misiunea de a ieşi pe aliniamentul Surduc-Apahida. Armata 27, de sub comanda gene-

[1] Exact, 28 august; în această zi, gr parea comandată de Gerstenberg, rupînd lupta, a încercat să se retragă spre Transilvania, dar a fost interceptată şi capturată de români (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1969).

[2] De fapt, zece divizii de infanterie şi vînători de munte şi două divizii de cavalerie, în total aproape 140 000 oameni.

ralului-colonel S.G. Trofimenko, şi Armata 4 română trebuiau să treacă la ofensivă cu scopul de a cuceri zona şi oraşul Cluj, a dezvolta ofensiva pe direcţia generală Zalău şi a ieşi în raionul Şimleul Silvaniei. Corpul de cazaci al generalului-locotenent S.I. Gorşkov, concentrat în fîşia Armatei 27, urma să fie introdus în bătălie pe aliniamentul nord Cluj, cu misiunea de a ajunge, cel mai tîrziu în a treia zi a ofensivei, în raionul nord Zalău şi a acţiona mai departe spre Satu Mare şi Carei. Trupele de la aripa stîngă — Armata 46, de sub comanda generalului-locotenent I.T. Şlemin, şi Armata 1 română trebuiau să cureţe complet de hitlerişti teritoriul iugoslav de pe malul drept al Tisei, asigurînd astfel flancul stîng al grupării de izbire, şi să ocupe un cap de pod în dreptul oraşelor Szeged, Szentes, Bekes.

Concepţia operaţiei se distingea prin caracterul său decisiv. Acţiunile încununate de succes de pe direcţia loviturii principale, respectiv ieşirea trupelor pe Tisa, la vest de Debreţin, ameninţau cu încercuirea întreaga grupare germană aflată în faţa Frontului 4 ucrainean şi a aripii drepte a Frontului 2 ucrainean.

Analizînd situaţia, comandantul frontului a dat ordin la 8 octombrie ca trupele de la centru să fie întărite cu forţe de la aripa dreaptă, iar grupul hipo-mecanizat al generalului locotenent Pliev să fie îndreptat spre sud-est cu misiunea de a da o lovitură din raionul nord-est Karcag, spre Oradea Mare, din spate. Luînd această hotărîre, comandantul frontului a ţinut seama de necesitatea de a lichida cît mai repede cu putinţă punctul de sprijin al duşmanului şi de a crea în felul acesta condiţii pentru înaintarea Armatei 6 tancuri de gardă, iar apoi de a continua ofensiva spre nord. Grupul hipo-mecanizat, cooperînd cu Corpul 33 infanterie, în care intrau şi două divizii române („Tudor Vladimirescu“ şi 3 Vînători de munte) a eliberat, la 12 octombrie, Oradea Mare. În acest timp, Corpul 6 cavalerie de gardă al acestui grup se afla în apropiere de Debreţin.

Urmărind energic inamicul, trupe ale Armatei 27, în cooperare cu Divizia 18 infanterie din Armata 4 română au eliberat, la 11 ootombrie, oraşul Cluj, centrul administrativ al Transilvaniei, iar a doua zi au ajuns pe aliniamentul Rodna-Bistriţa-Cluj. Retrăgîndu-se în grabă, duşmanul părăsea pe cîmpul de luptă şi pe drumuri piesele de artilerie, aruncătoarele, tractoarele, autovehiculele. Toată această tehnică ajunsese o povară „de prisos“ deoarece aprovizionarea cu muniţie şi carburanţi nu se mai putea face.

La aripa dreaptă a frontului, trupele Armatei 40, Armatei 4 române şi Armatei 27, urmărind inamicul în retragere, au înaintat, pînă în seara zilei de 20 octombrie, 110-120 km, au ajuns pe aliniamentul Sighet-Marghita şi au stabilit legătura cu unităţile de la flancul drept, care acţionau pe direcţia Debreţin, Nyiregyháza. La aripa stîngă a frontului, trupele Armatei 46, înfrîngînd rezistenţa inamicului, spre sfîrşitul zilei de 20 octombrie au trecut frontiera iugoslavo-ungară la sud-est de oraşul Baja. În zilele următoare, trupele de la aripa dreaptă a frontului — Armata 40 şi Armata 4 română — au terminat eliberarea părţii de nord a Transilvaniei şi au trecut frontiera româno-ungară.

La 25 octombrie, Divizia 133 infanterie din Armata 40, în cooperare cu unităţile Corpului 2 armată din Armata 4 română, au cucerit oraşul Satu Mare. În aceeaşi zi, a fost eliberat [de trupe ale Corpului 6 armată român] şi oraşul Carei. Prin eliberarea acestor două oraşe, s-au încheiat acţiunile de luptă ale trupelor sovietice [şi române] în România. Întregul ei teritoriu a fost curăţat de trupele germane şi ungare. Ceva mai tîrziu, în cinstea acestei date, guvernul român a luat hotărîrea ca 25 octombrie să fie considerată ziua armatei populare române.

Trupele de la aripa dreaptă a frontului — Armatele 40, 27 şi 53, marile unităţi române şi grupul mecanizat de cavalerie al generalului-locotenent I.A. Pliev — au primit ordin să continue ofensiva pe direcţia Nyiregyháza-Miskolc.

La aripa stîngă, Armata 6 tancuri de gardă a cucerit un cap de pod pe rîul Ipel în raionul Šahy; Armata 7 de gardă, împreună cu Corpul 7 armată român, ocupa un aliniament în faţa cercului exterior de apărare al Budapestei; mai la stînga, pînă la Dunăre, era dispus Corpul 18 armată de gardă independent. În compunerea frontului, acţionau 39 divizii de infanterie, două corpuri de cavalerie, două corpuri de tancuri şi două corpuri mecanizate. În afară de acestea, în subordinea sa operativă se aflau aproximativ 15 divizii române [exact 17, cu divizia „Tudor Vladimirescu“]. Împotriva trupelor Frontului 2 ucrainean se găseau o parte din forţele Armatei 1 tancuri germană, Armata 1 ungară, Armata 8 germană şi o parte din forţele Armatei 6 germane, în total 26 divizii, din care 4 divizii de tancuri, 3 divizii motorizate şi 2 divizii de cavalerie.

Comandantul Frontului 2 ucrainean a ordonat ca Armata 53, Armata 7 de gardă şi Armata 6 tancuri de gardă să rupă apărarea în raionul Šahy şi la nord de cotul Dunării, să nimicească inamicul din faţă şi, dezvoltînd ofensiva pe direcţiile nord-vest, vest şi sud-vest, să ajungă pe aliniamentul Nemence-Nesmey şi, în cooperare cu Frontul 3 ucrainean, să încercuiască gruparea de la Budapesta; Corpul 30 armată din Armata 7 de gardă, Corpul 7 armată român, Corpul 18 armată de gardă, la sfîrşitul zilei de 23 decembrie, să ocupe Pesta — partea de est a capitalei ungare; trupele de la aripa dreaptă a frontului — Armata 4 română, Armata 40 şi Armata 27 — să încercuiască inamicul din raioanele de frontieră dintre Ungaria şi Cehoslovacia şi, la sfîrşitul zilei de 23 decembrie, să lichideze ieşindul de la linia frontului din raionul Munţilor Mátra.

Gruparea de trupe a Frontului 2 ucrainean de la Budapesta (Corpul 30 armată din Armata 7 de gardă, Corpul 7 armată român, Corpul 18 armată de gardă independent) nu a putut să îndeplinească misiunea primită — a cuceri partea de est a oraşului Budapesta. În mod

vădit, forţele erau puţine. De la 26 la 31 decembrie, această grupare, prin lupte grele, a reuşit să înainteze numai 4-12 km şi a pătruns în periferiile capitalei ungare.

În partea de est a oraşului, lichidarea grupării încercuite se realiza de către gruparea de trupe a Frontului 2 ucrainean de la Budapesta (Corpul 30 armată, Corpul 18 armată de gardă independent şi Corpul 7 armată român).

S-a creat o situaţie destul de specială. În timp ce la flancul stîng, trupele Frontului 2 ucrainean au fost silite să se retragă din faţa inamicului, Armatele 40 şi 53, marile unităţi române, grupul hipo-mecanizat al generalului I.A. Pliev, care acţionau în centrul şi la flancul drept, au înaintat 100 km, pe direcţia nord-vest. Ostaşii noştri străbăteau Cehoslovacia, întîmpinaţi cu bucurie de poporul acestei ţări.

La 26 decembrie, trupele Armatei 7 de gardă au ajuns la malul nordic al Dunării, unde au făcut joncţiunea cu unităţile Frontului 3 ucrainean — care ieşeau din Esztergom — şi au desăvîrşit încercuirea grupării [inamice] din Budapesta.

În momentul desfăşurării acestor lupte, trupele aripii drepte şi ale centrului Frontului 2 ucrainean — cu forţele Armatelor 40, 4 română, 27, 53, ale grupului hipo-mecanizat al generalului I.A. Pliev — au dezvoltat ofensiva spre Rožňava, Dobšina, Zvolen. Acolo, pe teritoriul Cehoslovaciei, li s-au opus unităţile Armatelor 8 şi 6 germane şi ale Armatei 1 ungare.

La 12 ianuarie, trecînd la ofensivă, trupele aripii drepte şi ale centrului frontului — Armatele 40, 27, 53, împreună cu Armatele 1 şi 4 române — au rupt apărarea pregătită a inamicului pe povîrnişurile sud-estice ale Munţilor Metalici slovaci. Spre sfîrşitul lunii, ele au eliberat oraşele Plešovec, Rožňava, Jelsava, Tisovec, Brezno, Ojdiani, Lučenec.

Eram chiar în toiul iernii.

Armata 40, împreună cu Armata 4 română, înaintînd pe valea rîului Hron spre Banská-Bystrica şi pe şoseaua şi calea ferată spre Zvolen, iar Armatele 53 sovietică şi 1 română — spre Banská-Steavnica, au străbătut, spre sfîrşitul lui februarie, Munţii Metalici slovaci, purtînd lupte pe povîrnişurile lor apusene. Trupele Frontului 4 ucrainean, care acţionau în dreapta, au ieşit, în ianuarie, spre raionul industrial Moravská-Ostrava, unde au dus lupte grele.

La 13 februarie 1945, a luat sfîrşit grandioasa bătălie a Budapestei, care se prelungise 108 zile. Trupele Frontului 2 ucrainean, care au luat pa te la această operaţie, au desfăşurat ofensiva în direcţia Vienei şi în Cehoslovacia. Pe teritoriul dintre Brezno şi Zvolen şi, mai departe, pe Hron, ca şi în capul de pod de la Dunăre, se aflau, în această perioadă, principalele forţe ale frontului — Armatele 40 şi 53, Armata 7 de gardă, Armata 6 tancuri de gardă, Grupul 1 hipo-mecanizat de gardă, Armatele 1 şi 4 române.

Armata 53, trecînd la ofensivă în fîşia Munţilor Metalici slovaci, a rupt puternic întărita apărare a inamicului, pe un front de 55 km, şi a înaintat în adîncime pînă la 20 km. Trupele ei au ocupat peste 100 localităţi de pe teritoriul Cehoslovaciei şi, la 7 martie, au eliberat oraşul Banská-Steavnica. La 14 martie, Armata 40 i-a alungat pe fascişti din Zvolen. Duşmanul a fost izgonit peste rîul Hron. În cadrul acestor lupte, s-a remarcat Divizia română de voluntari „Tudor Vladimirescu-Debreţin", care acţiona în subordinea operativă a Armatei 40. Pentru aceasta, divizia a fost decorată cu Ordinul „Drapelul roşu", prin decret al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.

În primele zile ale lunii martie, a început ofensiva Armatei 40 sovietice, alături de care luptau şi unităţile române.

Marile noastre unităţi înaintau impetuos spre Hron. Aici, în Carpaţi, ostaşilor le-a folosit atît experienţa luptelor de stradă (ei au trebuit să-l alunge pe inamic din sate şi oraşe), cît şi experienţa acţiunilor din pădure (toţi Munţii Carpaţi sînt acoperiţi de păduri), cît şi p iceperea de a ataca hotărît apărarea duşmană în teren deschis, pentru că aici sînt multe văi şi platouri muntoase.

Pe căile de acces spre Hron, munţii erau deosebit de puternic fortificaţi de inamic, care folosea chiar şi mănăstirile ca puncte de sprijin, ele constituind, după cum se ştie, dintotdeauna veritabile fortăreţe.

Drumul Armatei 40 se aşternea spre Zvolen, mare centru industrial şi administrativ, cel mai important nod de comunicaţii rutiere din Carpaţi. În faţa oraşului, unde inamicul pregătise mai înainte apărarea pe înălţimi, s-au purtat lupte deosebit de înverşunate. Trupele noastre au trebuit să facă manevre de învăluire foarte grele, iar forţele principale au acţionat în lungul căilor ferate şi şoselelor care străbăteau vîlcelele — aflîndu-se tot timpul sub focul duşmanului. În ciuda tuturor dificultăţilor, spre sfîrşitul zilei de 11 martie, unităţile noastre s-au apropiat foarte mult de oraş, purtînd lupte în marginea sa de sud-est. În zorii zilei următoare, după o puternică pregătire de artilerie, a început asaltul Zvolenului. Luptele crîncene ale grupurilor noastre de asalt pe străzile oraşului au durat 48 ore, zi şi noapte. Abia în dimineaţa zilei de 14 martie, el a fost complet curăţat de duşman.

Eliberarea Zvolenului era o mare victorie a Frontului 2 ucrainean. 25 din unităţile sale au fost decorate cu diferite ordine şi medalii pentru operaţia încununată de succes a eliberării oraşului. Zece regimente şi batalioane independente care s-au evidenţiat în mod deosebit au primit denumirea de „Zvolen".

Condiţii favorabile s-au creat şi la flancurile grupării de izbire. Între 20 şi 25 martie, Armata 40, care acţiona la aripa dreaptă a frontului, împreună cu unităţile române, a întreprins lichidarea victorioasă a ultimului cap de pod menţinut de inamic, pe malul răsăritean al Hronului, la Banská-Bystrica.

În româneşte de colonel (r)
Victor BOLDESCU

Împotriva unei nedreptăți istorice

DIKTATUL DE LA VIENA (II)

Dr. MIRCEA MUȘAT

În acele clipe de grea cumpănă pentru independența și integritatea țării, grav încălcate prin Diktatul de la Viena, poporul român și-a manifestat revolta profundă împotriva celor care atentaseră la existența sa. Dacă împrejurările — mult prea potrivnice — nu le-au dat posibilitatea să-și apere cu arma în mînă vatra strămoșească, fiii patriei — fără deosebire de naționalitate — și-au exprimat protestul împotriva marii nedreptăți.

Revoltă unanimă

Potrivnice Diktatului fascist de la Viena au fost categorii însemnate de populație din rîndurile naționalităților conlocuitoare din țara noastră. Majoritatea populației maghiare din Transilvania a privit cu îngrijorare intervenția brutală a Germaniei hitleriste și Italiei fasciste în favoarea pretențiilor teritoriale ale Ungariei horthyiste pe seama României. Într-o notă a Siguranței din 30 august 1940, se relata că „intelectualii maghiari din Ardeal și îndeosebi cei tineri nu sînt încîntați de perspectivele unei dominații a aristocrației ungare". În aceeași notă se reproducea declarația preotului dr. Ludovic Daner din Brașov, membru în Comitetul societății secuilor: „Nu doresc, și noi tinerii nu dorim deloc, restaurarea supremației maghiare, deoarece vom ajunge iarăși sub călcîiul conților. Ne-am obișnuit cu democrația românească". Tot el estima că cel puțin 60 la sută dintre maghiarii din România „nu doresc o realipire cu Ungaria".

Sub conducerea Madoszului, masele muncitoare maghiare s-au declarat împotriva Diktatului fascist de la Viena și au participat în orașele din Transilvania la manifestațiile patriotice ale românilor. Pentru atitudinea lor antirevizionistă și antihorthyistă adoptată cu acest prilej, numeroși oameni progresiști maghiari au fost arestați și torturați de autoritățile fasciste ungare din Transilvania de nord-vest, după ocuparea acesteia de către trupele horthyiste.

Numeroși cetățeni din rîndurile naționalității germane și-au exprimat și ei dezacordul cu hotărîrea statelor fasciste de a ceda Ungariei Transilvania de nord-vest și au condamnat teroarea fascistă horthyistă împotriva populației românești, exercitată în teritoriul vremelnic ocupat. La demonstrațiile de protest ale populației românești, care au avut loc la Cluj, Brașov, Sibiu, Bistrița Năsăud, Baia Mare, Satu Mare, Oradea, Arad, Timișoara și în alte orașe, au participat și grupuri însemnate de sași și șvabi.

Îngrijorată de turnura evenimentelor din România, Legația germană din București raporta telefonic comandamentului armatei hitleriste din Berlin că, în România, au loc „în toată țara mari demonstrații antigermane", subliniindu-se că acestea cresc în intensitate, în special la Brașov, Cluj, Oradea, Sighișoara și București. Se relata apoi că o stare de spirit profund antihitleristă a cuprins și armata română, care se opunea evacuării nord-vestului Transilvaniei.

Împreună cu o serie de asociații și organizații patriotice românești, asociații profesionale și politice ale populației germane din România au întocmit și înaintat conducerii statului român memorii de protest și telegrame prin care se condamna sentința odioasă de la Viena. De exemplu, un grup de 90 avocați germani din Timișoara, alături de 200 avocați români, au protestat cu energie „în contra atrocităților și barbariilor săvîrșite de oficialitățile maghiare asupra miilor de intelectuali și țărani români, precum și în contra familiilor lor din Ardealul robit, deși prin arbitrajul de la Viena s-a garantat egalitatea de tratament românilor băștinași care au rămas în Dacia Superioară și care formează majoritatea față de maghiari și secui".

Prin amploarea și caracterul lor antifascist, prin larga participare a maselor populare, reunind clase și pături sociale din cele mai diferite, demonstrațiile împotriva Diktatului de la Viena au evidențiat setea de adevăr și dreptate a poporului nostru, au demonstrat cît îi sînt de scumpe independența și integritatea teritorială a țării. Explozia de mînie cu care poporul român a ieșit în stradă era îndreptată și împotriva regimului dictaturii regale, care se dovedise incapabilă să apere teritoriul țării și acceptase nedreapta hotărîre impusă la Viena. Majoritatea ziarelor și revistelor, indiferent de culoarea lor politică, au dedicat pagini numeroase consemnării protestului poporului român. Presa vremii și-a exprimat, în numeroase articole, atitudinea de protest împotriva mutilării teritoriului țării, împotriva politicii de jaf și cotropire dusă de statele fasciste. În articolul *La Viena s-a săvîrșit o mare nedreptate*, apărut în ziarul lui Nicolae Iorga *Neamul românesc*, din 5 septembrie 1940, se consemna: „Românii nu pot să nu protesteze împotriva verdictului de la Viena, cînd 1 milion 300 000 dintre ei urmează să treacă sub stăpînirea străină. De aceea, în fiecare oraș din Ardealul ce urmează să fie alipit la Ungaria, cît și din acela care va rămîne în granițele cele ciopîrțite ale României, se produc zilnic proteste în timpul cărora românii strigă împotriva noii nedreptăți ce li s-a făcut, tocmai acum cînd omenirea întreagă sîngerează pentru libertatea și independența popoarelor.

Din aceste proteste românești, orice minte sănătoasă ar trebui să tragă singura concluzie ce se poate trage, că judecata nedreaptă de la Viena a fost o imensă greșeală.

Nu nedreptatea făcută popoarelor poate aduce împăciuirea care se dorește azi. Și nu pe satisfacerea poftelor de dominație se poate alcătui o nouă Europă".

Universul din 5 septembrie 1940 arăta, pe baza datelor statistice de la 1 ianuarie 1940, că în urma Diktatului de la Viena, România a cedat Ungariei horthyiste 2 607 007 locuitori, precizînd totodată că „elementul etnic român din teritoriul cedat formează majoritatea populației".

Protestele opiniei publice mondiale

Sentința nedreaptă de la Viena impusă poporului român de către statele fasciste a produs un puternic resentiment și o reacție spontană de protest în opinia publică internațională care a înfierat și condamnat Diktatul ca pe un nou și brutal act de agresiune și samavolnicie fascistă. Guverne, oameni de stat s-au pronunțat împotriva Diktatului impus României prin forță, declarînd că nu pot și nu-l vor recunoaște niciodată.

Exprimîndu-și dezacordul față de brutala încălcare a independenței și integrității României, premierul britanic, Winston Churchill, declara: „Nu vom recunoaște nici o schimbare teritorială care s-a produs în timpul războiului, în afară de cazul cînd s-ar fi făcut cu concursul și voința părților interesate". La rîndul său, lordul Halifax, ministrul de externe al Marii Britanii, declara la 5 septembrie 1940, în Camera Lorzilor, că guvernul englez nu acceptă Diktatul de la Viena, deoarece așa-zisa reglementare a litigiului fusese dictată de puterile Axei și „impusă României sub constrîngere".

Ridicîndu-se împotriva acțiunilor revanșarde ale statelor fasciste pe seama altor state și solidarizîndu-se cu lupta dreaptă a poporului român pentru apărarea integrității teritoriale a patriei sale, renumitul istoric englez Hugh Seton-Watson, sprijinitor al luptei popoarelor pentru libertate și unitate națională, în emisiunea postului de radio Londra din 30 august 1940, declara: „Ziua de astăzi poate să fie considerată ca o zi a patimilor pentru neamul românesc, una din zilele cele mai negre prin care a trecut țara... Azi

s-a săvîrşit la Viena o nouă şi monstruoasă ciuntire a graniţelor României prin Diktatul puterilor Axei". Subliniind locul Transilvaniei în istoria poporului român, istoricul englez releva: „Ardealul nu reprezintă o simplă problemă teritorială. El reprezintă vatra românilor, iar cuvîntul Ardeal este idealul pentru care s-au sacrificat atîtea generaţii de români. Cum ar putea, oare, un român cu dragoste de ţară să privească această hotărîre cu braţele încrucişate?"

Demascînd frazeologia şi ipocrizia propagandei fasciste, postul de radio New York preciza, în emisiunea sa din 31 august 1940, că România a fost forţată să cedeze şi să accepte Diktatul în urma unor mari presiuni militare din partea Germaniei hitleriste şi a Italiei fasciste.

Guvernul S.U.A., stat în care propaganda revizionistă horthyistă depusese susţinute eforturi pentru captarea opiniei publice şi a unor personalităţi politice spre a determina recunoaşterea noilor teritorii anexate de către Ungaria în dauna României, a refuzat să accepte Diktatul. Administraţia preşedintelui F.D. Roosevelt a respins agitaţiile revizioniste horthyiste şi pretenţiile Ungariei asupra Transilvaniei şi a altor teritorii aparţinînd statelor vecine. Dezvăluind în faţa opiniei publice din S.U.A., în anii celui de-al doilea război mondial, caracterul ilegal al Diktatului fascist din 30 august 1940, publicistul american Milton G. Lehrer sublinia că „aşa-numitul «arbitraj de la Viena» a fost un act arbitrar, inechitabil şi apolitic, impus cu violenţă de cei doi comparşi, Ducele şi Führerul, care au crezut că Europa culturii milenare a căzut atît de jos încît destinele ei pot fi scrise de doi aventurieri, erijaţi în conducători". Referitor la caracterul neviabil al Diktatului, publicistul american preciza că „diktatele impuse de dictatori au avut dintotdeauna soarta făuritorilor lor". Sfărîmarea unităţii acestei provincii româneşti, care din totdeauna a constituit o entitate românească indisolubilă, reprezenta „un non-sens istoric, geografic, economic, etnic, o absurditate, o ameninţare pentru pacea Europei".

În ceea ce priveşte atitudinea poporului român, ziaristul american remarca că acesta „în quasi unanimitatea lui, cu excepţia unor elemente trădătoare, aflate în solda spionajului nazist [era vorba de legionari], a respins de la început verdictul de la Viena". „Toţi patrioţii români — adăuga istoricul şi publicistul american — au înfierat intervenţia celor două state fasciste în favoarea rezolvării pretenţiilor revanşarde ale Ungariei horthyiste pe seama României".

Diktatul de la Viena a fost primit cu profundă ostilitate de cercurile largi ale opiniei publice din Elveţia, Turcia, Suedia şi Iugoslavia, precum şi din unele ţări din Orientul Mijlociu. Astfel, subliniind caracterul efemer al sentinţei arbitrare a statelor fasciste de la Viena, renumitul profesor elveţian de istorie universală, Edmond Rossier scria într-un articol publicat în *Gazette de Lausanne* că Ungaria horthyistă nu şi-a putut justifica, în timpul tratativelor cu România din vara anului 1940, pretenţiile ei teritoriale asupra Transilvaniei în temeiul argumentelor etnice şi demografice. Istoricul elveţian preciza în continuare că pe toată întinderea Transilvaniei populaţia românească constituia elementul etnic majoritar.

Directorul ziarului *La Suisse*, publicistul elveţian Eugène Fabre, constatînd falsitatea argumentelor invocate de revizioniştii horthyişti, amintea că, în 1918, la Alba Iulia, „întreaga Transilvanie a cerut alipirea sa la România printr-un veritabil plebiscit. Acest plebiscit fusese dealtfel ratificat la Mediaş de însăşi populaţia săsească, prea fericită că scăpase de asuprirea maghiară". În încheierea articolului, Eugène Fabre sublinia că „situaţia de azi se caracterizează printr-o crîncenă nedreptate care face să sîngereze mîndria românească".

Triumful dreptăţii

Diktatul imperialist de la Viena a rămas în istoria relaţiilor internaţionale ca o expresie a politicii brutale, de forţă, promovată de marile puteri pe seama statelor mici. Poporul român, zămislit într-o zonă în care se ciocneau puternic interesele „celor mari", şi-a apărat, de-a lungul secolelor şi mileniilor, cu exemplară dăruire dreptul la existenţa sa în vatra străbună. Unirea din 1918 a reprezentat încununarea unor numeroase veacuri de lupte eroice. În mod firesc, obiectiv, Diktatul de la Viena nu putea fi acceptat de către poporul român. El nu s-a împăcat niciodată cu ciuntirea teritoriului naţional, cu regimul dictaturii antonesciene, cu intrarea României în sfera de influenţă a Reichului hitlerist şi cu împingerea sa, în pofida voinţei naţionale, în războiul criminal declanşat de către Germania nazistă împotriva Uniunii Sovietice. Mişcarea de rezistenţă, care a început imediat după instaurarea regimului horthyist, a cuprins treptat cele mai diferite pături ale populaţiei din teritoriul cotropit. Peste 300 000 români au fost nevoiţi să-şi părăsească căminele şi localităţile natale, luînd drumul pribegiei. Alte zeci de mii au fost trimişi în tabere de muncă forţată, iar peste 170 000 cetăţeni din teritoriul cotropit au fost deportaţi în Germania şi dintre aceştia peste 100 000 au fost ucişi în anii 1941-1944, în timpul terorii horthyisto-naziste.

Idealul eliberării teritoriului patriei cotropite a animat lupta maselor populare, fără deosebire de naţionalitate, chiar şi în cele mai grele condiţii din anii celui de-al doilea război mondial şi avea să triumfe în urma victoriei revoluţiei de eliberare socială şi naţională antifascistă şi antiimperialistă din august 1944.

Istoria demonstra încă o dată că relaţiile de forţă şi diktat, ameninţarea cu forţa, încălcarea integrităţii teritoriale, amestecul în treburile interne ale unui stat sînt sortite eşecului. Convenţia de armistiţiu încheiată de România cu Naţiunile Unite şi apoi Conferinţa de pace de la Paris, întrunită după încheierea celui de-al doilea război mondial, au anulat monstruoasa sentinţă din 30 august 1940, recunoscîndu-se încă o dată printr-un

Presa a exprimat pe larg protestul poporului român contra Diktatului de la Vie a. Facsimile din ziarele Timpul *și* Universul

act internațional dreptul imprescriptibil al poporului român asupra pămîntului său strămoșesc. Ca și în alte dăți, istoria arăta că popoarele, prin lupta lor, pot respinge sau anula orice diktat impus de marile puteri împotriva voinței lor. „Să nu uităm nici un moment că independența și suveranitatea unui popor — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — bunăstarea și fericirea sa nu se pot realiza în detrimentul altui popor, al altei națiuni: numai respectînd pe deplin independența și suveranitatea celorlalte popoare se poate asigura dezvoltarea pe o cale nouă, independența și fericirea fiecărei națiuni". Politica de învrăjbire națională între naționalitățile conlocuitoare din unele țări, promovată de către marile puteri imperialiste, a fost de mult condamnată de istorie, de lupta popoarelor pentru edificarea unei lumi noi, a unei noi ordini internaționale.

Toate treptele procesului revoluționar unic din România — cucerirea deplină a puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și cu elelalte categorii de oameni ai muncii, naționalizarea mijloacelor de producție și trecerea lor în proprietatea socialistă, cooperativizarea agriculturii, desființarea exploatării omului de către om, generalizarea relațiilor de producție socialiste la orașe și sate și crearea economiei socialiste unitare, care se dezvoltă pe baza unui plan național unic, lichidarea opoziției dintre munca fizică și munca intelectuală, dintre oraș și sat, făurirea unei structuri sociale formate din clase și categorii sociale prietene, animate de interese fundamentale comune, realizarea deplinei egalități în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, și întărirea continuă a relațiilor tradiționale de unitate și frăție dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare, triumful ideologiei revoluționare a clasei muncitoare, ideologie care călăuzește întreaga noastră societate, victoria socialismului — constituie, totodată, trepte ale întăririi unității și coeziunii poporului în jurul partidului, a unității social-politice a poporului român.

Desființînd exploatarea și clasele exploatatoare, socialismul a realizat cu adevărat unitatea social-politică a tuturor claselor și categoriilor sociale ale societății noastre, a creat comunitatea reală de interese a tuturor cetățenilor, condiții pentru manifestarea deplină a energiilor și forțelor creatoare ale întregii națiuni. Asigurarea egalității în drepturi a tuturor cetățenilor patriei a cimentat trainic frăția și unitatea dintre națiunea română și naționalitățile conlocuitoare ale căror puternice ante edente vin din secole de luptă comună împotriva exploatării, a asupritorilor autohtoni și străini, a devenit un exemplu istoric de rezolvare a problemei naționale în spiritul celui mai avansat al epocii noastre.

Poporul român de peste 22 milioane, în rîndul căruia muncesc laolaltă peste 1 700 000 maghiari și secui, circa 350 000 germani, sași și șvabi, peste 34 000 sîrbi, aproape 26 000 evrei, precum și alte naționalități, reprezentînd circa 12 la sută din totalul populației, își consacră forțele și capacitățile înfăptuirii Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Realizînd o deplină concordanță între politica internă și cea internațională, între îndatoririle patriotice și cele internaționaliste, România socialistă de azi, țară care în decursul istoriei a cunoscut dominația străină și a plătit cu preț greu libertatea și independența națională, situează respectul independenței naționale, al integrității teritoriale a tuturor statelor printre principiile de bază ale activității sale externe. Întreaga orientare externă a României este îndreptată spre promovarea între state a unor relații bazate pe respectarea independenței și suveranității naționale, deplina egalitate în drepturi, neamestecul în treburile interne, avantajului reciproc, nerecurgerea la forță sau amenințarea cu forța, orientare care a conferit țării noastre un larg prestigiu internațional.

Împreună pe pămîntul moşilor şi strămoşilor

Sălajul, străveche vatră românească, a fost arena unor îndelungate şi îndîrjite lupte pentru dreptate socială şi independenţă naţională. Impresionante pagini din cronica acestor meleaguri au fost scrise în deceniul patru al secolului nostru, cînd masele populare, forţele politice patriotice, progresiste, s-au ridicat cu fermitate împotriva fascismului şi revizionismului — duşmanii înverşunaţi ai unităţii şi independenţei statului român. Pe platforma luptei antifasciste şi antirevizioniste s-au situat atunci oamenii muncii din judeţul Sălaj, indiferent de naţionalitate, toate forţele politice interesate în dezvoltarea vieţii social-politice pe temeiuri general democratice.

Revizionismul horthyist — a cărui bază socială o formau clasele dominante din Ungaria, şi ale cărui obiective erau diametral opuse intereselor maselor largi populare — n-a găsit adepţi în rîndul populaţiei maghiare din acest judeţ. Ţărănimea, care forma majoritatea populaţiei, se simţea direct primejduită de politica revizionistă. În urma reformei agrare din 1921, în judeţul Sălaj au fost împroprietăriţi 28 757 ţărani, dintre care 6 695 erau maghiari şi 2 141 germani; o revizuire a graniţelor statului român ar fi atras după sine anularea reformei agrare şi reîntoarcerea pămînturilor în posesia moşierilor maghiari expropriaţi. Scopurile urmărite de regimul lui Horthy erau, de asemenea, în totală contradicţie cu interesele fundamentale ale muncitorimii, intelectualităţii progresiste şi ale micii burghezii din rîndul populaţiei maghiare care trăia în judeţul Sălaj. Revizionismul a încercat, printr-o propagandă foarte activă, să antreneze naţionalităţile conlocuitoare din România în acţiuni care să uşureze dezmembrarea unităţii statului român. Condamnînd o astfel de politică, un apel lansat de Madosz, la 5 decembrie 1936, îndemna masele populare de naţionalitate maghiară să privească cu totală neîncredere lozincile propagandei revizioniste, să lupte pentru păstrarea unităţii statului român şi, în cadrul acestuia, împreună cu masele populare româneşti, să acţioneze pentru lărgirea drepturilor şi libertăţilor democratice: „Popor maghiar din România, evenimentele grave priveşte-le cu chibzuinţă, cu raţiune limpede". În continuare, referindu-se la aşa-zisa dreptate pe care voiau s-o facă Hitler şi Mussolini, în apel se arăta că aceasta nu este „pentru milioanele de ţărani fără pămînt, pentru muncitori şi intelectuali flămînzi", „ci pentru Ungaria feudală, Ungaria magnaţilor. Vor să introducă imperialismul german şi italian în bazinul Dunării. Pentru plata cuvenită le trebuie pradă pădurea, petrolul, grîul. Le trebuie poporul care trăieşte aici, pentru a-l exploata şi le trebuie, în fine, drumul liber spre Orient, pentru cuceriri noi. Fraţi maghiari, este vorba de soarta noastră şi noi, maghiarii ardeleni cei mai competenţi, declarăm înaintea lumii întregi: Vrem pace înainte de toate!... În ceea ce priveşte revendicările maghiarilor din România, acestea nu se rezolvă cu războiul revizionist... Vrem să păstrăm pacea noastră comună, să lărgim drepturile noastre, vrem să luptăm alături de fraţii noştri români, ca politica externă a României să se îndrepte spre statele mari democratice care respectă independenţa naţiunilor mici..."

Lupta antirevizionistă în judeţul Sălaj a îmbrăcat forme din cele mai diverse. Între acestea s-au aflat şi o serie de activităţi cu caracter cultural. La Zalău, Jibou, Crasna, Carei, Şimleu, Buciumi, Româneşti intrase în tradiţie organizarea de serate culturale. La astfel de manifestări au fost prezentate, în faţa auditorilor, în special tineri, lucrări cu conţinut istoric, reliefîndu-se vechimea şi permanenţa poporului român, au fost cîntate şi recitate opere muzicale şi literare cu profund caracter patriotic.

Un rol important în cadrul acţiunilor antirevizioniste l-au avut bibliotecile populare săteşti. În 1933, cu sprijinul unor intelectuali şi oameni politici, s-au obţinut, la Casa şcolilor, 13 500 volume, 5 400 planşe şi 350 hărţi care au fost repartizate în localităţile rurale. Acelaşi caracter patriotic şi antirevizionist a caracterizat şi conferinţele ţinute de marele istoric Nicolae Iorga la Zalău, Carei, Jibou etc.

În mai 1935, la Zalău a avut loc o mare adunare populară la care au participat peste 20 000 oameni, reprezentînd toate localităţile judeţului. Scopul adunării a fost, cum se arăta în chemarea adresată populaţiei judeţului, de a se solidariza „cu acţiunea antirevizionistă a naţiunii române doritoare de pace". Printre vorbitori s-a aflat şi reprezentantul populaţiei germane, Ştefan Wieser: el a declarat că „poporul şvăbesc care se trezeşte azi la adevăratele sale rosturi, se solidarizează cu întregul neam românesc şi pretinde menţinerea integrităţii hotarelor, între care îşi are existenţa şi drepturi egale cu toţi locuitorii ţării".

Participanţii la adunare îmbrăcaţi sărbătoreşte şi cu cocarde tricolore în piept, purtau pancarde cu lozinci ce exprimau voinţa fermă a întregului popor român: „Vrem pace, muncă cinstită şi dreptate pentru toţi!", „Jurăm! Pămîntul acesta va rămîne pe veci românesc!", „Ţăranii unguri doresc pacea. Muncesc pămîntul împărţit lor de români" etc. A fost adoptată o moţiune, în care se arăta că sălăjenii, strîns uniţi, sînt gata oricînd să apere „pămîntul moşilor şi strămoşilor noştri".

Prof. IOAN IVĂNESCU, Jibou

PLANSELE NOASTRE

① Clădirea Parlamentului din Ottawa; acuarelă din 1866. Montrealul în 1880 (Visul unei naţiuni, p. 33)

②③ Vestigii milenare ale istoriei poporului chinez: sala nr. 1 a mormîntului împăratului Shihuang. În detaliul din dreapta: soldaţi de ceramică (O grandioasă armată de argilă de acum 2 200 ani, p. 40)

④ După informaţiile istoricului francez Guy Breton, cei mai mulţi dintre mareşalii lui Napoleon „nu ceptau să participe la o luptă decît dacă primeau mai înainte o importantă sumă de bani". Rezultatul bătăliei de la Waterloo dovedeşte că suma primită de către Nicolas Soult — echivalentă cu aproape cinci milioane franci francezi de astăzi, — „i s-a părut mareşalului prea mică". În imagine: celebra bătălie în viziunea scoţianului Sir William Allan (1782-1850); tablou expus în Muzeul „Wellington" din Londra (Napoleon şi... napoleonii, p.51)

VISUL UNEI NAŢIUNI

PIERRE BERTON

Dacă Voltaire ar trăi astăzi ar înţelege, poate, de ce marile puteri s-au înfruntat timp de aproape trei secole pentru „cîţiva nămeţi de zăpadă". Căci doar atît însemnau pentru scriitorul şi filozoful francez coloniile ţării sale din America de Nord. Şi nu numai pentru el; compatriotul său, René Louis d'Argenson, secretar de stat pentru afacerile externe (1744-1747) declara că „le-ar ceda pe toate, cu mare plăcere, în schimbul unei gămălii de ac".

Care era istoria acestor colonii, şi, mai ales, de ce deveniseră ele o povară pentru Franţa?

În 1608, pe un platou stîncos care domina fluviul Sf. Laurenţiu, îngustîndu-i albia, ofiţerul din marina regală franceză Sammuel de Champlain întemeiase o mică aşezare, un fort care adăpostea un magazin. El i-a pus un nume indian Quebec, care însemna „îngustare", „strîmtare", iar regiunile luate în stăpînire, în numele regelui Franţei Henric IV, le-a numit Noua Franţă. Adevărata colonizare a început datorită lui Jean-Baptiste Colbert, controlor general al finanţelor (1665-1683) — în timpul lui Ludovic XIV — supranumit „Nordul" pentru răceala lui glacială. Pînă în ultimul ceas al vieţii, a rezolvat singur treburile a nouă ministere din timpurile noastre: finanţe, interne, comerţ şi industrie, agricultură, lucrări publice, marină, colonii, arte şi, în parte, justiţie; despre el, Jules Michelet spunea, pe bună dreptate, că a fost „vita de povară a Regelui Soare". Colbert, care avea cu totul alte păreri asupra valorii teritoriilor de peste mări decît Voltaire sau d'Argenson, a tins să facă din Noua Franţă nu o colonie, ci „o provincie" franceză, administrată de către un guvernator ajutat de un intendent. Din dispoziţia „Nordului" aproape 4 000 ţărani, muncitori agricoli din Normandia, Bretania şi Anjou, au fost transportaţi între 1667 şi 1672, în Canada.

Coloniştii au stabilit relaţii relativ paşnice cu indigenii, pieile-roşii; au acordat cetăţenia franceză celor care se creştinau, încercînd să facă din ei aliaţi şi nu duşmani. Centralizarea puternică şi eficientă, controlată de Colbert — în ciuda distanţelor şi a iernilor lungi care făceau imposibilă orice comunicaţie — printr-un sistem riguros de guvernare, era însă ameninţată, de interesele tot mai mari, în zonă, ale coroanei engleze.

În primele decenii ale sec. XVII, din cauza persecuţiilor religioase numeroşi emigranţi veniţi în America de Nord din insulele britanice, au alcătuit în sudul peninsulei Acadia, posesiune franceză, cîteva colonii, dintre care cele patru mai septentrionale au fost denumite, laolaltă, Noua Anglie. În urma Tratatelor de la Utrecht (1713), Franţa a cedat Angliei insula Newfoundland (Terra-Nova) şi peninsula Acadia.

Spre mijlocul secolului, în Noua Franţă existau doar două oraşe fortificate, Quebec şi Montreal, precum şi un puternic arsenal maritim, Louisbourg (astfel numit în cinstea regelui Ludovic), construit, cu mari cheltuieli, în dreptul insulei Cap Breton, atît pentru a apăra coasta canadiană, cît şi pentru a servi ca bază flotei franceze.

Deşi populaţia coloniilor franceze nu era prea numeroasă, ele reprezentau o piedică în dezvoltarea posesiunilor britanice, deoarece înconjurîndu-le din toate părţile, le închideau accesul în interior. Conflictele de peste mări s-au grefat pe războiul de succesiune la tronul Austriei, dus în Europa. Un alt motiv de răfuială era contrabanda practicată intens de navele engleze în coloniile spaniole din America de Sud. Franţa, aliata Spaniei şi a Prusiei, a intrat în război împotriva Angliei şi a Austriei. Prin pacea încheiată de Ludovic XV, în 1748, la Aix-la-Chapelle (astăzi oraşul Aachen, în R.F.G.), toate avantajele reveneau Spaniei şi Prusiei. Pe deasupra, Franţa pierdea şi Louisbourgul, cucerit de englezi încă din 1745. Cînd clauzele tratatului au fost aduse la cunoştinţa opiniei publice, au izbucnit asemenea explozii

de mînie în rîndurile parizienilor, încît atunci cînd se luau la harță, negustoresele din hale invocau drept supremă insultă reglementarea de la Aix-la-Chapelle. Nu e inutil de adăugat că expresia „tu est bête comme la paix" circula și în cercuri mai înalte decît ale vînzătoarelor din piețe și că a rămas consemnată în toate manualele de istorie.

Tratatul de la Aix-la-Chapelle n-a adus nici o rezolvare problemelor privind frontierele dintre posesiunile franceze și coloniile engleze — contestate de ambele părți. În vreme ce guvernele respective din Europa erau convinse că între țările lor domnește pacea, în America de Nord, francezii îi somau pe englezi, în 1754, să evacueze fortul Nécessité. Solul trimis să ducă tratative a fost asasinat. Aceasta a însemnat începutul ostilităților; dar, nu numai coloniștii continuau să se bată. Pe toate mările lumii, escadrele engleze atacau vasele navigînd sub pavilion francez; ceea ce nu-l împiedica pe secretarul de stat și, mai tîrziu, prim-ministrul englez, ducele de Newcastle (rămas celebru pentru „cunoștințele" sale geografice: cînd a descoperit că, de fapt, Cap Breton era o insulă, a fost atît de surprins, încît s-a dus imediat să-i spună și regelui său), să expedieze în Franța doamnei de Pompadour tone de bere însoțite de cele mai gingașe complimente.

Atît Franța cît și Anglia păreau tot mai puțin convinse de importanța coloniilor și de necesitatea investițiilor în „nămeții" lor, cînd bătrînul și teribilul lider al liberalilor William Pitt a venit la putere. Suferind de gută, abia ținîndu-se pe picioare și chinuit de dureri atroce, prima lui grijă a fost să trezească guvernul englez din lîncezeală. „Ce fel de miniștri sînt aceștia? Își trec unul altuia sarcinile ca să scape de ele. Unul spune: «Eu nu sînt general». Trezoreria bombăne: «Eu nu sînt amiral». Amiralitatea răspunde: «Eu nu sînt minister». Se adună unul, doi, trei, patru, cinci lorzi; nu reușesc să ajungă la un acord. «Lasă — spune unul — o să ne reîntîlnim sîmbătă». «Imposibil — replică altul — tocmai sîmbătă trebuie să plec din oraș». Din adunarea acestor puteri separate, fără o doctrină comună, rezultă neantul". Și, într-adevăr, în 1756, cînd a izbucnit războiul de 7 ani—care alinia de o parte Franța, Austria, Spania și Rusia, iar de cealaltă Anglia și Prusia — părea că Anglia pășise cu stîngul. Părea, deoarece în vreme ce Franța nu mai era dispusă să facă nici un efort financiar pentru a-și păstra coloniile din Canada, Pitt, ducînd o politică de mînă forte, nu a precupețit nici un efort pentru a convinge Imperiul britanic de necesitatea unor sacrificii în vederea apărării și chiar cuceririi de noi teritorii dincolo de mări. Dar, pentru a-și atinge scopul, avea nevoie de bani. Datorită lui, în 1758, au fost alocate cheltuielilor militare 10 milioane de lire sterline; în 1759 — 12 milioane; în 1760 — 15 milioane; armata engleză din Canada număra 60 000 oameni, coloniști și trupe transportate, în repetate rînduri, din Anglia. Ultimele, comandate de generalul Wolfe, au debarcat chiar sub zidurile Quebecului. Pitt însuflețea, în același timp, Camera Comunelor, soldații care împingeau tunurile pe colinele Quebecului, marinarii care-și riseau vițiile printre reelfele Bretaniei. Le transmitea tuturor impetuozitatea care-l caracteriza și propria lui voință de a învinge. În 1759, a avut loc pe teritoriul Canadei cea mai importantă bătălie — în cursul căreia, atît marchizul de Montcalm, curajosul comandant al trupelor franceze, mult inferioare ca număr, cît și generalul Wolfe și-au pierdut viața — încheiată cu victoria englezilor[1]. Levis, un locotenent din armata lui Montcalm, a mai rezistat apărînd Montrealul pînă în 1760. În cele din urmă a fost silit să abandoneze lupta. Tratatul de pace, din 10 februarie 1763, de la Paris, a marcat sfîrșitul puterii coloniale — în această zonă — a Franței. Acadia, Canada și insula Cap Breton au trecut în posesiunea Angliei.

După capitularea Montrealului, ducele de Choiseul, ministrul afacerilor externe (1758-1770) sub Ludovic XV, îi scria, făcînd haz de necaz, acelulași Voltaire: „Nu contați pe noi dacă veți avea nevoie, în iarna aceasta, de haine de blană; îmi permit să vă aduc la cunoștință că va trebui să vă adresați Angliei!"

O serie de acte emise succesiv au dus la configurația actuală a Canadei. Citățm dintre acestea: „Actul unirii" — 1840, care oficializa unirea Canadei Superioare (provincia Ontario cu populație majoritară engleză) cu Canada Inferioară (provincia Quebec cu populație preponderent franceză); „Actul Americii de Nord Britanice" — 1867, sărbătorit, la nivel național, în fiecare an de 1 iulie, care instituia, prin unirea cu Canada a provinciilor Nova Scotia și New Brunswick, Confederația canadiană cu statut de dominion; „Statutul de la Westminster" — 1931, care consacra independența Canadei ca stat suveran în cadrul Commonwealthului.

Poporul canadian, harnic și întreprinzător, a reușit, într-o perioadă relativ scurtă, să creeze o economie puternică, modernă, care situează Canada printre țările cele mai dezvoltate, din punct de vedere industrial, din lume.

Despre unul dintre primii pași în modernizarea și industrializarea țării, scrie istoricul Pierre Berton. Cartea sa intitulată The National Dream (Visul unei națiuni) — în care sînt investigate ziarele vremii, scrisori și manuscrise încă inedite, documente oficiale și neoficiale — reconstituie perioada atît de frămîntată din jurul anului 1870, cînd, fiecare cetățean al Canadei, muncitor, antreprenor, politician, bancher, ziarist etc., a luptat fie pentru construirea transcontinentalului feroviar, fie împotriva lui. Am ales din evocarea acestei epopei naționale canadiene, pentru cititorii noștri, un capitol despre începutul ei, pe care-l redăm într-o formă prescurtată. Subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Ana Maria ȘERBĂNESCU

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1975.

Liderul liberalilor canadieni, Alexander Mackenzie caracteriza, prin anii '70 ai veacului trecut, drept „curată nebunie" proiectul de construcție a unei căi ferate care să străbată țara de la Atlantic pînă la Pacific. Și nu erau puțini la număr cei care împărtășeau opinia lui Mackenzie. Printre ei se găseau și unii adepți ai conservatorului John A. Macdonald — primul-ministru al Canadei, susținătorul cel mai fervent al liniei ferate transcontinentale.

Scepticii cedează în fața argumentelor romantice

În primăvara anului 1871, Canada nu avea decît trei milioane și jumătate de locuitori. Costul proiectului fusese evaluat la 100 milioane dolari, în vreme ce un muncitor era plătit cu un dolar pentru o zi de muncă. Trecuseră abia patru ani de cînd intrase în vigoare „Actul Americii de Nord Britanice", prin care se instituise Federația canadiană cu statut de dominion. Tînăra națiune năzuia să construiască cel mai mare dintre toate drumurile de fier ale lumii. Transcontinentalul canadian urma să fie cu aproape o mie de mile[1] mai lung decît prima magistrală feroviară americană spre Pacific, pe care Statele Unite, a căror populație număra 40 milioane, erau pe cale să o termine.

În plus, S.U.A. aveau mult mai mulți bani, iar reliefu nu le era atît de potrivnic. Și, apoi, americanii știau măcar pe unde trebuia să treacă și unde să ajungă linia ferată. Pe coasta de la Pacific a Statelor Unite se găseau orașe dezvoltate, moderne. Nu același lucru se putea spune despre urbanizarea Canadei. Nimeni, nici măcar Macdonald, nu avea cea mai vagă idee despre locul unde avea să fie amplasat capul de linie. Singura așezare mai importantă pe țărmul canadian al Pacificului era Victoria, dar și aceasta fusese ridicată pe o insulă — Vancouver. Litoralul oceanului nu fusese în întregime explorat, căile și drumurile erau aproape necunoscute.

Constructorii căii ferate trebuiau să străpungă mii de kilometri prin zidul de piatră al așa-numitului „scut canadian", să arunce în aer — folosind mii de tone de dinamită — creste de granit care păreau să nu se mai sfîrșească; iar acolo unde totuși se terminau, apăreau imense întinderi mlăștinoase în stare să soarbă orice locomotivă dintr-o singură înghițitură... Pămîntul acesta nu promitea nimic bun. Tocmai de aceea, numeroși cetățeni erau de acord cu părerea lui Alexander Mackenzie, că încercarea de a făuri, în aceste condiții, linia ferată reprezenta „unul din lucrurile cele mai nesăbuite care-i pot trece cuiva prin minte".

Și totuși de ce? De ce această luptă îndîrjită în jurul unei căi ferate străbătînd munți de netrecut, văi abrupte, pămînturi pustii, către coasta Pacificului? Era cea mai dificilă confruntare pentru poporul canadian de la instituirea federației. Guvernul Macdonald, urmărind consolidarea centralizării statului, a promis construirea liniei ferate pentru a atrage provincia Columbia Britanică, situată în sud-vest pe țărmul Pacificului, alături de Ontario, Quebec, New Brunswick, Nova Scotia și — ultima intrată în confederație — Manitoba. Așadar, o viziune îndrăzneață care dădea contur unui stat transcontinental, de la un ocean la celălalt — o alternativă viabilă față-n față cu Statele Unite. Pentru a transpune în viață acest vis, calea ferată către Pacific era o primă necesitate, cel puțin după convingerea ministrului Macdonald. Magistrala feroviară ar fi legat provinciile răzlețe de teritoriile încă nepopulate din vest, ar fi insuflat o viață nouă regiunilor de prerie, ar fi stăvilit expansiunea spre nord a vecinului american. Calea ferată spre apus ar fi fost deci o adevărată coloană vertebrală a teritoriilor canadiene: în lipsa ei, ca să ajungi la Pacific, trebuia să ocolești întreg continentul american, tocmai pe la Capul Horn din extremitatea sa sudică.

Intrau în joc, desigur, și unele calcule mai puțin înalte. De pildă, premierul Macdonald avea nevoie de calul de bătaie al liniei ferate spre Pacific pentru a-și asigura menținerea la putere. Proiectul era riscant, miza foarte mare. Dar, dacă reușea, partidul lui Macdonald își consolida considerabil poziția politică. Nici un alt eveniment n-ar fi putut umbri acest triumf. Și, apoi, guvernul nu-și putea permite să înșele speranțele celor din Columbia Britanică. Argumentele prin care visul național al construcției transcanadiene putea fi opus scepticilor erau îndeosebi de ordin romantic. Țara arăta ca un gigant, dar aceasta mai curînd pe hartă. În practică, se oprea la Marile Lacuri. Pentru a păși mai departe, provinciile risipite pe vaste întinderi trebuiau să se unească într-un mare efort comun. Făurirea magistralei către Pacific însemna trezirea la viață a unor imense spații pustii, vestind zorile unei noi Canade.

Lui Thomas Dalton, redactor al ziarului *Patriot* din Toronto, i-a fost atribuită paternitatea ideii. Prin 1834, el preconiza, în termeni destul de vagi, un drum de la Toronto pînă la Pacific, și de acolo mai departe, către Orient. Thomas Dalton trecea, printre cunoscuții lui, drept un entuziast puțin cam excentric. Cu toate acestea, între 1848 și 1850, au început să apară lucrări avînd ca temă ruta transcanadiană, multe dintre ele întîmpinate cu interes și prețuite pentru competența autorilor lor. Cel mai lucid s-a dovedit a fi maiorul Robert Carmichael Smyth, în vîrstă de 49 ani, militar de carieră, dar cu studii în inginerie. El a întocmit proiectul unei căi ferate de la Atlantic la Pacific și l-a publicat în 1848. Într-o lucrare ulterioară, Smyth pusese o întrebare profetică: „Cine va fi oare cel dintîi mecanic de locomotivă care își va înscrie numele pe Munții Stîncoși, în amintirea primei traversări?" Carmichael Smyth, deși cu 35 ani mai în vîrstă, a apucat acea zi fierbinte de iulie cînd mecanicul Robert Mee a coborît de pe locomotiva pe care o

---

1 O milă = 1 609,31 m.

conducea pe „Canadian Pacific Railway", pentru a-şi înscrie numele, cu vopsea roşie, pe granitul izbînzii.

În 1851, Allan Macdonell, un om de afaceri din Toronto, a făcut primul pas concret: a întemeiat o companie, apoi s-a adresat Adunării Legislative a Canadei cerînd să i se încredinţeze construirea căii ferate. Întrunită în acest scop, Comisia pentru probleme feroviare a ajuns la concluzia că planul propus era prematur. Trebuie menţionat faptul că unul din obstacolele cele mai serioase în calea intenţiilor lui Macdonell era concurenţa puternicei companii care deţinea monopolul blănurilor, „Hudson's Bay Company", proprietara unei mari părţi din terenurile necesare înfăptuirii construcţiei. Macdonell nu s-a lăsat descurajat. Nimic nu părea să-l sperie pe acest explorator îndărătnic, optimist autentic, cu o vocaţie reală de deschizător de drumuri. El a lansat o serie de apeluri către concetăţenii săi încercînd să-i ambiţioneze. În pledoariile lui, repeta la nesfîrşit faptul că, în comparaţie cu ceea ce făuriseră alte popoare, cu mii de ani în urmă — piramidele din Egipt, sau marele zid chinezesc — construirea unei căi ferate pînă la Pacific ar fi trebuit considerată de contemporani drept ceva mai simplu decît un joc de copii. Respins în trei rînduri, Allan Macdonell a „atacat", în 1858 a patra oară. De data aceasta, a obţinut autorizaţia. El a constituit un Comitet de conducere la care participau, printre alte personalităţi, doi foşti prim-miniştri. Dar vechiul şi implacabilul său duşman „Hudson's Bay Company" a reuşit să blocheze din nou planul ambiţios care comporta crearea unui sistem complex de transport maritim, fluvial şi feroviar. Macdonell a putut să lanseze un vapor în regiunea Marilor Lacuri, dar n-a fost lăsat să aşeze măcar o traversă pentru calea ferată.

Şi totuşi ideea îşi făcuse partizani. Sub influenţa opiniei publice, atît guvernul britanic cît şi cel canadian au început să acorde un interes sporit explorării nord-vestului Canadei şi cunoaşterii posibilităţilor de amplasare a unor căi de comunicaţie în regiune. Au fost trimise cîteva expediţii pentru a investiga teritoriul cuprins între Lacul Superior şi Munţii Stîncoşi — aparţinînd încă companiei „Hudson's Bay".

Între cele două companii „Pacific Railway" (Calea ferată spre Pacific) şi „Hudson's Bay" se desfăşura un adevărat meci, care devenea cu atît mai palpitant, cu cît suporterii deveneau mai înfocaţi în apărarea respectivelor cauze. Agitaţia stîrnită a determinat Camera britanică a Comunelor să însărcineze un comitet, înfiinţat în acest scop, cu rezolvarea problemei teritoriilor din nordul Americii aparţinînd lui „Hudson's Bay". 12 ani i-au trebuit comitetului pentru a-şi vedea activitatea încununată de succes. În 1869, teritoriile cu pricina au fost, în întregime, cedate statului.

De la un ocean la altul

Dar, între timp, în anul 1862, a intrat în joc Sandford Fleming. Acest om a prezentat administraţiei proiectul cel mai documentat pentru construirea şi darea în exploatare a unei căi ferate pînă la Pacific. Fleming era un cunoscut şi apreciat inginer în domeniul transporturilor. Construise deja Calea Nordului, de la Toronto la Collingwood. Studiase atent vechile planuri ale lui Carmichael Smyth şi rămăsese convins că o magistrală feroviară transcontinentală putea fi realizată. Dar, pentru Fleming, lucrurile nu se reduceau la întocmirea hărţii traseului feroviar. El ştia din experienţă că totul va depinde, în ultimă instanţă, de condiţiile de execuţie a marii lucrări, printre care de primă importanţă erau mijloacele financiare şi că vor fi puse în joc vieţile a sute de oameni angajaţi, ani de-a rîndul, într-o luptă înverşunată cu munţii, văile, prăpăstiile, mlaştinile şi hăţişurile care păreau de neînvins. Fleming străbătuse, el însuşi, astfel de locuri. Proiectul lui era, în acelaşi timp, un plan şi un deviz amănunţit, îmbinate cu o schemă de desfăşurare, pas cu pas, a tuturor lucrărilor.

Dintre cei care s-au ocupat cu problemele proiectării şi executării lucrărilor marelui drum de fier, Fleming a fost singurul conducător prezent, fără întrerupere, de la început şi pînă la încheierea acestei monumentale realizări. Figura masivă a lui Fleming a fost păstrată într-o fotografie istorică, alături de bărbaţii care au lucrat, cu braţele lor, la ultima porţiune a magistralei canadiene. Atunci cînd Fleming şi-a pus semnătura pe memoriul intitulat *Observaţii şi propuneri practice cu privire la o cale ferată de-a lungul Americii de Nord Britanice* — nu avea decît 35 ani. În concepţia lui, desfăşurarea lucrărilor trebuia să respecte o strategie bine chibzuită. Mai întîi trebuia construită o şosea, apoi, în paralel, o linie continuă de telegraf. Calea ferată urma să fie instalată pe traseul astfel pregătit. Fleming a prevăzut, cu multă precizie, după cum s-a dovedit, o cheltuială de circa 100 milioane dolari. Durata lucrării: 25 ani. Cifrele rezultau din calculele meticuloase ale unui scoţian, care se dovedise înzestrat şi cu multă imaginaţie: Fleming era autorul primei mărci poştale din Canada, precum şi fondatorul Institutului canadian. Opt ani după înaintarea memoriului, Fleming a fost numit inginer-şef al magistralei transcontinentale „Canadian Pacific Railway".

Prin 1871, Canada era încă o ţară de pionieri. Nu era prea uşor de trăit în inaccesibilul nord-vest.

În 1874, poliţia călare canadiană, apărută de curînd în nord-vest, începuse patrulările prin prerie, iar calea ferată înainta schimbînd înfăţişarea ţării. Au rămas amintirile de tipul celei semnate de colonelul Garnet Wolseley în revista *Blackwoods*: „Înaintea ta se întinde un ocean de ierburi... Nu există ţipenie de om, iar natura îţi zîmbeşte şi te îmbie, tînără ca şi tine". Cuvintele lui exprimau simţămintele unor romantici. Pasul lor s-a pierdut în înaltele ierburi. Apoi, de la ocean la ocean, alţi cutezători au făurit planul lui Fleming, punînd capăt „marii singurătăţi".

Traducere de
Florin HERA

CIVILII ÎN RĂZBOI (II)

E. RUSSEL CHAMBERLIN

Publicăm, în paginile următoare, partea finală a capitolului, ales pentru cititorii noştri, din cartea istoricului britanic E. R. Chamberlin, intitulată Life in Wartime Britain **(Viaţa in Anglia în timpul războiului). Textul este reprodus într-o formă întrucîtva prescurtată; titlul şi subtitlul aparţin redacţiei** Magazin istoric.

Peşteri, tranşee şi metrou

Un studiu întocmit la Londra, în noiembrie 1940, a arătat că numai 40% din populaţie intra, în timpul atacurilor nocturne, într-un adăpost. Majoritatea se ducea să se culce de parcă nu s-ar fi putut întîmpla nimic rău. Exista totuşi un motiv puternic care-i determina pe cetăţenii Londrei să-şi rişte viaţa culcaţi confortabil în propriile lor paturi; cei care preferau adăpostul aşa-numit *Anderson* treceau printr-o experienţă extrem de neplăcută, deoarece intrau într-o carapace de oţel, îngropată în pămîntul umed. În 1940, noul ministru de interne, Herbert Morrison, a iniţiat construirea unui alt tip, care oferea aceeaşi protecţie, fără dezavantajele celuilalt. Adăpostul, denumit firesţe *Morrison*, fusese conceput pentru a fi folosit în interiorul casei. El semăna cu o masă din oţel masiv. La cîţiva centimetri deasupra bazei, era suspendată, în chip de pat, o plasă de sîrmă, iar pe laturi, alte plase îi apărau pe ocupanţi de molozul care cădea. Chiar dacă se prăbuşea casa, *Morrisonul* rezista, rămînînd ca o peşteră în mijlocul ruinelor. Ca şi celălalt adăpost, *Morrisonul* era distribuit gratis persoanelor cu venit mai mic de 350 lire anual şi cu 7 lire celor care cîştigau mai mult. Către sfîrşitul războiului se foloseau

peste 1 000 000 asemenea adăposturi.

Numai 9% din populaţie utiliza adăposturile publice. În noaptea de 10 septembrie 1940 un cunoscut comentator al posturilor de radio americane, Ed. Murrow, a colindat Londra: „Am intrat într-un hotel renumit din cartierul *Mayfair*, unde un număr relativ mare de cucoane bătrîne şi colonei în retragere se instalaseră comod pe canapelele moi din hol. N-aş spune că era tocmai soiul de protecţie pe care l-aş fi preferat împotriva unei bombe de jumătate tonă, dar, pentru ei, pare-se, plăcerea de a fi bombardaţi în compania unor oameni din lumea bună merita orice risc... La distanţă de numai cîteva străzi, am dat la o parte perdeaua de pînză a unei tranşee săpate pe pajiştea unui parc londonez. Se aflau acolo vreo cincizeci de oameni, unii dintre ei întinşi pe băncile tari de lemn, ceilalţi ghemuiţi în paltoanele şi păturile lor pe jos. Becurile electrice răspîndeau o lumină slabă, iar trepidaţiile produse de artileria antiaeriană, ca şi zguduiturile provocate de marfa cea cumplită pe care o aruncau nemţii, zgîlţîiau tranşeea din toate încheieturile".

Tranşeele se inundau uşor. Dar cu toate că apa ajungea uneori pînă la genunchi, ele se bucurau de mai multă popularitate decît adăposturile de suprafaţă, din cărămidă, care au început să apară în număr mare în iarna 1939-1940. Acestea erau destinate nu numai trecătorilor surprinşi de un raid, ci şi locatarilor din preajmă, ale căror case nu aveau grădini unde să se poată construi *Andersonuri*. Adăposturile de suprafaţă erau simple cutii de cărămidă, cu o imensă placă de ciment drept acoperiş. O eroare de proiectare a transformat multe dintre primele construcţii de acest fel în capcane ucigătoare. Cantitatea de ciment şi mortar fusese redusă în mod dezastruos — în unele cazuri chiar total eliminată — cărămizile fiind tencuite doar cu un amestec de var şi nisip. Exploziile sfărîmau cu uşurinţă construcţiile şubrede, făcînd să se prăbuşească acoperişul greu, care-i strivea pe cei din interior. Nici după ce eroarea a fost corectată prin adăugarea, de jur împrejur, a unui perete proteguitor şi prin prelungirea acoperişului astfel încît să depăşească pereţii, adăposturile de suprafaţă nu au devenit mai populare. Înăuntru era frig şi totuşi înăbuşitor; se întîmpla ca în timpul zilei să fie folosite drept vespasiene neoficiale. Singura mobilă era o bancă de lemn de-a lungul pereţilor netencuiţi. Lumina nu era suficientă pentru a se putea citi. În general, aceste adăposturi îmbinau un minimum de protecţie cu un maximum de inconfort.

În realitate, a existat un număr infinit de refugii care au căpătat treptat, de nevoie, destinaţia respectivă. Adăpostul Tilbury, din Stepney, consta dintr-o nesfîrşită combinaţie de bolţi şi arcade, situate sub calea ferată; ele fuseseră folosite, în acelaşi scop, în timpul primului război mondial. Primăria transformase o parte în adăpost oficial, cu o capacitate de peste 3 000 persoane, cifră mult prea mică faţă de numărul celor ce invadau secţiunea neoficială şi neconsolidată. S-a apreciat că nu mai puţin de 16 000 oameni se înghesuiau pe o suprafaţă care mai servea şi ca depozit de alimente. Drept urmare, condiţiile sanitare erau indescriptibile, iar consecinţele căderii unei bombe direct acolo ar fi fost de neînchipuit. Totuşi oamenii făceau coadă ore întregi pentru privilegiul de a obţine o bucăţică de loc, de o murdărie crasă, în atmosfera tulbure care devenise caracteristica adăpostului. Negustori ambulanţi îşi ofereau marfa; în mod spontan porneau cîntece şi dansuri. Familii respectabile dormeau cum puteau în mijlocul unor scandalagii beţi. Deşi adăpostul Tilbury era de o mizerie iremediabilă şi periculos din punct de vedere igienic — este lesne de înţeles că oamenii preferau să se înghesuie cu miile într-însul, în loc să-şi petreacă ceasurile de veghe obositoare în adăposturile de cărămidă, pustii, reci şi mohorîte.

Numai 12 000 oameni s-au adăpostit în tunelurile de metrou, adică abia 4% din numărul total al celor ce se duceau în adăposturi, dar ei au lăsat amintirea cea mai vie. Guvernul nu acceptase să transforme tunelurile metroului în adăposturi oficiale, cam din acelaşi motiv pentru care refuzase să construiască adăposturi prea adînci: se temea de apariţia unei populaţii troglodite, care să se ascundă tot mai afund de ameninţarea bombelor. Metroul cald, bine luminat, adînc şi accesibil, prezenta însă o atracţie puternică şi oamenii au nesocotit prevederile autorităţilor, cumpărînd pur şi simplu cel mai ieftin bilet, pătrunzînd în tuneluri în calitate de călători şi rămînînd acolo pînă la încetarea alarmei. În timpul după-amiezii, un membru al familiei — de obicei un copil mai mare — sosea aducînd pleduri sau ceva asemănător, cu care „ocupa terenul". Erau preferate peroanele de la nivelurile mai joase. Plecîndu-se în faţa inevitabilului, salariaţii metroului nu puteau rezerva decît un loc îngust pentru trecerea adevăraţilor pasageri; se trasa o linie albă, cam la 2,5 metri de la marginea peronului, dincolo de care, pînă seara la orele 19.30 nu era permis să se instaleze culcuşuri.

Ceilalţi membri ai familiei soseau după sfîrşitul zilei normale de muncă, aducînd cu ei mîncare şi băutură pentru noapte şi restul de aşternut. Cele mai multe grupuri folo-

In p. 37: *civilii sînt instruiţi în mînuirea armelor*

Detaşamentele de femei au constituit coloana vertebrală a gărzilor civile

seau noapte de noapte aceeaşi staţie de metrou, formînd comunităţi separate. Se pregăteau devreme de culcare, dar pînă la orele 22.30, cînd se oprea circulaţia, nu prea se putea dormi. Întîrziaţii care soseau după această oră se instalau cum puteau mai bine în culoarele de acces, pe scări şi chiar, după întreruperea curentului electric, între şine. Faptul că n-au fost cazuri de electrocutare, întrucît nimeni nu intra în zona periculoasă, nici măcar cu o secundă mai devreme decît trebuia, este foarte semnificativ pentru organizarea instinctivă ce stătea la baza acestui mod de viaţă cu totul ieşit din comun.

Majoritatea oamenilor păräseau tunelurile cu mult înainte de a se fi restabilit curentul electric. Încetarea alarmei suna de obicei înainte de 6 dimineaţa. O oră mai tîrziu metrourile reintrau în normal, în ciuda maldărelor de gunoaie, pe care personalul redus al staţiilor era nevoit să le cureţe. Nu toate tunelurile erau chiar atît de sigure pe cum păreau; cele mai vechi se aflau la mică adîncime şi nu se deosebeau întru nimic de o pivniţă obişnuită. Au fost cazuri cînd bombele au pătruns în ele. Cel mai tragic episod a avut loc în staţia Balham, unde se adăposteau aproximativ 600 persoane. O bombă a căzut prin acoperiş, distrugînd şi ţevile de apă; urmarea a fost că cei care au supravieţuit efectului exploziei s-au înecat.

Sunetul prelung, pe o singură notă, anunţînd încetarea alarmei, producea un sentiment temporar de euforie. Pe de altă parte, el anunţa o perioadă de coşmar pentru mii de persoane. E vorba de sinistraţii care, înapoindu-se la locuinţele lor, găseau doar o grămadă de ruine. Victimele rătăceau buimace sau încercau să recupereze cîte un obiect total nefolositor — o colivie deformată, cîteva panglici, o ramă de tablou spartă. Durerea era atenuată de grijile sîcîitoare, obsedante; cum să-ţi duci mai departe viaţa, fără să mai dispui de cele strict necesare? unde să găseşti crăiţi în care să găteşti şi un foc pe care să le pui? De unde să iei un schimb de haine? În ce să speli copilaşul şi cum să-l hrăneşti? Obţinerea documentelor crea alte probleme. Uneori, oamenii trebuiau să umble pe la vreo cinci-şase birouri, parcurgînd pe jos kilometri în şir, pentru ca să capete actele de care aveau nevoie. Necesitatea cea mai presantă era să găsească patru pereţi şi un acoperiş pentru zilele următoare.

În tunelurile metroului

Sub pretextul jocului de-a Mickey Mouse, copiii sînt obişnuiţi să folosească măştile de gaze

Pe tot cuprinsul Marii Britanii, două milioane şi un sfert de oameni au avut de înfruntat asemenea probleme în anii 1940 şi 1941; în aceeaşi perioadă, în regiunea Londrei, o persoană din şase căuta cu disperare o locuinţă. Problema aşa-numitelor centre de odihnă a căpătat proporţii uriaşe. Oficial, un centru trebuia să folosească doar ca refugiu temporar, un loc în care o familie să se spele, să se schimbe şi să-şi vină în fire înainte de a-şi găsi o nouă locuinţă. Mentalitatea oficialităţilor era atît de pătrunsă de această concepţie, încît autorităţile au refuzat să pună la dispoziţie pături, de teamă ca centrele să nu devină astfel prea confortabile şi să tenteze oamenii să rămînă acolo. În practică, centrele au devenit mici lagăre de refugiaţi. Povara cădea mai ales pe umerii femeilor, singure zi de zi, luptîndu-se, în condiţii de mizerie crescîndă, cu sarcina aproape imposibilă de a-şi hrăni şi creşte copiii. Faptul că centrele funcţionau totuşi se datora unei armate de voluntari. Printre aceştia se găseau persoane care sfidau decretele guvernamentale şi încălcau legile pentru a le furniza celor pe care-i aveau în grijă aşternuturi, combustibil şi hrană.

În româneşte de
Anca LĂZĂREANU

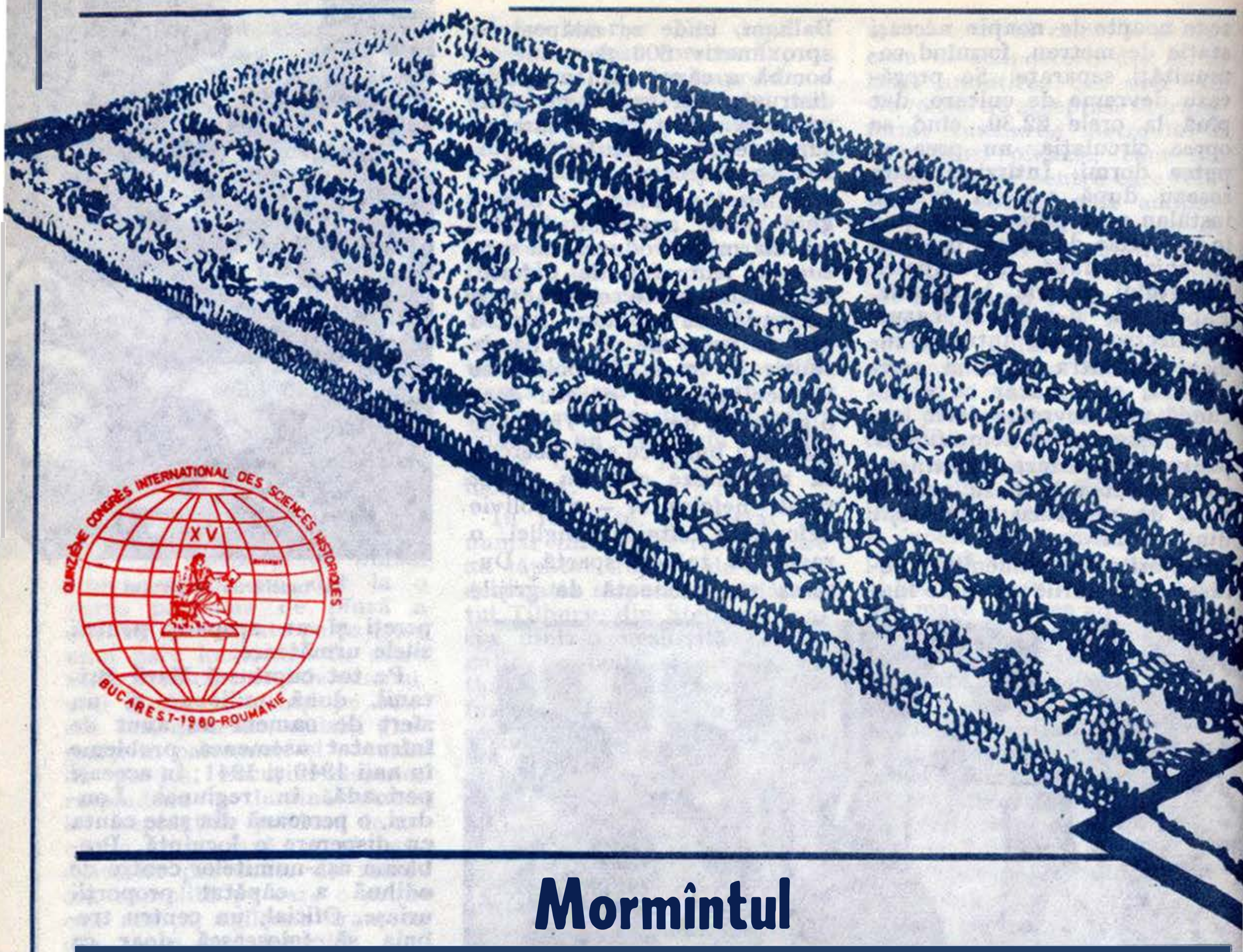

Mormîntul primului împărat al Chinei

O GRANDIOASĂ ARMATĂ DE ARGILĂ, DE ACUM 2 200 ANI

Cu prilejul vizitei sale la Bucureşti, în timpul celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, profesorul **Xia Nai**, conducătorul delegaţiei de istorici chinezi, directorul Institutului de arheologie al Academiei de ştiinţe sociale a Republicii Populare Chineze, a avut amabilitatea să prefaţeze, pentru revista noastră, grupajul articolelor consacrate unor noi revelaţii arheologice.

Un eveniment important în istoria arheologiei chineze l-a reprezentat descoperirea, în provincia Shaanxi a unui complex subteran de statui din ceramică, reprezentînd soldaţi şi ofiţeri din perioada dinastiei Cin (Qin). În perimetrul excavaţiei primei săli se află circa 5 000-6 000 statui militare, fiecare personaj fiind în mărime naturală.

În timpul împăratului Cin, soldaţii săi viteji şi iscusiţi în războaie au înfrînt cele şase regate, astfel încît, în anul 221 î.e.n., China a fost unificată. După moartea sa, primul împărat a fost depus într-un măreţ mausoleu subteran. În vecinătatea mausoleului se află această numeroasă armată, ce îşi apără peste

secole împăratul. Toți acești soldați poartă zale și sînt înarmați. Expresia feței lor este deosebit de vie, aceste statui fiind adevărate opere de artă.

Procedeul de ardere a unor statui de asemenea dimensiuni constituie, și el, o realizare ieșită din comun, pe planul tehnicii ceramicii. Din înfățișarea acestei armate de lut putem să cunoaștem nu numai sistemul organizării militare a vremii, armamentul și înzestrarea

Schemă de ansamblu a senzaționalei descoperiri arheologice. Sînt marcate porțiunile investigate pînă în prezent

Cu 2 200 ani în urmă, drumul care ducea la Xianyang (azi în apropierea orașului Xianyang din provincia Shaanxi), capitala dinastiei Cin (221-206 î.e.n.), era permanent străbătut de coloane nesfîrșite de oameni slabi, flămînzi și zdrențăroși, escortați de ostași înarmați[1]. Recrutați pentru a construi mormîntul împăratului Cin Shihuang, erau obligați să străbată distanțe lungi și anevoioase.

---

[1] În urmă cu cinci ani, revista noastră (nr. 10/1975) a publicat un articol despre o impresionantă descoperire a arheologilor chinezi: mormîntul lui Cin Shihuang, împăratul unificator al Chinei și principalul realizator al Marelui zid, „zidul lung de zece mii de li", cum îi spuneau chinezii în vechime. Conform ortografiei de atunci, numele împăratului a fost scris Cin Huang-di. Într-un număr recent, revista *China*, din care reproducem paginile ce urmează prezintă noi descoperiri făcute de cercetătorii care lucrează pe acest șantier arheologic, deschis cu aproape șase ani în urmă.

Regele Ying Zheng al statului Cin a fost încoronat la vîrsta de 13 ani. În al doilea an al domniei sale, a poruncit construirea unui palat imperial și a unui mormînt de mari dimensiuni, alocînd în acest scop sume imense de bani. În anul 221 î.e.n., după ce i-a învins pe cei șase rivali ai

Un călăreț cu calul său așa cum au fost scoși la lumină după milenii de la zămislirea lor

de care dispunea, ci, mai mult, și înflorirea, la acea epocă, a sistemului centralizat al economiei.

Aceste vestigii stau mărturie pentru faptele măreți ale primului împărat Cin, pentru cutezanța, hărnicia și înțelepciunea poporului chinez al acelei epoci.

Traducere din limba chineză, de Tatiana ISTICIOAIA-BUDURA

săi, unificînd țara, el s-a proclamat împărat sub numele de Cin Shihuang, primul împărat al Chinei. De atunci, a început să se preocupe de construcția edificiului funerar. A încredințat primului ministru Li Si și generalului Zhang Han conducerea și supravegherea lucrărilor. Construcția acestui edificiu a fost atît de complicată, încît lucrările au durat zece ani; au existat perioade în care au fost angrenați în executarea lucrărilor peste 720 000 salahori.

Cînd construcția s-a apropiat de sfîrșit, complexul funerar al împăratului Cin Shihuang acoperea o suprafață de 250 000 m². Mausoleul este înalt de 47 m și înconjurat de două ziduri — unul interior și altul exterior; a fost construit la poalele Muntelui Lishan, situat la 50 km est de Xianyang. În apropierea lui, au fost descoperite numeroase gropi funerare, cu dimensiuni și destinații diferite. În partea de est a complexului, au fost construite cuptoare de argilă, din care se înălțau nori de fum și aburi și unde meșteri pricepuți creau din lut statui funerare.

Unificînd China, împăratul Cin Shihuang a jucat un rol progresist în istorie. Cu toate acestea, domnia lui a însemnat, pentru cea mai mare parte a

populației, o perioadă de suferințe cumplite. Neținînd seama de caracterul înapoiat al producției în perioada respectivă și de viața mizeră a populației, el a practicat o politică de crîncenă asuprire, obligînd întregul popor la plata unor impozite împovărătoare și la suportarea unor corvezi grele, în vederea satisfacerii intereselor sale personale. Secolele au trecut însă unul după altul, transformînd o sîngeroasă și tragică realitate într-o legendă cu circulație orală, consemnată ulterior în cronici. Adevărata dimensiune a asupririi poporului, ca și a imensului orgoliu împărătesc au fost dezvăluite numai la mijlocul deceniului opt al secolului nostru, prin descoperirea a trei construcții subterane, vechi de peste 2 200 ani.

În luna martie a anului 1974, în timp ce săpau niște puțuri la o distanță de 1,5 km de mormîntul lui Cin Shihuang, cîțiva țărani din brigada de producție Xiyang, subordonată comunei populare Yanzhai din județul Lintong, provincia Shaanxi, au scos la iveală niște statui de argilă, înfățișînd soldați în mărime naturală. Anunțată de această extrem de interesantă și importantă descoperire, o echipă de arheologi a sosit la locul menționat și a efectuat, în mod sistematic, investigații și explorări în zona respectivă. În felul acesta, ei au descoperit o imensă sală subterană de peste 12 000 m², care adăpostește circa 6 000 statui de ceramică, reprezentînd ostași, care de luptă și cai.

Pentru ca aceste vestigii culturale milenare să fie conservate în mod corespunzător și să poată fi admirate, deasupra acestei săli a fost construită o spațioasă și luminoasă hală expozițională. Înaltă de 22 m, lungă de 230 m și largă de 72 m, ea a fost inaugurată la 1 octombrie 1979. De atunci, această imensă sală cu statui de argilă atrage un număr tot mai mare de vizitatori chinezi și străini. Privind statuile de ceramică ale ostașilor, carelor și cailor, avem revelația unei grandioase armate de acum 2 200 ani, în fața căreia vizitatorul rămîne mut de uimire.

Sala subterană a fost realizată din lemn și pămînt, în formă dreptunghiulară. Ea are o adîncime de circa 5 m. Pînă în prezent, au fost scoase la suprafață peste 500 statui de ostași, 6 care de luptă și peste 20 cai, toate de argilă, precum și un impresionant număr de arme. La extremitatea estică a sălii, într-o galerie lungă, erau aliniați, pe trei rînduri, cîte 70 ostași, așezați cu fața spre est. Cu excepția celor trei din frunte, care poartă platoșă, ceilalți sînt îmbrăcați în costume de luptă scurte și sînt înarmați cu arcuri și săgeți. Picioarele le sînt strînse în moletiere, iar părul de pe capetele descoperite este adunat într-un coc, în vîrful capului. Se pare că ostașii astfel îmbrăcați și înarmați reprezentau odinioară avangarda. În spatele lor urmează 38 rînduri de soldați, amplasați în 11 coloane, orientate de la est spre vest, dintre care șase au fost dotate cu care de luptă, trase de cîte patru cai, în timp ce celelalte cinci par să reprezinte infanteria. Se presupune că numărul și dispunerea acestor statui respectă structura unui autentic corp de armată din vremea aceea. În cele două părți laterale și la extremitatea vestică a sălii, se află cîte un șir de soldați, în vederea parării unui eventual atac lateral și din spate.

Avînd o înălțime totală de trei metri, această imensă construcție subterană a fost susținută de stîlpi și de grinzi de lemn. Sala a fost pavată cu cărămizi ornamentale, iar plafonul a fost construit din scînduri, rogojini și pămînt.

În ultimii ani, arheologii chinezi au întreprins o serie de investigații minuțioase asupra vastei zone a mormîntului împăratului Cin Shihuang. În urma unor eforturi susținute, ei au descoperit alte două construcții subterane, sălile nr. 2 și nr. 3. Statuile de argilă din sala nr. 2 înfățișează cavaleriști și care de luptă. În ultima sală, nr. 3, se afla, pare-se, comandamentul corpului de armată. Avînd un număr total de 8 000 statui de ceramică, aceste trei mari săli subterane sînt legate una de alta, ocupînd în total peste 20 000 m². Cu o compoziție complexă, respectînd o ordine strictă și o dispunere rațională a soldaților, armata de argilă este o imagine fidelă a grandioasei armate a lui Cin Shihuang.

Investigațiile perseverente și analizele științifice au arătat că mormîntul lui Cin Shihuang reprezintă imaginea ideală a cetății imperiale și, de aceea, fiecare element component al lui reprezintă un simbol. Dacă curtea interioară a mormîntului a fost considerată drept cetatea imperială, atunci statuile din sălile subterane înfățișează grandioasa garnizoană imperială, care era staționată în afara capitalei dinastiei Cin. Poziția ostașilor, dispoziția lor în teren și armele pe care le posedă sugerează că această armată ar fi fost surprinsă în timpul unui exercițiu de luptă.

Atît mulțimea statuilor ceramice, cît și expresia lor vie și bine individualizată demonstrează, în mod convingător, înaltul nivel atins de sculptura chineză încă din timpul dinastiei Cin și reflectă, încă o dată, talentul și măiestria oamenilor muncii din China antică. Ostașii sînt atît de bine individualizați, fiecare chip are o trăire atît de proprie, încît ți-e greu să crezi că ai în față doar niște simple statui. Arta meșterilor impresionează mai ales în surprinderea detaliilor; trăsăturile feței, sprîncenele negre, ochii strălucitori, gura cu buze groase și nasul mic — iată numai cîteva elemente care individualizează personajele. Majoritatea statuilor au trăsături specifice locuitorilor din regiunea Guanzhong, care sînt oameni înalți, de peste 1,90 m, cu o fizionomie specifică, cu fruntea înaltă și cu mustața deasă. Chipul lor degajă mîndrie bărbătească. O parte dintre statui amintește de trăsăturile unor minorități naționale din nord-estul Chinei. Aceste amănunte fizionomice ne ajută să stabilim astăzi originea ostașilor din vremea respectivă.

Studiind cu atenție statuile de argilă, observăm că locul în dispozitiv și îmbrăcămintea ostașilor depindeau de gradele lor militare. Astfel, soldații obișnuiți purtau platoșă fără motive decorative, pe cap purtau căciulă sau, dacă aveau capul descoperit, își strîngeau părul într-un coc; în picioarele, strînse în moletiere, aveau un fel de opinci.

Ofiţerii purtau, de obicei, plastroane frumos dantelate, coifuri înalte, împodobite cu o singură pană, şi cizme. Conform regulamentelor militare, ei stăteau întotdeauna în faţa soldaţilor. Spre deosebire de aceştia, generalii erau mai în vîrstă şi aveau bărbi lungi. Purtau plastroane brodate cu paiete colorate, iar coifurile lor aveau două pene. Ei se aflau întotdeauna la sfîrşitul coloanelor. Sînt uşor de identificat şi cavaleriştii, conducătorii de care, suliţaşii, arcaşii, servitorii împărăteşti, precum şi luptătorii înarmaţi cu arbalete, datorită costumelor, armelor şi poziţiilor lor. Cu rară măiestrie au fost realizaţi, din argilă, şi caii. Cu capul ridicat mîndru, cu urechile ciulite şi cu gura deschisă, cu corpul cabrat, caii par gata să pornească în galop. Statuile lor au o lungime de 1,50-2 m. Se spune că ei seamănă foarte bine cu caii din zona Xingjiang, ce aparţin unei rase superioare, rezistente la călătorii lungi, ideală pentru război.

În urma cercetărilor, specialiştii au demonstrat că toate statuile de ceramică din sălile subterane au fost iniţial pictate cu multă artă. De-a lungul anilor, din cauza incendiilor şi umezelii, culorile s-au deteriorat.

Odată cu descoperirea celor trei săli subterane au fost scoase la iveală şi o mulţime de arme, cum sînt capete de săgeţi cu caneluri dinţate, halebarde cu inscripţii şi săbii. Cu toate că săbiile au stat sub pămînt mai bine de 2 200 ani, ele şi-au păstrat o parte dintre calităţi, demonstrînd că, în China antică, tehnica prelucrării metalelor era foarte dezvoltată.

Revista săptămînală britanică The Sunday Times Magazine a consacrat, de curînd, aceluiaşi subiect un amplu articol, precum şi numeroase ilustraţii, dintre care una pe copertă. Cea mai mare descoperire din acest deceniu îşi intitulează revista articolul menţionat, pentru a preciza, chiar din primele rînduri: Unii arheologi o vor aprecia la un nivel şi mai înalt. Ca amploare şi ca număr de capodopere artistice, întrece orice altă descoperire arheologică din acest secol. Nimic asemănător nu s-a mai văzut pînă acum.

Săptămînalul londonez evocă împrejurările în care s-a construit mormîntul lui Cin Shihuang, citînd din marele istoric chinez Si ma-Qien[1], care a trăit în sec. II î.e.n.: „Muncitorii au săpat de-a curmezişul a trei cursuri de ape subterane şi au turnat aramă topită pentru sicriul exterior, iar groapa a fost umplută cu modele de palate, pavilioane şi alte clădiri, precum şi cu vase meşteşugit lucrate, pietre preţioase şi alte lucruri scumpe. În diverse puncte, au fost aşezate arcuri cu săgeţi, astfel încît orice hoţ ar fi pătruns acolo să fie ucis. Toate rîurile ţării... au fost reproduse în argint viu şi, printr-un anume mecanism, ele curgeau într-un ocean în miniatură. Constelaţiile cereşti se aflau deasupra, iar ţinuturile pămînteşti dedesubt. Luminările au fost făcute din grăsime de balenă, pentru a arde cît mai mult cu putinţă".

După spusele cronicarului, atunci cînd purtătorii sicriului au pătruns pe căi tainice pînă în inima mormîntului, uşile s-au pecetluit în urma lor, astfel încît să nu mai poată povesti nimănui nimic. Iar pe deasupra s-a înălţat o colină făcută de mîna omului, pe care astăzi cresc brazi şi flori sălbatice.

În ciuda tuturor precauţiunilor — s-a văzut nevoit să adauge Si ma-Qien — peste cîţiva ani, soldaţii au pîngărit tumulul. Dar, pînă în ziua de astăzi, nu se ştie exact cît de mari au fost prădăciunile. Şi nimeni nu poate afirma cu certitudine dacă nu mai dăinuie o poartă a tezaurului.

Portretul împăratului Cin Shihuang, reprodus de revista The Sunday Times Magazine

Ce rost îşi aveau statuile? se întreabă The Sunday Times Magazine. Răspunsul trebuie căutat, pare-se, într-un trecut şi mai îndepărtat. În mormintele regale ale dinastiilor anterioare, s-au găsit nu numai scheletele monarhilor, ci şi cele ale femeilor, slujitorilor, soldaţilor şi cailor înmormîntaţi de vii, odată cu cadavrul suveranului. La un moment dat, această practică a dispărut, iar locul celor sacrificaţi l-a luat imaginea lor sculptată la proporţii naturale.

Vîrfurile săgeţilor, ca şi lamele săbiilor, trebuie să fi fost tratate cu un fel de anticoroziv, deoarece rugina nu a apărut, nici după scurgerea celor 22 secole. Săbiile sînt confecţionate dintr-un fel de bronz, numai că la cupru şi staniu se adaugă alte treisprezece elemente, printre care nichelul, magneziul şi cobaltul, ceea ce demonstrează o foarte avansată tehnologie metalurgică.

În legătură cu Cin Shihuang, revista britanică arată că: de teama unui atentat, el dormea în fiecare noapte în cîte unul dintre numeroasele palate pe care şi le construise. Oricine divulga secretul reşedinţei sale temporare devenea posibil de condamnare la moarte. Forţa secretului a fost atît de mare, încît a supravieţuit pînă şi împăratului: survenită în cursul unei călătorii, moartea sa a fost ignorată pînă şi de propria lui suită. Cînd şi-au dat seama că leşul monarhului se va descompune, înainte de a ajunge în Capitală, primul ministru Li Si şi eunucii lui Cin Shihuang au poruncit unei căruţe cu peşte stricat să meargă imediat în urma carului imperial. Această înşelătorie i-a dat răgaz lui Li Si să-l împiedice pe moştenitorul legitim să urce pe tron.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1978.

DOUĂ ÎNTÎLNIRI

VALTER ROMAN

Jawaharlal Nehru

În iulie 1938 a sosit la Barcelona Jawaharlal Nehru și — dîndu-se curs dorinței sale — chiar în a doua zi a vizitei, a fost organizată o întîlnire între el și o serie de combatanți, scriitori, ziariști. M-am bucurat aflînd că mă număr printre cei desemnați a-l întîlni[1].

Cu toată situația gravă în care se afla republica, sosirea lui Nehru trezise un interes deosebit. Încă de pe atunci, el se bucura de o faimă destul de mare. Era considerat, după Gandhi, cea mai eminentă figură a mișcării de eliberare din India, și, în general, o personalitate marcantă, iar faptul că venise în zona republicană și nu în cea franchistă, ca și atitudinea public afișată de condamnare a intervenției fasciste în Spania, constituia o dovadă a consecvenței principiilor sale.

A doua zi, la ora fixată, mă aflam la hotelul unde fuseserăm convocați. Nehru nu s-a lăsat așteptat. A apărut însoțit de fiica sa, în vîrstă de vreo 20 ani, Indira, părînd o replică feminină și mai tînără a tatălui ei. Conducătorul indian era pe atunci în pragul maturității, înalt și zvelt, cu o figură de o mare distincție, subliniată de o atitudine modestă și o comportare simplă și firească.

Părea obosit și foarte preocupat. Părăsise India frămîntat de nenumărate probleme, de îndoieli în legătură cu hotărîrile ce trebuiau adoptate de Congresul național indian în chestiuni importante. Ne-a vorbit în timpul întrevederii despre aceste probleme. Dar încă de la primele cuvinte și-a exprimat îngrijorarea față de soarta Europei și a lumii întregi amenințată de primejdia fascismului și războiului. Cele ce se întîmplau în Spania, ca și intervenția imperialiștilor japonezi în China, sau agresiunea Italiei împotriva Etiopiei, erau, după el, fațete ale aceleiași realități. Prin această prismă, evoluția situației nu putea fi privită decît cu pesimism. Germania, Italia, Japonia, în mod cert, nu se vor opri aici. Ele se vor înfrunta probabil, destul de curînd, într-un război cu Franța, cu Anglia...

— *Unii* — spunea el — *se întreabă desigur ce caut eu în Spania, acum și aici? Ce legătură este între Spania republicană și India? Răspunsul este clar. Noi, care luptăm pentru libertate, împotriva oricărei opresiuni și agresiuni, sîntem prin însăși poziția noastră împotriva Germaniei hitleriste, a Japoniei fasciste, împotriva lui Franc , aliatul dușmanilor noștri, și, deci, alături de Spania republicană.*

După aceasta s-a întrerupt cîteva clipe. Își căuta cuvintele, dar, evident, nu pentru obținerea unor efecte oratorice, ci din dorința de a-și exprima cît mai clar gîndurile. M-am convins de acest lucru cînd am auzit cele spuse în continuare:

— *Marea dilemă* — a reînceput el — *dilemă din care nu văd la ora actuală ieșirea, este: care ar trebui să fie opțiunea Indiei în cazul izbucnirii unui război între forțele reacțiunii și democrațiile occidentale? S-ar părea că poziția noastră ar trebui să fie alături de cei care luptă împotriva Germaniei fasciste. Dar pentru noi se pune marea, chinuitoarea problemă: ar putea India sprijini într-un asemenea război Anglia, care ne ține într-o stare de opresiune colonială? O asemenea atitudine n-ar putea, cred, să fie înțeleasă de poporul indian. Dilema se pune deocamdată pe plan teoretic. Dar prevăd că în curînd va deveni concretă, într-un fel va trebui să ne decidem și ne frămîntă cumplit nevoia de a găsi un răspuns... Poate o*

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1976

victorie a Spaniei republicane ar putea soluționa această dilemă — a adăugat el gînditor. *Iată de ce am venit aici. Aici lucrurile sînt clare, în ciuda războiului, aici e o oază pentru suflet.*

Doi ani mai tîrziu, în post-scriptumul la *Autobiografia* sa, avea să menționeze răstimpul petrecut în Spania. El scria: „*acolo... am simțit un echilibru sufletesc ca nicăieri în Europa. Acolo era lumină, lumina curajului, a hotărîrii și a unui țel pentru care merita să lupți*".

În tot timpul întrevederii, Indira, fiica lui Nehru, a rămas tăcută lîngă el. Părea o fetișcană și mă gîndeam că pentru ea politica trebuie să fie un lucru îndepărtat și neinteresant. Era impresionantă însă dragostea și stima față de tatăl ei, care părea că-i iradiază din toată ființa. Dar, pe măsură ce Nehru vorbea, urmărind figura fetei mi-am dat seama că ea participă la expunere animată nu numai de dragoste filială, ci și de înțelegere și aprobare față de cele spuse de conducătorul indian, care căuta să exprime cu sinceritate năzuințele poporului său.

Egon Erwin Kisch

Mă aflam în spitalul din Benicassim; orășelul era așezat într-un cadru natural încîntător. Livezile de portocali, viile, palmierii proiectați pe fondul cerului de un albastru intens, căldura îmblînzită de briza mării — totul constituia o adevărată desfătare după viața hărțuită dusă atîtea luni la rînd. Îngrijirea medicală era și ea excelentă. Și totuși toți care ne aflam acolo nu nutream decît un singur gînd: să plecăm cît mai repede, să ținem cît mai curînd, din nou, arma în mînă.

Într-o zi — eram țintuit la pat din cauza rănii și a febrei — aflu că a venit la spital Egon Erwin Kisch. Talentatul ziarist și scriitor ceh de limbă germană, care se făcuse cunoscut în toată lumea prin reportajele sale considerate adevărate modele ale genului, se afla în Spania în calitate de corespondent de presă și pana sa avea ascuțișul unei arme teribile îndreptate împotriva dușmanilor republicii. Acum venise să stea de vorbă cu combatanții din brigăzile internaționale.

Plin de emoție, l-am văzut apropiindu-se de patul meu pe cel care fusese supranumit *der rasende reporter* (reporterul frenetic). Plin de energie și vitalitate, Kisch mi-a scuturat mîna vesel, apoi și-a tras un scaun lîngă patul meu.

Văzînd că vorba reprezintă pentru mine un efort, a vorbit el. Mi-a povestit că a urmărit cu pasiune luptele ceferiștilor și ale petroliștilor români din 1933 și și-a exprimat admirația pentru eroica noastră clasă muncitoare. Apoi mi-a spus că a aflat despre comportarea voluntarilor români în Spania, că ziaristul și scriitorul sovietic Mihail Kolțov îi relatase despre întîmplarea de la Quinto...[1]

A mai venit de cîteva ori în timpul cît m-am aflat la spital, și chiar prima plimbare de convalescent am făcut-o împreună.

În cursul uneia din aceste plimbări, Kisch mi-a spus că urmărind războiul din Spania, cunoscîndu-i pe combatanții spanioli și pe cei din brigăzile internaționale, a observat un fenomen necunoscut pînă acum în istoria războiului. În timp ce înainte se întocmeau și se urmăreau statistici în legătură cu numărul de ertorilor, în Spania republicană se petrecea ceva cu totul neobișnuit.

— *Aici avem de-a face cu* inzertori; *așa i-am numit eu pe toți acești răniți care vor să plece pe front cu rănile nevindecate, cu bandajele nedesfăcute, cu cîrjele încă sub brațe.*

Mi-a spus apoi că și fratele său — cunoscut chirurg din Praga, pe atunci medic în brigăzile internaționale — constatase, în toate spitalele prin care lucrase, același fenomen.

— *Inzertor? Ce spui? E bine găsit... Și aici la Benicassim există o mulțime de inzertori. Ei! tinerețe, tinerețe...*

Mi-a mărturisit apoi marea lui simpatie pentru tinerețe.

— *Am trecut de 50 ani, sînt om în vîrstă, dar îmi place foarte mult să fiu în mijlocul tinerilor.*

Am protestat, nu din amabilitate, ci din convingere, spunîndu-i că noțiunea de „bătrînețe" nu se poate asocia celui care a fost și va rămîne „reporterul frenetic".

— *Ar trebui stabilită o unitate, o legătură mai strînsă între tineri și bătrîni, a continuat el. Cunoști vorba francezului: „Si jeunesse savait, si vieillesse pouvait"* (dacă tinerețea ar ști, dacă bătrînețea ar putea)... *Printr-o asemenea unire experiența și vigoarea ar acționa împreună. Vezi* — a adăugat el zîmbind puțin melancolic — *chiar preocuparea mea pentru problema asta e încă o dovadă că am îmbătrînit.*

I-am spus că a doua zi urma să plec.

Ne-am luat rămas bun cu căldură, cu urarea reciprocă de a apuca ziua cînd vom putea vedea înfăptuite idealurile pentru care am luptat.

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1967.

REVELAŢIA UNOR ÎNSEMNĂRI

În fondul de manuscrise slavo-române al Filialei Cluj-Napoca a Academiei R.S.R. se află, printre altele, un Sbornic din sec. XVI, scris în Moldova, ajuns în 1661 la o mănăstire de la Alba Iulia şi inclus ulterior în fondul de carte veche al Episcopiei greco-catolice de la Blaj. Elaborat într-o mănăstire moldovenească al cărei cărturari se îndeletniceau poate şi cu scrierea de cronici, sau care, cel puţin, cunoşteau valoarea notării datelor importante pentru obşte, manuscrisul respectiv prezintă la fila 89 şi la fila 89 (verso), două însemnări ce conţin date necunoscute pînă acum istoriei românilor. Ambele se referă la domnia Lăpuşnenilor, tatăl şi fiul.

Complexă şi controversată, domnia lui Alexandru Lăpuşneanu, s-a încheiat în martie 1568, în împrejurări care încă n-au fost pe deplin clarificate. „În al patrulea an — spune Azarie[1] în *Cronica* sa — Alexandru a căzut în boală rea şi de moarte şi, prevăzîndu-şi moartea, a chemat pe căpeteniile bisericii şi pe preoţi şi pe toţi cei ce erau în dregătorii şi le-a împărtăşit multe învăţături dumnezeieşti şi a dat schiptrul singurei stăpîniri fiului său, Bogdan... Şi piatra care nu miluieşte pe cel mai slab, nici nu este darnică pentru cei mai buni, ci pe toţi îi aşează împreună, a acoperit şi pe acest om aşa de mare, în anul 7076 [1568], luna martie".

Faptul că Alexandru Lăpuşneanu era bolnav îşi găseşte confirmarea şi în alte izvoare, din care rezultă că la 5 martie 1568, voievodul chema pe medicul Andrei din cetatea Bistriţii ca să-l tămăduiască.

Momentul morţii a rămas însă incert. „Zic unii — scria Grigore Ureche — că şi moartea lui Alexandru Vodă au fost cu înşelăciune. că el mai nainte de moarte, văzîndu-se în boală grea ce căzuse şi neavînd nădejde de a mai firea viu, au lăsatu cuvîntu episcopilor şi boiarilor, de vor vedea că-i iaste spre moarte, iar ei să-l călugărească. Deci, văzîndu-l ei leşinînd şi mai multu mortu decît viu, după cuvîntul lui l-au călugăritu şi i-au pusu nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, deaca s-au trezitu şi s-au văzutu călugăr, zicu să fie zisa că de să va scula, va popi şi el pre unii. Mai apoi, episcopii şi boiarii, înţelegînd acel cuvînt, şi mai cu de-adinsul, Roxanda, doamnă-sa, temîndu-se de un cuvîntu ca acela, carele era de-a-l şi crederea, ştiind cîtă groază şi moarte făcuse mai nainte în boiarii săi, temîndu-se doamnă-sa să nu paţă mai rău decît alţii, l-au otrăvitu şi au muritu. Şi l-au îngropat în mănăstirea Slatina"

Prima însemnare aflată pe lucrarea la care ne-am referit, evenimentul dezvăluie data exactă a morţii voievodului. Pe fila 89 (verso) a *Sbornicului* se află scris:

„În anul 7076 [1568] s-a pristăvit Io[n] Alexandru Voievod, domnul Moldovei, în luna martie 11 şi a fost îngropat la Slatina, la 14 martie".

Însemnarea este făcută cu cerneală roşie (în manuscrisul respectiv numai titlurile apar cu roşu) şi cu o ornamentaţie la iniţială, toate acestea avînd, desigur, rolul de a sublinia importanţa notei.

Cel de-al doilea moment din domnia Lăpuşnenilor care n-a fost marcat cu precizie în documentele vremii este data la care s-a urcat pe tronul Moldovei Bogdan, fiul lui Alexandru Lăpuşneanu. Cronicarul Azarie care cunoştea bine faptele petrecute în timpul Lăpuşnenilor, căci şi-a scris cronica la sfîrşitul anului 1574 sau la începutul celui următor, nota doar atît: „Cînd Bogdan a primit steagul domniei, fiind încă tînăr, era ocîrmuitoarea domniei mama lui, Roxanda". Mai explicit, Grigore Ureche spune: „După moartea lui Alexandru Vodă, fiind coconul Bogdan Vodă de 15 ani, cu toţii l-au rădicat la domnie; ce fiind brudiu [necopt la minte, copilăros], lucrurile ţării le ocîrmuia mumă-sa Roxanda... Şi au domnit cu fiiu-său dinpreună 2 ani şi 9 luni şi, asuprind-o boala, au mers şi ia pre urma moşilor săi în anii 7078, noiemvrie 12".

Din cuprinsul ambelor relatări s-ar desprinde concluzia că Bogdan a fost înscăunat îndată după moartea tatălui său. Din cea de-a doua însemnare aflată pe *Sbornicul* clujean, rezultă însă limpede că Bogdan vodă a fost uns domn cu cîteva zile înaintea morţii lui Alexandru vodă. „În anul 7076 [1568], luna martie, ziua 9, a luat domnia binecinstitorul Io[n] Bogdan Voievod al Ţării Moldovei, fiul preacuviosului Alexandru, numit călugărul Pahomie". Chiar şi însemnările la care ne referim respectă această ordine: la fila 89 se scria despre urcarea pe tron a lui Bogdan vodă şi pe versoul aceleiaşi file despre moartea lui Alexandru Lăpuşneanu.

Poate că zilele care s-au scurs între urcarea pe tron a fiului şi moartea tatălui reprezintă tocmai scurtul interval de la călugărirea, pînă la încetarea din viaţă a domnului, aşa cum menţionează cronicarul Azarie: „Şi încă viu fiind, i-au plăcut mai mult cele viitoare decît cele de faţă şi în locul porfirului ţesut cu aur a primit asupra lui haina de lînă călugărească şi, în locul cununei de mărgăritare şi cu pietre scumpe, a îndrăgit viaţa cu tunderea capului şi şi-a schimbat şi numele, după rîndul îngeresc, în Pahomie. Dar a mai trăit numai puţin, a adormit în somnul cel obştesc, din care nu te mai deştepţi, al morţii"

După un anonimat de mai bine de patru secole, cele două însemnări aduc precizări importante pentru reconstituirea epocii Lăpuşnenilor.

Conf. dr. ELENA LINŢA

[1] Cărturar moldovean din veacul XVI. *Cronica* sa, scrisă din porunca lui Petru Şchiopul redă evenimente cuprinse între 1551 şi 1574.

REȚEAUA CULPER

JEAN PIERRE ALEM

Fără a contribui fundamental la mersul istoriei, spionajul și contraspionajul au fost prezente, încă din cele mai vechi timpuri, în focul marilor bătălii și în cele mai importante momente ale confruntării dintre diferite state și armate. Nevoia de informații, de a cunoaște cît mai amănunțit situația adversarului, au făcut să se nască ideea spionajului și, implicit, a luptei împotriva lui — contraspionajul.

Din antichitate și pînă în zilele noastre, numeroase sînt exemplele care demonstrează utilitatea serviciilor de informații. Evident, formele de organizare și tehnicile de obținere a acestor informații au evoluat o dată cu vremea.

Acestei teme, Jean Pierre Alem i-a consacrat lucrarea intitulată L'Espionnage á travers les âges **(Spionajul de-a lungul veacurilor), apărută la Paris, în Editura Stock, în anul 1977. Cartea nu este nouă ca subiect, tema fiind tratată în numeroase alte lucrări. Dar maniera în care J. P. Alem abordează această problematică este deosebit de interesantă. Faptele și întîmplările, culese dintr-o vastă bibliografie, sînt țesute pe canavaua unora dintre cele mai importante evenimente ale istoriei universale, constituind, în acest fel, o lectură nu numai pasionantă, dar și utilă.**

Începînd cu spionii de pe vremea faraonilor și a lui Hammurabi, trecînd prin Orientul îndepărtat, prin Roma și Grecia antică, urmărind conflictele din Bizanț și din perioada Inchiziției, frămîntările din Europa după Renaștere și pe cele din istoria Americii secolului XIX și terminînd cu epoca primului război mondial, Alem realizează o frescă a acțiunilor militare și politice secrete și a implicațiilor acestora.

Lucrarea, din care publicăm cîteva fragmente pentru cititorii Magazinului istoric, **nu este nici pe departe o apologie a spionajului. Autorul explică doar rolul și influența exercitate de rețelele de informații și contrainformații în diferite ocazii, în special în cursul războaielor. „Războaiele — subliniază el — sînt cîștigate de către armate și prin puterea economică. Istoria este străbătută de forțe imense și profunde; spionajul nu este decît o mică părticică colaterală a acestora."**

Întîlnirile lui Beaumarchais la clubul „Focul iadului"

Iată-ne într-un moment de acțiune temerară, în care rolul Franței în revoluția americană a constituit singurul episod demn de luat în seamă al domniei lui Ludovic XVI (1774-1792). Acest rege nefericit îl trimisese pe agentul său Norac (numele conspirativ al scriitorului Beaumarchais) la Londra pentru a lua legătura cu cavalerul Eon[1]. Cu tot caracterul delicat al misiunii, Norac și Eon s-au descurcat de minune. Cavalerul și-a introdus prietenul în

În imagine — înainte de a fi executat de englezi, unul dintre cei mai valoroși agenți americani, Nathan Hale, a spus: „Singurul meu regret este că nu am decît o singură viață pentru a o pune în slujba patriei".

[1] Cavalerul Charles de Beaumont d'Eon (1728-1810), agent politic al regilor Ludovic XV și Ludovic XVI. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 11/1969.

societatea tinerilor aristocraţi şi artişti, care formau boema Londrei, şi i-a prilejuit pătrunderea într-un club ciudat: clubul cavalerilor din Wycombe, numit şi clubul „Focul iadului" (Hellfire Club). Din această asociaţie, în care Eon era foarte bine văzut, făceau parte mai mulţi miniştri, primul lord al Amiralităţii, parlamentari şi cîţiva spioni de înaltă clasă. Era vorba de o confrerie politică, ai cărei membri se reuneau la început în vechea mînăstire din Medmenham şi apoi în subteranele săpate în colina din West Wycombe.

Insurecţia coloniştilor englezi din America de Nord[1] izbucnise deja dar americanii puteau în mod liber să intre în Anglia deoarece guvernul de la Londra continua să-i considere ca supuşi ai săi. Pentru motive diverse, o parte dintre aceştia au sosit la Londra, unii aparţinînd partidului rămas credincios Angliei, alţii partidului insurgent. Doi dintre aceştia din urmă, Benjamin Franklin şi Arthur Lee, frecventau clubul „Focul iadului", unde Beaumarchais — pe numele său conspirativ Norac — a avut ocazia să-i întîlnească. El le-a devenit atît de apropiat, încît cei doi insurgenţi americani i-au încredinţat unele taine ale misiunii lor, care consta în a procura arme pentru rebeli. Omul de afaceri avizat care era scriitorul francez a sesizat imediat profitul ce îl putea realiza cu această ocazie. De îndată ce s-a întors în Franţa, el a fondat, împreună cu cîţiva prieteni, compania de negoţ „Roderique Hortalez", care avea să se specializeze în vînzarea de arme pentru americani. Cînd Beaumarchais a venit la Bordeaux, pentru premiera piesei sale *Bărbierul din Sevilla*, a putut să supravegheze şi plecarea primului din vapoarele care-i transportau arme pentru insurgenţi.

Războiul de independenţă dus de americani a izbucnit în 1775 şi a durat opt ani. La comanda trupelor engleze s-au aflat, pe rînd, generalii Gage, Howe — care a ocupat New Yorkul în septembrie 1776 — şi, în sfîrşit, Clinton, care şi-a stabilit, în oraşul cucerit, cartierul general. În fruntea insurgenţilor se afla generalul Washington, instalat de cealaltă parte a fluviului Hudson, în Connecticut.

Ca orice conducător de oşti, Washington avea nevoie de informaţii. Pentru a şi le procura, a folosit mai întîi voluntari izolaţi, curajoşi, dar fără experienţă. Rezultatele au fost mediocre; după ce agentul său cel mai bun, Nathan Hale, a fost prins şi spînzurat, generalul a considerat necesară crearea unui veritabil serviciu de informaţii. Acesta a fost organizat în 1778. Membrii lui au arătat atîta discreţie încît, timp de 150 ani, istoricii au ignorat aproape total existenţa lor. Istoria totuşi sfîrşeşte prin a-şi dezvălui cercetătorilor perseverenţi aproape toate secretele. Astăzi se cunoaşte măcar o parte din modul de organizare şi activitate a primului serviciu de informaţii american.

Mai întîi, Washington a încredinţat conducerea organizaţiei lui John Morin Scott; această alegere nu pare să fi fost cea mai fericită, pentru că el a fost repede înlocuit de către maiorul — devenit apoi colonel — Benjamin Tallmadge, din Regimentul 2 dragoni uşori. Tallmadge a păstrat conducerea organizaţiei timp de şase ani, şi, după cît se spune, a reuşit turul de forţă de a-şi ascunde faţă de regimentul său, în toată această lungă perioadă, adevărata natură a activităţii secrete.

Serviciul de informaţii american a fost compus din mai multe reţele. Una dintre ele, sub conducerea generalului Elias Boudinot, a avut ca misiune principală interogarea prizonierilor. Din reţea făcea parte şi o agentă de la Philadelphia, Lydia Darrah, gazda comandantului-adjunct al armatei engleze, de la care sustrăgea informaţii interesante.

Afacerea Arnold

Dar reţeaua principală, a cărei istorie vom încerca s-o dezvăluim, a fost reţeaua Culper, care avea ca sarcină să se infiltreze în cartierele generale ale lui Howe şi Clinton, la New York şi la Long Island, cele două insule care formau citadela forţelor armate britanice. Agenţii erau numeroşi şi erau recrutaţi mai ales din rîndul negustorilor, cîrciumarilor şi ziariştilor.

Cei mai importanţi erau: croitorul Hercales Milligan, care trecea drept conservator — deci colaboraţionist —, ceea ce pînă la sfîrşitul războiului l-a pus într-o situaţie neplăcută faţă de concetăţenii săi, James Revington, un alt aşa-zis loialist, care apăra tezele engleze în *New York Gazette*, şi, mai cu seamă, Robert Townsend şi amanta sa, care n-a putut fi niciînd identificată, rămînînd cunoscută doar după numărul său matricol de spion, 355.

Townsend, alias Samuel Culper, era pionul principal al reţelei. În marele său magazin din New York, el venea în contact cu o mulţime de clienţi, adesea englezi, iar locuinţa sa din Long Island, situată la Oyster Bay, găzduia un important stat major. Lui Culper îi trimitea Washington directivele şi cererile de informaţii şi tot el era acela care centraliza esenţialul din datele obţinute. Dar sarcina cea mai dificilă nu era adunarea informaţiilor, ci transmiterea lor. Manhattan şi Long Island sînt două insule; Washington se găsea la Westchester, în Connecticut, de cealaltă parte a Hudsonului; englezii supravegheau cu mare atenţie fluviul.

Drumul emisarilor americani era lung şi complicat. Arthur Roe, crescător de cai, îl vizita adesea pe prietenul său, Townsend, acasă, în Long Island. De acolo, mergea în nordul insulei, la Setauket, unde locuia un alt prieten al său, Woodhull, alias Samuel Culper tatăl, al doilea „creier" al reţelei. După primirea informaţiilor, Woodhull o pornea la plimbare pînă într-un sat vecin; aici privea în grădina uneia din case cum sînt atîrnate rufele pe o frînghie, ceea ce îi indica golfuleţul în care era acostat un anume vas. Woodhull depunea corespondenţa secretă la bordul micei nave, cu care un marinar, numit Caleb Brenster, uneori înlocuit de Nathaniel Roggles, traversa Hudsonul, în timpul nopţii. Un emisar al lui John Bolton, numele conspirativ al lui Tallmadge, îl aştepta pe mal. Documentele erau apoi

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 1-6/1976.

duse de urgență la Westchester de către ștafete de călăreți.

La Cartierul general al lui George Washington, Alexander Hamilton și James Madison descifrau mesajele scrise cu cerneală simpatică, le decodificau și transmiteau imediat generalului rezultatul muncii lor, într-un singur exemplar.

Una din cele mai notabile reușite ale rețelei Culper a fost rezolvarea afacerii Arnold. Nu este exagerat să spunem că, fără această reușită, cursul războiului ar fi putut fi modificat. Generalul american Benedict Arnold se acoperise de glorie în cursul primilor ani ai războiului de independență. Din nefericire, nevoile sale mari de bani l-au determinat să comită cîteva nereguli în perioada cît a fost guvernator militar al Philadelphiei. Adus în fața unui tribunal, a fost declarat vinovat, în 1780, Washington i-a lăsat totuși gradul și i-a încredințat apărarea West Pointului, un foarte important punct strategic. Dar Arnold începuse să trădeze încă cu cinci luni înainte; el transmitea informații militare maiorului englez John Andr , unul dintre aghiotanții generalului Clinton.

De cum și-a luat în primire noul post, Arnold i-a propus lui Clinton să-i predea West Pointul, pentru 20 000 lire sterline; generalul englez a acceptat oferta și l-a însărcinat pe maiorul André să pună la punct detaliile acestei operații. Din nefericire pentru André, el făcea parte din statul major găzduit la Oyster Bay, în casa lui Townsend. Sora mai mică a acestuia, Sarah, a tras cu urechea la o discuție suspectă a maiorului englez, pe care a reprodus-o fratelui său. După aceea, André a fost transportat de o canonieră în Connecticut, unde l-a întîlnit pe Arnold, care i-a predat planurile West Pointului. Dar rețeaua Culper dăduse deja alarma. Soldații americani, ascunși în împrejurimi, s-au năpustit spre cei doi bărbați. În acel moment, canoniera a ridicat ancora și a dispărut. Lipsit de singurul său mijloc de retragere, Andr a reușit totuși să scape de soldați, ajungînd într-o casă izolată unde și-a schimbat uniforma cu straie țărănești. A fost prins ceva mai tîrziu și această deghizare i-a fost fatală. În uniforma militară ar fi fost considerat ca ofițer capturat în timpul unei recunoașteri și deci prizonier; în civil, a fost socotit spion. Washington a dat ordin să fie împușcat.

Execuția a stîrnit, chiar și printre americani, o reprobare generală. Washington a fost acuzat de a fi urmărit, prin acest gest crud, să-l răzbune pe fostul său agent, Nathan Hale. În timp ce maiorul André și-a pierdut viața, generalul trădător a avut mai mult noroc reușind să dispară. El și-a sfîrșit viața în Anglia, acoperit de disprețul tuturor. Townsend, care se compromisese în fața englezilor, a dispărut și el o vreme. Ulterior, se pare că a cumpărat tăcerea celor care îl suspectaseră și și-a reluat locul în fruntea rețelei.

Franklin — trădat de prietenul său Bancroft

Împotriva serviciului de informații american, englezii și-au organizat, bineînțeles, propriul lor serviciu. Acesta era condus de către William Eden, viitorul lord Auckland, care opera sub masca de mediator pe lîngă coloniile răsculate din America.

Principalii agenți ai lui Eden erau ambasadorii englezi, care nu ezitau să-și depășească atribuțiile diplomatice. Astfel, atunci cînd agentul american Arthur Lee a mers la Berlin, pentru a solicita sprijinul lui Frederic II, ambasadorul englez din această capitală, Hug Elliot, nu a șovăit să intre în camera hotelului în care locuia A. Lee și să copieze documentele care îl interesau. Lee însă și-a dat seama de cele întîmplate și s-a plîns lui Frederic II, care a înaintat un protest guvernului englez. Regele George III și-a dezavuat ambasadorul, aplicîndu-i în același timp o amendă de 500 lire.

Dar activitatea cea mai importantă a serviciului lui Eden s-a desfășurat la Paris, unde se instalase în final misiunea condusă de Benjamin Franklin, omul trimis să negocieze cu guvernul francez ajutorul uman și material de care aveau nevoie insurgenții americani. Franklin era supravegheat de spionii lordului Stormont, ambasadorul englez la Paris, dar mai ales de către agentul pe care serviciile britanice reușiseră să-l recruteze din însuși anturajul trimisului american, prietenul și secretarul său, dr. Bancroft.

Edward Bancroft, născut în Massachusetts, și-a făcut studiile în Anglia devenind un remarcabil chimist, autor al unor importante lucrări despre coloranți. Întors în America a fost inclus, dat fiind manifestările sale de patriotism, în misiunea diplomatică americană la Paris. Franklin însuși și l-a făcut prieten. Savantul nu a rezistat însă ofertei engleze, constînd dintr-o pensie anuală de 500 lire. Trădarea sa a fost cu atît mai periculoasă cu cît se găsea într-o poziție care-i dădea posibilitatea de a culege cu ușurință un mare număr de informații interesante pentru englezi.

Bancroft își scria rapoartele cu cerneală simpatică și le plasa într-o sticlă pe care o ascundea într-o „cutie poștală" dinainte stabilită: scorbura unui arbore din grădina Tuileries; de aici mesajul era ridicat de un agent al Ambasadei Angliei.

Se întîmpla, de asemenea, ca Bancroft să meargă la Londra, unde se întîlnea cu un membru al aristocrației, Paul Wentworth. Beaumarchais, care-l cunoștea, îl semnalase ambasadorului Franței la Londra ca pe unul din oamenii cei mai inteligenți ai Angliei, „vorbind franceza mai bine ca mine". Wentworth era, și el agent „corespondent" al rețelei engleze împotriva Americii. Ca proprietar al unei plantații în Surinam, venea în contact cu numeroși marinari și călători, care adunau pentru el informații despre traficul maritim; dar Wentworth era mai ales un foarte bun recrutor de spioni și se presupune că el a mijlocit trădarea lui Bancroft. Importanța acordată informațiilor primite de la Bancroft era atît de mare, încît miniștrii înșiși îi primeau direct rapoartele iar în cîteva ocazii, savantul s-a întîlnit chiar cu regele Angliei.

La întoarcerea la Paris, Bancroft transmitea prietenului său Franklin „materialul de

intoxicare", care fusese pregătit cu multă grijă la Londra: planuri false privind operaţiile proiectate, mişcări de nave şi de trupe. Totul a mers bine cîtva timp, contactele lui Bancroft în Anglia trecînd neobservate. Pentru a asigura poziţia savantului faţă de americani, englezii l-au arestat chiar, pentru cîteva zile, în timpul unei călătorii.

Prima bănuială împotriva lui Bancroft a fost provocată de o stîngăcie a Foreign Officeului, care a adresat guvernului francez un protest contra ajutorului trimis insurgenţilor americani. Nota a fost arătată lui Franklin, care a rămas stupefiat, regăsind în text cifrele pe care doar el şi cîteva persoane din anturajul său ar fi putut să le cunoască, ca şi reproducerea, aproape cuvînt cu cuvînt, a unor fraze dintr-un raport al lui Bancroft către Congresul american. Crezînd însă în prietenia colaboratorului său, a refuzat evidenţa şi i-a acordat în continuare încrederea sa.

O a doua suspiciune a intervenit puţin mai tîrziu. Colegul său, Arthur Lee, i-a împărtăşit lui Franklin bănuielile pe care le avea în legătură cu Bancroft, dar nici atunci Franklin nu a reacţionat. Se pune întrebarea: oare în acest caz, Franklin făcea dovada unei complete orbiri de care suferă uneori oamenii cei mai inteligenţi, sau dacă nu cumva considera că un spion demascat, chiar plasat într-un post important, era mai mult util decît dăunător. O scrisoare trimisă unei americance aflată la Paris, care l-ar fi pus şi ea în gardă faţă de secretarul său, ar putea să ducă la această ultimă concluzie: „Vă sînt foarte îndatorat pentru amabila grijă... pe care aţi manifestat-o prin informaţia dată. Nu mă îndoiesc deloc de veridicitatea ei... Dar, dacă aş fi sigur că valetul meu ar fi spion, ceea ce şi este probabil, cred că nu ar trebui concediat dacă mi-ar conveni din alte pricini".

În timpul războiului de independenţă, Serviciul de informaţii englez a organizat reţele şi în America; la fel au procedat şi adversarii lor în Anglia. Americanii aveau numeroşi spioni la Londra, recrutaţi şi dirijaţi de Arthur Lee. Misiunea americană trimisă la Paris în 1776 a fost condusă de trei comisari: în afară de Benjamin Franklin, primul în această ierarhie, mai făceau parte Silas Deane şi Arthur Lee. În numeroase ocazii, A. Lee l-a acuzat de trădare pe Bancroft, secretarul lui Franklin, şi de trădare a îndatoririlor sale pe Silas Deane. Această atitudine i-a îngreunat în asemenea mod relaţiile cu colegii încît a trebuit să fie rechemat în America în 1779. Evenimentele care au urmat au dovedit însă că acuzaţiile sale fuseseră fondate. Unul din spionii care au lucrat pentru americani, remarcabil plasat, a fost chiar fratele lui Arthur, William Lee, mare importator de tutun şi unul dintre cei doi şerifi[1] ai Londrei. El i-a semnalat lui Arthur contactele lui Bancroft cu Consiliul privat al regelui. O agentă foarte eficientă a fost Patience Wright. Originară din New Jersey, ea s-a stabilit la Londra, unde şi-a instalat un atelier în care confecţiona figuri de ceară. Originalitatea şi noutatea acestei creaţii a atras atenţia familiei regale, iar Patience a fost primită frecvent la Curtea de la Saint James, fiind, pare-se, atît de legată de regină încît i se putea adresa pe numele mic. Fără îndoială, suverana îi făcea unele confidenţe, care ajungeau apoi la americani.

Dr. Bancroft nu s-a bucurat multă vreme de rodul trădării sale. Cînd a aflat că realizase importante speculaţii imobiliare, mizînd pe victoria americană, regele George III i-a suprimat pensia. Alungat de englezi, Bancroft şi-a oferit serviciile francezilor, şi-l vom regăsi în Irlanda în 1789, însărcinat cu o misiune secretă de către Ludovic XVI. Se pare însă că doctorul avea vocaţia de agent dublu. După unele surse, într-o anumită arhivă ar exista un document care dovedeşte că ar fi trădat şi pe acest patron, dezvăluind misiunea sa englezilor. Dar, în 1789, cine nu-l trăda pe Ludovic XVI?

Introducere şi traducere de
Miralena MAMINA

[1] În Anglia, cei mai importanţi magistraţi ai unui oraş sau comitat.

ÎN SECOLUL LUI HOREA

(Urmare din p. 5)

flecta şi în regimul de obligaţii al iobagilor români. „Sarcinile lor — scrie academicianul David Prodan — sînt în genere mai grele raportate la condiţiile lor economice" (vol. I, p. 58).

Credinţa în bunele intenţii ale lui Iosif II s-a manifestat şi în rîndurile ţăranilor transilvăneni, şi cei trei conducători ai răscoalei, Horea, Cloşca şi Crişan, au trebuit să invoce porunci imperiale pentru a îndreptăţi, la început, ridicarea lor la arme. Pe măsură însă ce flăcările răscoalei s-au întins, acestei închipuite legalităţi i s-a substituit legalitatea răscoalei. Obiectivul ei a fost clar exprimat în ultimatumul din 11 noiembrie 1784: „...3. Ca nobilii posesori să părăsească pentru totdeauna moşiile nobiliare; 4. Ca şi ei să fie plătitori de dare tot aşa ca şi poporul contribuabil de rînd; 5. Ca pămînturile nobiliare să se împartă între poporul de rînd..." Era vorba, deci, *de desfiinţarea marilor domenii, de împroprietărirea ţăranilor, de abolirea relaţiilor feudale*. În conştiinţa ţărănimii răsculate, unde conceptele nu se puteau, desigur, contura cu limpezime, răscoala îşi asumase un obiectiv revoluţionar şi aceasta o plasează pe un plan superior celorlalte răscoale ţărăneşti medievale, care au rămas prizoniere mitului reîntoarcerii într-un trecut văzut idilic. Viziunea lui Horea, cum remarcă acad. D. Prodan, era „radicală, fără echivoc revoluţionară. Viziune ţintind mai departe decît programele agrare ale revoluţiei secolului următor pe care o prevesteşte" (vol. II, p. 701).

Horea şi ţăranii lui apar astfel drept înainte-mergătorii acelei mari cotituri din istoria universală, care a fost revoluţia franceză.

Istoricul francez Guy Breton a adunat în cartea sa

Curieuses histoires de l'histoire

o suită de detalii despre evenimente şi personalităţi, care schimbă intrucitva imaginea ce o avem despre ele. Publicăm, în paginile următoare, două capitole prescurtate din lucrarea menţionată. Titlurile aparţin redacţiei

Magazin istoric.

Napoleon şi... napoleonii

GUY BRETON

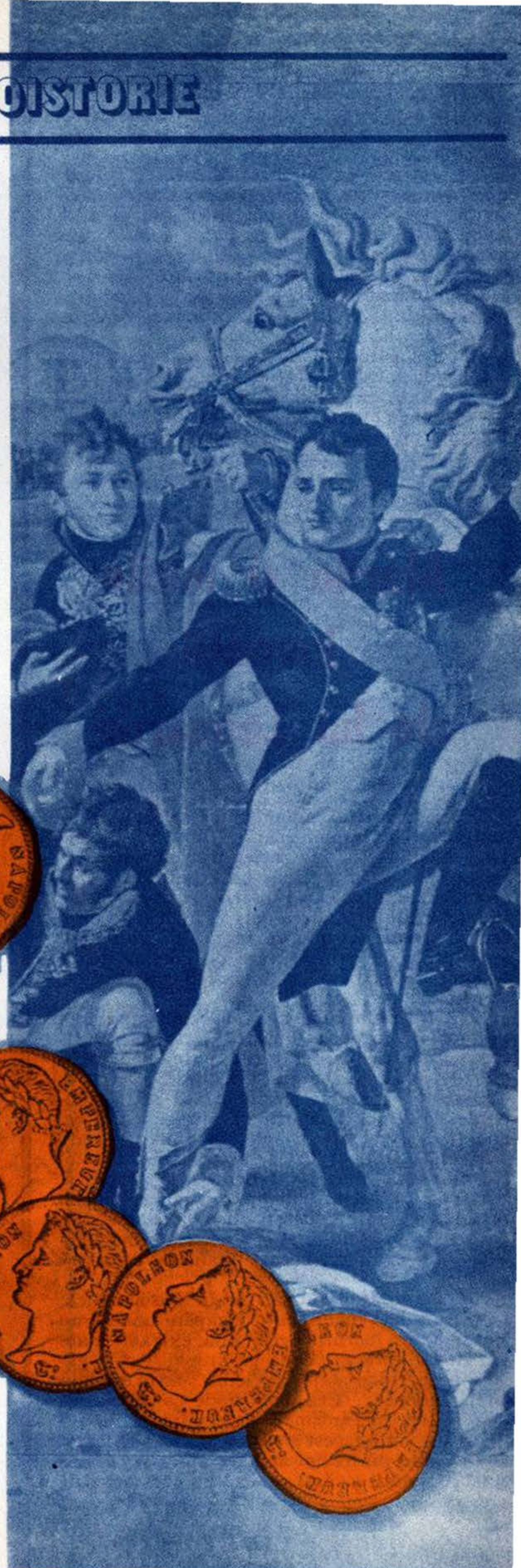

Dacă ar fi să dăm crezare manualelor franceze pentru şcoli şi licee, care, în majoritatea lor, au cam aceeaşi valoare ştiinţifică pe care o au cărţile cu poze, am putea crede că, în timpul cît a domnit, Napoleon a minuit oamenii numai prin forţa personalităţii sale electrizîndu-i doar cu un cuvînt sau o privire. E suficient însă să răsfoim registrele sale de socoteli pentru a ne convinge că adevărul era cu totul altul! Constatăm astfel că, dacă ostaşii de rînd îl însoţeau cu credinţă în bătălii şi manifestau faţă de împărat un devotament sincer, luptînd pînă la moarte pentru a acoperi cu glorie vulturii stemei imperiale, nu acelaşi lucru se poate spune despre cei mai mulţi dintre mareşalii săi. Deseori, aceştia nu acceptau să participe la o luptă decît dacă primeau mai înainte o importantă sumă de bani.

Nicolas-Charles Oudinot, de pildă, cel pe care Napoleon l-a prezentat ţarului Rusiei drept cel mai viteaz mareşal din armata sa, nu pleca niciodată la război fără „încurajări" consistente. În ajunul unei importante bătălii, pentru care încă nu primise nimic, Oudinot a sugerat că... ar fi mai bine să se încheie pace. Uluit de această atitudine, Napoleon i-a cerut explicaţii. După oarecari ezitări, mareşalul a răbufnit:

— Sire, nu mai sînteţi atît de generos ca altădată!

La cîtva timp, Oudinot a primit 15 000 napoleoni de aur, reprezentînd contravaloa-

rea a 75 000 franci din ziua de azi. Imediat s-a dus la Napoleon şi i-a spus:

— În aceste condiţii, Maiestatea Voastră, care îmi cunoaşte fidelitatea, se poate bizui pe mine...

Alţi mareşali ca Berthier, Masséna, Davout, Ney, Lannes au primit chiar de trei-patru ori pe atît, înainte de marile bătălii pe care le-au purtat. Aceasta. pe lîngă sumele fixe anuale, pe lîngă diverse cadouri costisitoare, reşedinţe luxoase, castele princiare etc.

Devotamentul şi abnegaţia faţă de împărat nu erau, după cum se vede, complet dezinteresate.

Dar cel care l-a costat cel mai scump pe Napoleon a fost, fără îndoială, Nicolas Soult care, înainte de Waterloo, a primit, în faimoşii napoleoni de aur, o sumă echivalentă cu aproape cinci milioane de franci francezi de astăzi.

Rezultatul bătăliei dovedeşte că această sumă i s-a părut mareşalului prea mică.

Marile şi micile invenţii ale lui Leonardo

Marele geniu al umanităţii, celebrul Leonardo, a văzut lumina zilei în Italia, la Vinci, la 15 aprilie 1452. Fiu nelegitim al unei ţărăncuţe şi al unui tînăr notar, era înzestrat cu toate calităţile. La 16 ani a intrat ca ucenic în atelierul lui Andrea del Verrocchio, unul dintre artiştii cei mai de seamă ai Florenţei, şi, cuprins de o mare sete de cunoaştere, a început să studieze cu aceeaşi rîvnă ştiinţele şi artele.

Pentru titanii Renaşterii, specializarea, atît de preţuită în epoca noastră, era de neconceput. Cel care nu ştia totul, putea mărturisi plin de umilinţă, că nu ştia nimic.

Datorită geniului şi talentului său, Leonardo da Vinci a izbutit să ajungă omul cel mai învăţat al epocii sale, în aproape toate domeniile: optică, fizică, astronomie, fiziologie, anatomie, filozofie, geografie, matematică, botanică, acustică, balistică, canalizare, arhitectură, sculptură, desen etc. În fiecare dintre aceste discipline, el s-a situat, prin viziunea sa, cu cîteva secole înaintea celorlalţi savanţi.

Alături de atelierul său de creaţie artistică, Leonardo da Vinci avea o încăpere unde erau îngrămădite lucrurile cele mai extraordinare din cîte se puteau vedea pe atunci. Acolo găseai pene, angrenaje de lemn, aripi articulate, oseminte... Era locul unde construia, în mare taină, mecanismele concepute de el. Întreagasa viaţă, acest geniu, cunoscut de omenire ca unul dintre cei mai mari pictori, a imaginat maşinării a căror realizare i-ar fi îngrozit pe contemporanii săi, deoarece ele devansau epoca cu patru-cinci secole

Iată pe cele mai uimitoare:

El a inventat primul costum de scafandru, pe care l-a descris astfel: „Placă pectorală ca o armură din zale, cu cască şi încălţări, precum şi un mic burduf pentru a înmagazina aerul de respirat. În dreptul ochilor — o mască cu două sticle concave".

El a născocit, de asemenea, un costum de salvare pentru naufragiaţi. „Prin pielea din care este confecţionat — scria Leonardo — nu trebuie să pătrundă nici un pic de aer. Cînd te azvîrli în mare, umflă pulpanele costumului prin tivurile prevăzute pe piept şi aruncă-te în apă. Ţine gura lipită de extremitatea tubului prin care aerul intră în costum; dacă trebuie să inspiri de două-trei ori şi valurile te împiedică, aspiră prin gura tubului din aerul care se află în costum".

Specialist în probleme militare, Leonardo a inventat o adevărată mitralieră cu mai multe ţevi şi un tanc; în privinţa armelor, mărturisea: „Pot să construiesc care acoperite, sigure

Autoportret

şi indestructibile, prevăzute cu tunuri, capabile să pătrundă în rîndurile inamicului şi să nimicească trupe oricît de numeroase, astfel încît să deschidă drum infanteriei, care să le poată urma fără nici un fel de dificultate".

Printre planurile sale, s-au aflat, de asemenea, o maşină de împletit frînghii, o maşină de tăiat oglinzi concave, o scară extensibilă de tipul celei pe care o folosesc astăzi pompierii, o pompă cu aburi, un orologiu hidraulic, un submarin menit să scufunde flota turcească în porturi, un război de ţesut cu panglici, o freză, o maşină de depănat şi de tors.

Fără îndoială, Leonardo da Vinci a fost cel mai mare inginer al tuturor timpurilor. Dar una dintre problemele asupra căreia şi-a concentrat cel mai mult atenţia a fost zborul. Ani de-a rîndul el a studiat păsările, forma aripilor lor, mişcările lor în aer etc... Apoi a conceput un prim aparat zburător, cu aripi batante. Pentru a înlesni decolarea,

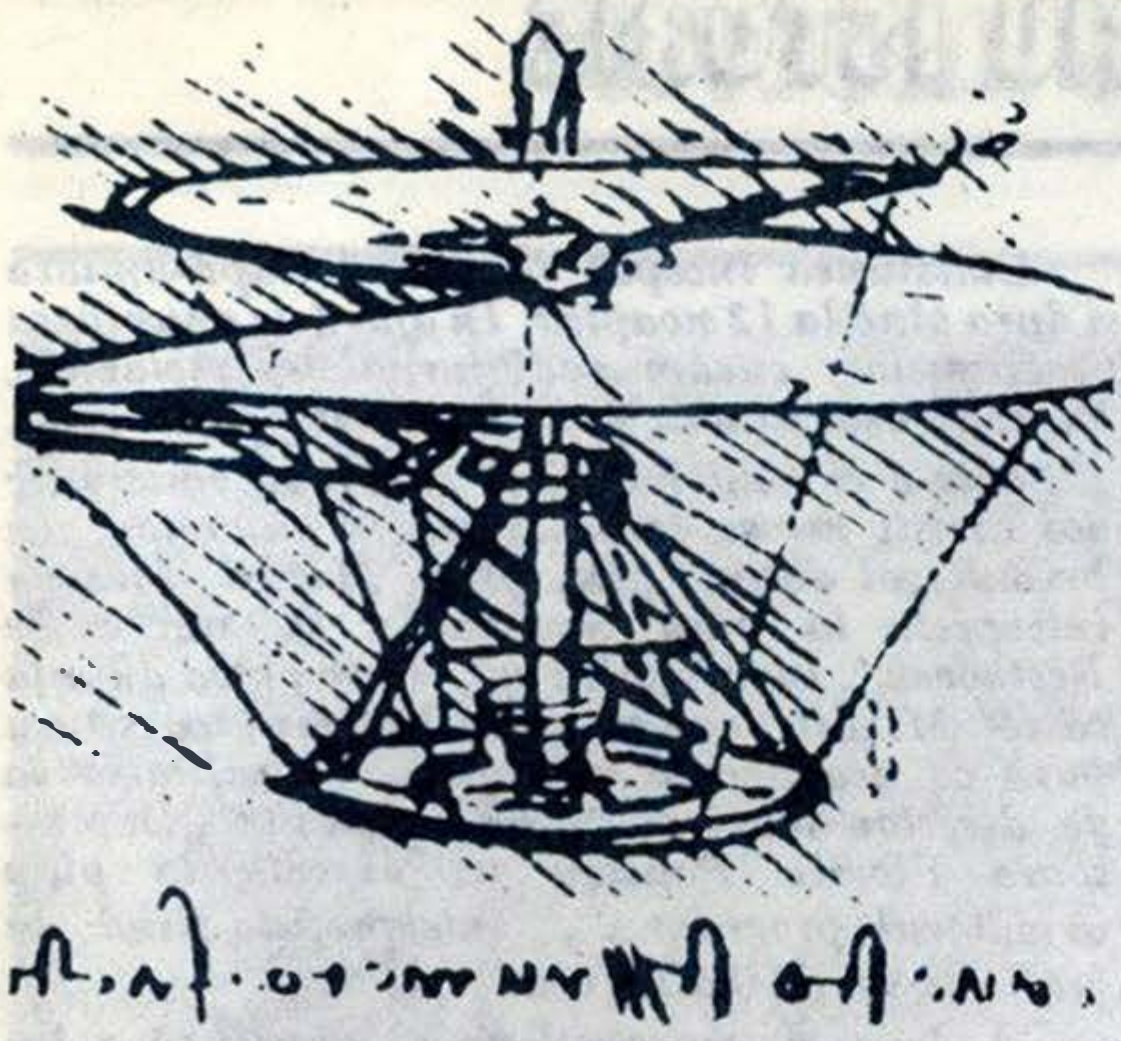

Strămoșul helicopterului

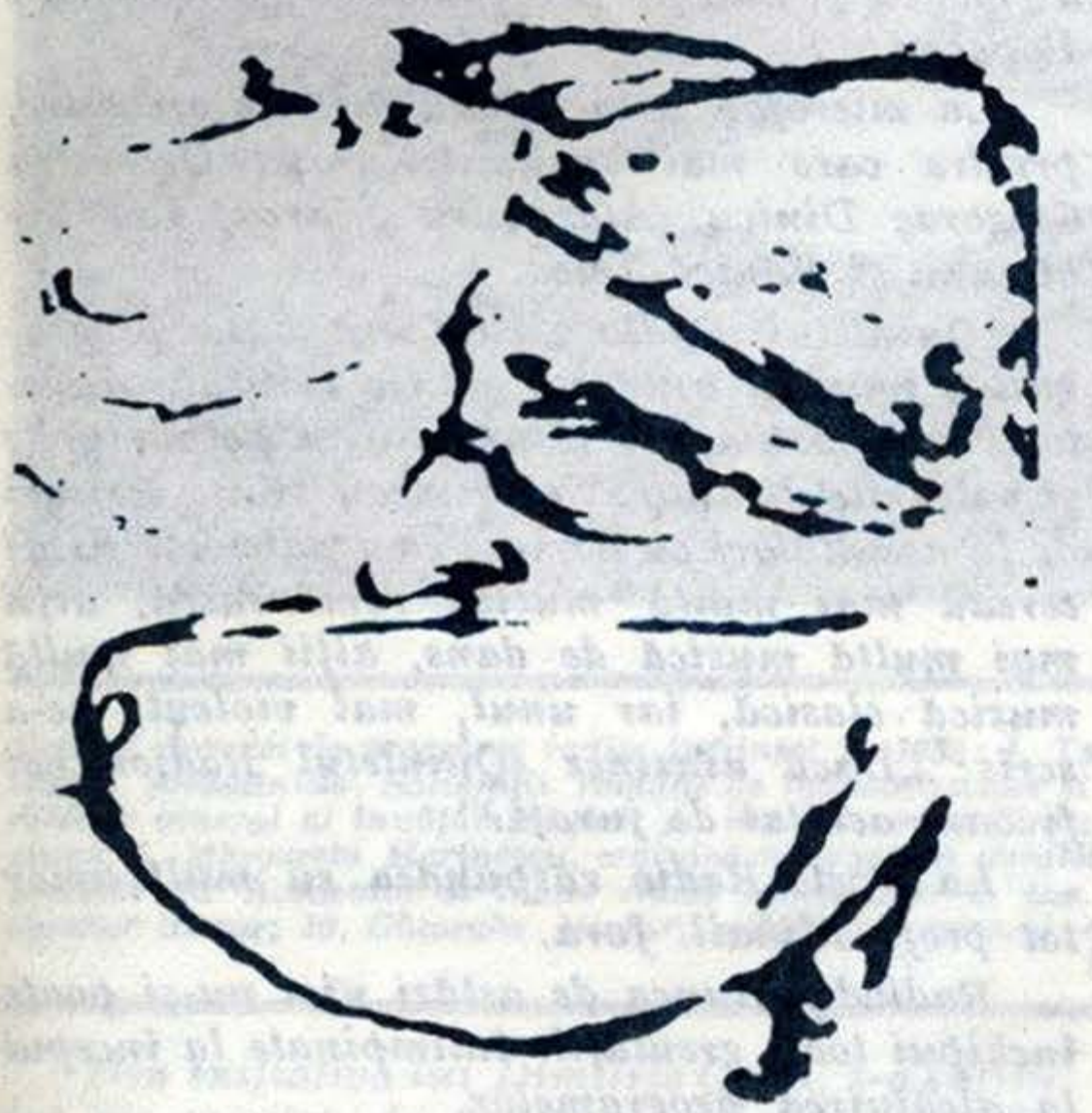

Mască subacvatică

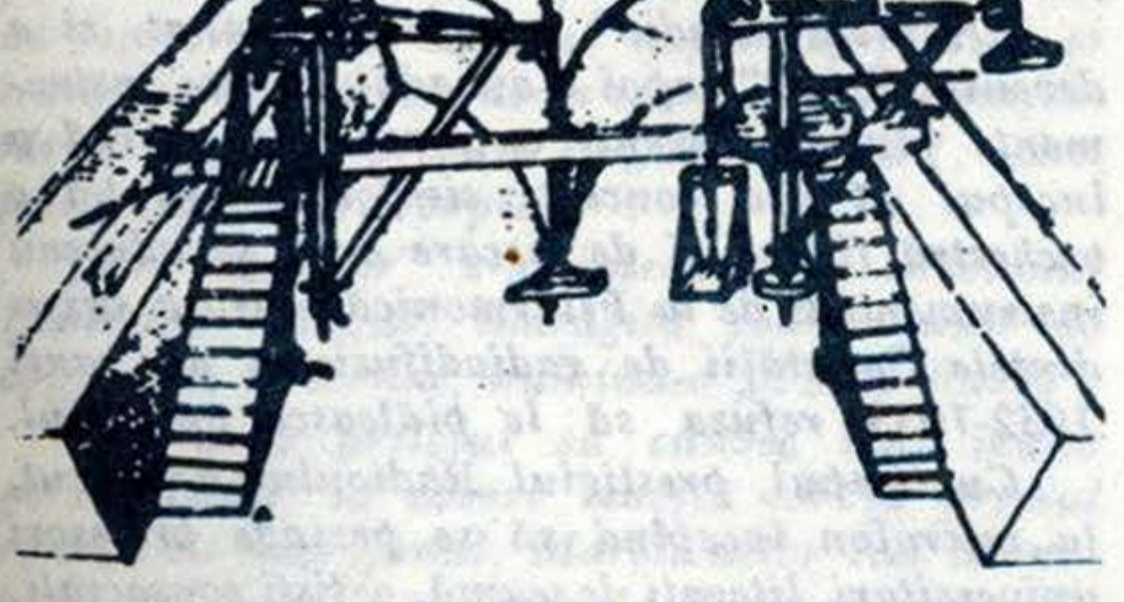

Proiectul unei mașini de excavat

el a prevăzut pasărea sa mecanică cu două „labe", care puteau fi strînse în timpul zborului. Era primul tren de aterizare escamotabil.

Nu se știe dacă a încercat vreodată să construiască acest aparat. Cert este că și-a îmbunătățit curînd proiectul, adoptînd formula unor aripi imobile și adăugînd o cîrmă: a fost primul planor. După care i-a venit ideea să fixeze pe fuselaj (termenul îi aparține) o elice menținută de un ax vertical și acționată cu ajutorul unor pedale. În carnetele sale secrete, scria: „Extremitatea exterioară a elicei trebuie să fie dintr-o sîrmă de grosimea unei frînghii, iar distanța dintre centru și circumferință să aibă opt brațe (aproape 13 m). Cred că, dacă acest mecanism va fi bine făcut și se va învîrti cum se cuvine, elicea se va roti ridicînd aparatul în aer." Dacă ideile sale ar fi fost transpuse în practică, helicopterul ar fi avut azi venerabila vîrstă de 500 ani.

Prudent, încă înainte de a ști dacă mașina sa zburătoare va funcționa sau nu, Leonardo da Vinci a inventat... parașuta: „Dacă un om ține deasupra sa o bucată de pînză spoită cu var, de formă pătrată, cu latura de 12 brațe (aproximativ 19 m), poate cădea de la orice înălțime, fără să pățească nimic..."

Putem spune oare că tot el a inventat și primul automobil? Putem, deoarece a imaginat un vehicul confecționat din lemn și pînză, al cărui „motor" consta din două resorturi foarte puternice care, destinzîndu-se, puneau în mișcare osia. Această mașinărie ciudată avea chiar și un sistem de pinioane menit, prin turațiile diferite, să imprime viteze diferite... Exact ca la diferențialul de care, astăzi, sîntem atît de mîndri.

În afară de aceste prodigioase descoperiri, Leonardo da Vinci a schițat pe hîrtie, ca și cum ar fi vrut să se amuze, mii de „mici invenții". De pildă, mănușa palmată pentru înot în largul mării (asemănătoare labelor pe care le folosesc azi scufundătorii), o frigare automată și o hîrtie pe care se putea desena, în lipsă de altceva, cu... salivă. Această hîrtie avea următoarea rețetă: „Se ia praf de ghindă și vitriol, se amestecă pînă cînd devine o pastă fină, care se întinde pe hîrtie ca o vopsea, apoi, scriind pe ea cu pana înmuiată în salivă, aceasta va lăsa o urmă neagră ca cerneala".

Ce să mai spunem de pendula deșteptătoare, pe care a născocit-o „pentru cei care-și drămuiesc cu zgîrcenie timpul"? Era un fel de balanță: la un moment dat, „o anume cantitate de apă curge într-un recipient, ceea ce determină un braț al balanței să se ridice dînd o lovitură zdravănă în picioarele celui care doarme pentru a-l trezi ca să se ducă la treabă"!

Uneori, acest om cu adevărat universal, obosit de lumea științei, lăsa la o parte luneta cu care studia astrele, își părăsea uneltele și încuia atelierul în care aproape toate cuceririle tehnice ale secolului nostru erau pe cale de a se naște. Apoi își lua paleta și penelul și picta *Cina cea de Taină*, *Sfîntul Ioan Botezătorul*, sau surîsul *Giocondei*. În clipele de destindere...

CITITORII SCRIU ISTORIE

Aici, Radio Bucureşti

În 1928, s-a înfiinţat Societatea română de radiodifuziune, care avea un consiliu de administraţie sub preşedinţia profesorului Dragomir Hurmuzescu, rectorul Institutului de electrotehnică.

După ce s-a achiziţionat imobilul din str. General Berthelot, nr. 60 (astăzi str. Nuferilor) şi s-a primit de la Institutul de electrotehnică un post de radio experimental, au început primele emisiuni. Apoi s-a înfiinţat postul de radio de la Băneasa şi, mai tîrziu, de la Bod, Timişoara, Iaşi etc.

Am fost numită secretara programelor în august 1928, înainte de a se fi alcătuit programele, pe cînd încă se făceau dibuiri cu unicul şi firavul post experimental Radio Bucureşti.

Cînd postul experimental era pus în funcţiune, cineva trebuia să numere în faţa microfonului de la 1 la 100 şi mai departe de sută, ca să se verifice audiţia emisiunii şi felul cum funcţionează aparatul. Număram uneori şi eu.

Curînd a fost înjghebat un „Quintet Radio" din elemente disparate. Dirijor era italianul Carlo Brunetti, fost corepetitor la Opera română. Brunetti era şi cel care acompania soliştii la microfon. Director muzical a fost numit profesorul Mihail Jora, iar director literar Constantin Anghelescu, înlocuit curînd prin Henri Blazian, ziarist şi critic de artă, căruia mai tîrziu i-a urmat poetul Adrian Maniu.

Mihail Jora ne povestea că, trecînd cu maşina spre gară, pe strada General Berthelot a văzut o firmă nouă care i-a atras atenţia, „Societatea română de radiodifuziune" şi s-a gîndit nedumerit ce o fi însemnînd. Spre surpriza lui, înapoindu-se de la Iaşi, a aflat că a fost numit director muzical la Societatea română de radiodifuziune.

Pentru anunţarea programelor la microfon, era nevoie de un crainic. Nu ştiu cum nimerise între noi un tînăr cu glas limpede şi o sonoritate plăcută, dar cu o cultură insuficientă. La repetiţiile care începuseră la microfon, trebuia să-i scriu fonetic numele compozitorilor ale căror lucrări urmau să fie difuzate: Schumann cu „s", Mozart cu „ţ", Chopin cu „ş" şi „e" etc.

Dar, în ziua sortită inaugurării Radiodifuziunii, crainicul nu s-a prezentat la serviciu. Panică printre directori. Nu-mi amintesc care dintre ei mi s-a adresat: „Salvează d-ta situaţia şi anunţă programul". Luată pe neaşteptate, am intrat într-o cabină capitonată, în faţa unui microfon de calibru mare, suspendat deasupra unei mese şi am anunţat: „Atenţiune! Aici Radio Bucureşti, pe 365 metri lungime de undă". Nu mi-am dat seama cum vorbisem şi am ieşit din cabină ca dintr-o altă lume. Şi, astfel, am rămas crainica postului de Radio Bucureşti.

Emisiunea începea la ora 5 după-amiaza şi dura pînă la 12 noaptea. În afară de anunţarea programelor, citeam radiojurnalele, reclamele, dădeam ora exactă printr-o lovitură de gong.

Într-o zi s-au ivit două goluri în emisiune: doi artişti nu se prezentaseră la microfon. În primul gol anunţ: „Dl. prof. Mihail Jora va interpreta la pian Sonata în la minor *de Beethoven". La al doilea gol, nu se putea anunţa că tot Mihail Jora va cînta la pian, ca să nu pară că acaparează mic ofonul în calitatea sa de director muzical. Atunci anunţ: „Domnişoara Florica Popescu va executa la pian următorul program...", interpretul fiind în realitate tot Mihail Jora.*

A doua zi, maestrul ne-a povestit că a întîlnit un cunoscut cu veleităţi de muzician, care l-a felicitat de felul cum a interpretat Sonata *de Beethoven, dar i-a reproşat că după un asemenea recital a programat-o pe... Florica Popescu!!!*

La microfon se perindau diferite orchestre, printre care mai renumite erau: Orchestra Grigoraş Dinicu, Alexandru Marcu, Ion Sibiceanu şi Fănică Luca.

„Quintetul Radio", care era baza programului muzical ajunsese să fie criticat. Auditorii mai evoluaţi se săturaseră de potpuriurile şi valsurile difuzate. Se primeau zilnic scrisori de la ascultători cu dorinţe contradictorii. Unii cereau mai multă muzică românească, alţii mai multă muzică de dans, alţii mai multă muzică clasică, iar unul, mai violent, ne-a scris: „Dacă asasinez «Quintetul Radio» voi fi oare achitat de juraţi?"

La Poşta-Radio răspundea cu mult umor tot prof. Mihail Jora.

Radiodifuziunea de astăzi nici nu-şi poate închipui toate greutăţile întîmpinate la început la alcătuirea programelor.

În ajun de sărbători, prof. Jora aducea la microfon de pe stradă colindători cu buhaiul, cu steaua, cu capra, cu pluguşorul etc. Într-o zi a adus un tînăr care cînta dintr-un os de peşte.

„Quintetul Radio" n-a fost asasinat, ci a devenit „Septet", apoi s-au adăugat noi instrumente pînă a devenit o „Orchestră". Cînd a început să dea concerte simfonice era tot o orchestră firavă şi de fiecare dată se aduceau instrumentişti de la Filarmonică, cărora preşedintele Societăţii de radiodifuziune din anii 1932-1933 refuza să le plătească onorariul.

Cu timpul, prestigiul Radioului a crescut, la microfon începînd să se perinde profesori universitari, literaţi de seamă, artişti consacraţi, cîntăreţi de la operă.

CITITORII SCRIU ISTORIE

Primul Comitet de programe radio, înființat în 1930: 1. Teodor Alessianu, director general la Casa școalelor; 2. Dimitrie Gusti, președintele Societății române de radiodifuziune și președintele Comitetului de programe; 3. Constantin Kiriescu, director general al învățământului; 4. ing. Gheorghe Cîrnu-Munteanu, director general al Societății române de radiodifuziune; 5. Margareta Marinescu, crainică și secretara comitetului; 6. prof. Mihail Jora, director muzical; 7. Ion Arghirescu, profesor la Academia de înalte studii comerciale; 8. ing. Emil Petrescu, directorul revistei Radio; 9. Adrian Maniu, director literar; 10. Gheorghe Mugur, subdirector general al Societății române de radiodifuziune; 11. scriitorul Emanoil Bucuța

Din inițiativa lui Dimitrie Gusti, s-a înființat un comitet de programe și s-au introdus rubrici noi printre care „Universitatea Radio", la care au fost invitați să-și dea concursul profesori universitari din diferite domenii științifice ca și reprezentanți de seamă ai literaturii și artei; s-a introdus apoi Teatrul radiofonic, cu regizori de la Teatrul național, precum și transmisiuni directe de la teatre, de la manifestările sportive, precum și „Ora satului", „Ora școlarilor", „Ora copiilor".

„Ora copiilor" s-a introdus la îndemnul Ecaterinei Haqué, îndrăgită foarte mult de copii care îi scriau, numind-o „Tanti Radio".

Am avut prilejul să cunosc mai multe personalități, să observ reacția lor la primul contact cu microfonul. Marele actor Ion Manolescu mărturisea că avea la Radio emoții mai mari decît la o premieră la Național.

Deși vorbeam zilnic la microfon, nu-mi puteam stăpîni nici eu pe deplin emoția și mi se întîmpla să pronunț un cuvînt în locul altuia, fără să-mi dau seama. Așa mi s-a întîmplat într-o zi, cînd s-a adus la Radio textul unei conferințe care depășea cu mult cele 15 minute rezervate conferențiarilor și chiar celor 20 minute de la „Universitatea Radio". Am propus citirea ei parțială, sau prezentarea unui rezumat. La microfon, în loc să anunț: „Urmează cuvîntarea... pe care o redăm in extenso", am spus: „Urmează cuvîntarea... pe care o răbdăm în extenso".

Evocînd amintirea celor care au fost pionierii Radiodifuziunii române, urez realizatorilor emisiunilor de Radio și Televiziune de astăzi noi succese în munca lor de creație și viață lungă.

Margareta MARINESCU,
București

Un fiu al Gorjului: Al. Ştefulescu

La 27 ianuarie 1894, în urma unei inspecţii pe care o efectuase la şcoala condusă de Al. Ştefulescu, dr. C. Istrati — la acea dată inspector general în Ministerul cultelor şi instrucţiunii publice — raporta ministrului Take Ionescu:

„Domnule ministru,

Cu ocazia ducerii mele la Tg. Jiului, vizitînd şi şcoliile primare din acest oraş, am rămas nu se poate mai surprins şi mulţumit de starea bună în care le-am găsit. Îmi permit a vă atrage cu deosebire atenţiunea asupra directorului şcolii de băieţi, dl. Alexandru Ştefulescu, pentru care am însărcinat pe revizorul din localitate să vă facă un raport separat.

Dl. Ştefulescu este un pedagog şi un învăţat. Am rămas surprins de progresele obţinute cu elevii anului al IV-lea ai acestei şcoli şi sînt convins, domnule ministru, că sînt puţine şcoli, chiar în Occident, al căror elevi să poată concura, chiar de departe, cu acei ai d-lui Ştefulescu".

Dr. C. Istrati informa, în continuare, pe ministru, despre preocupările ştiinţifice ale dascălului solicitînd sprijin pentru publicarea, cu cheltuiala statului, a lucrării acestuia consacrată mănăstirii Tismana. În încheierea raportului, scria: „Faţă cu această situaţiune fericită a unui membru al învăţămîntului, îmi permit, domnule ministru, cunoscînd sentimentele ce vă însufleţesc, a vă propune... să se acorde Medalia Bene-Merenti acestui modest şi distins institutor".

În rezoluţia sa, Take Ionescu a fost de acord să i se confere Medalia Bene-Merenti clasa II institutorului Al. Ştefulescu şi de a i se publica lucrarea Mănăstirea Tismana, **la Imprimeria Statului, în 1 000 exemplare.**

Dascăl şi autor de manuale

Al. Ştefulescu s-a născut în 1856, la Tîrgu Jiu, într-o familie modestă. A urmat şcoala primară şi cea normală de învăţători din oraş. În 1877, a obţinut titlul de institutor, la Bucureşti, fiind imediat numit ca dascăl la şcoala primară de băieţi din oraşul natal, unde s-a remarcat prin pregătirea sa temeinică şi tactul pedagogic. În 1890, a fost numit director al şcolii.

Activitatea neobosită desfăşurată de Al. Ştefulescu în domeniul educaţiei tinerilor elevi şi al răspîndirii culturii a făcut din el unul din cei mai cunoscuţi animatori ai mişcării culturale din satele gorjene. În anul 1900, a fost numit revizor şcolar al judeţului Gorj, funcţie pe care a deţinut-o pînă la moarte. Prin stăruinţa lui s-au construit, din bugetul judeţului Gorj, 37 localuri noi de şcoală.

În timpul marii răscoale din 1907, care a cuprins şi o parte din satele judeţului Gorj şi la care au participat mai mulţi învăţători, Al. Ştefulescu a apărat cu tact şi demnitate pe cei învinuiţi de cercurile guvernante ca instigatori la răscoală.

Înzestrat cu alese însuşiri intelectuale, cu o putere de muncă rar întîlnită, ajutat de cîţiva prieteni care-i apreciau preocupările, Al. Ştefulescu a adus o valoroasă contribuţie la salvarea şi punerea în valoare a vestigiilor din mîndra „ţară a Jiului". Angajat într-o asemenea operă, a început să înveţe slavonă, limba în care erau scrise vechile documente, aflate în număr atît de mare în satele pe care le cutreiera. Din aceeaşi nevoie, cărturarul gorjean a luat drumul marilor centre europene de slavistică. A mers la raga şi, apoi, atras de faima lui K. Jirecek, s-a îndreptat spre Viena, unde şi-a perfecţionat cunoştinţele în domeniul slavisticii şi a învăţat, totodată, limba sanscrită. Şi dacă — scria N. Iorga — „s-ar fi găsit cineva să-i recomande limba turcească, s-ar fi apucat şi de aşa ceva".

Istoricul...

La început, din nevoi didactice, Al. Ştefulescu s-a preocupat de geografia ţinutului, elaborînd un prim manual — *Geografia judeţului Gorju pentru şcolile primare* — care a cunoscut opt ediţii, ultima apărînd în 1897. Apoi, s-a ocupat de istoria judeţului Gorj. Primul popas ştiinţific l-a făcut la Tismana şi rezultatul a fost publicarea, în 1896, a unei monografii, care a cunoscut trei ediţii.

Mănăstirea Tismana a fost unul din vechile centre de cultură, adăpostind un bogat tezaur — cărţi liturgice, argintării, broderii. Multe dintre ele s-au pierdut în timpul deselor războaie şi bejenii, altele se păstrează şi azi în micul muzeu local sau în Muzeul de artă al R.S. România.

Fundaţie monastică celebră, Tismana a păstrat, de asemenea, vechi şi importante acte interne care stau la baza istoriografiei române, o parte din ele fiind publicate pentru prima dată de Ştefulescu în monografia consacrată acesteia. Cunoscutul slavist rus P.A. Sîrcu, profesor la Universitatea St. Petersburg, recenzînd cartea despre mănăstirea Tismana, considera că, în mare măsură, valoarea ei consta tocmai în publicarea unor importante documente. „Într-însa — scria P.A. Sîrcu — pentru prima oară sînt adunate o însemnată parte de documente relative la mănăstirea Tismana şi s-au dat la lumină toate inscripţiunile mănăstirii cu facsimilele şi vederile ei, aşa că oricine, care se va interesa de trecutul acestei mănăstiri, poate a-şi forma din ea o idee aproape completă despre Tismana".

O a doua importantă lucrare, căreia Al. Ştefulescu i-a consacrat mai mulţi ani de cercetări, a fost *Istoria Tîrgu-Jiului*. Apărută în trei ediţii, încă în timpul vieţii lui, ea a rămas pînă azi principala monografie a oraşului de pe Jiu. În introducerea la prima ediţie, autorul definea astfel obiectul investigaţiilor sale: „Am căutat a restabili viaţa istorică a oraşului, ca speţă, ca societate, singura cu viaţă reală istorică, pe cînd individul izolat este o simplă abstracţiune".

Un alt domeniu în care cărturarul gorjean şi-a dovedit temeinica sa pregătire de specialitate a fost acela al editării unor izvoare istorice. În 1908, el a publicat un volum de documente slavo-române referitoare la judeţul Gorj. Aşa după cum preciza autorul, lucrarea era „un codice diplomatic, o adunare de hrisoave şi porunci domneşti, redactate în slavoneşte şi în româneşte, toate relative numai la satele din Gorj — odinioară judeţul de Jaleş — între anii 1406-1665". Referindu-se la valoarea documentelor pentru reconstituirea cît mai exactă a vieţii cotidiene din trecut, Al. Ştefulescu scria: „Documentele sînt urme pipăite ale faptelor şi cugetărilor strămoşilor noştri. Într-însele se oglindeşte o lume aşternută în pămînt de veacuri, cu totul deosebită de cea de azi, care se conducea de alte principii de drept comun, avea alte obiceiuri familiare şi a cării viaţă socială se întrupa aproape exclusiv în apărarea patriei şi a credinţii..."

...şi muzeograful

La 16 iulie 1894, împreună cu profesorul Iuliu Moisil, A. Diaconovici, inginer-şef al judeţului Gorj, şi V. Rola Piekarski, profesor de desen, Al. Ştefulescu a pus bazele Muzeului de istorie a Gorjului, primul muzeu de istorie creat într-un oraş de provincie. S-a întocmit un act de fundaţie care definea raţiunea ce-i condusese pe iniţiatori în realizarea muzeului: „Pentru a cunoaşte de aproape măreţele urme strămoşeşti, pentru a trăi în mai strînsă legătură cu ele, pentru a arăta că suntem vrednici urmaşi ai unor aşa vestiţi străbuni, şi iarăşi pentru ca aceste urme să nu rămînă răzleţite şi uitate pe toată faţa şi în toate unghiurile judeţului nostru, «cuibul prin excelenţă al românismului», care încă nu şi-a dezvăluit tainicele sale bogăţii naturale, istorice şi arheologice — întemeiatu-s-a astăzi, 16 iulie 1894, acest muzeu, în care vor găsi toţi cărora le este scump neamul românesc, trecutul istoric, etnografic, flora, fauna, precum şi pe cît va fi posibil, trecutul preistoric al Gorjului....

Avînd nădejde neclintită în sporul rodnic al năzuinţelor noastre, închinăm făptuirea Muzeului Gorjului sfintelor umbre ale strămoşilor noştri, cari cu sabia în mînă au scris în cartea vieţii drepturile ţării călcate în picioare de vrăjmaşi în vremi de grijă şi de mare cumpănă...

Strămoşii noştri au ştiut să moară pentru vatra părintească şi au probat lumii că din vultur, vultur naşte, din stejar, stejar răsare: datoria noastră, a urmaşilor, este de a întreţine pururea aprinsă făclia amintirii faptelor şi năzuinţelor lor pentru păstrarea credinţei şi mărirea Patriei".

Personalităţi ale vieţii ştiinţifice şi culturale, din ţară şi din străinătate, care au vizitat muzeul, au rămas impresionate şi şi-au manifestat în scris admiraţia pentru bogăţia colecţiilor. Nicolae Densuşianu, vizitîndu-l, la 1 august 1900, scria: „Colecţiile arheologice ale acestui muzeu sînt de o extremă importanţă pentru istoria acestui judeţ şi în general a ţărilor Daciei. Ele încep a arunca o vie lumină asupra acestui ţinut încă din partea primă a epocei neolitice"; iar marele istoric N. Iorga, specifica: „Pentru mine însă partea cea mai preţioasă o formează actele nouă pline de originalitatea colorată a vietii locale din acest unghi ferit de infiltraţii străine: nume, amănunte zilnice, datini..." Al. Vlahuţă, cel care ne-a lăsat pagini memorabile privind frumuseţile ţării, poposind şi la Tg. Jiu, relata: „Aici amintirile istorice sînt vii, strînse cu pricepută grijă şi păstrate cu sfinţenie. Nicăieri n-am găsit atîta iubire de ţară, atîta respect pentru trecutul nostru ca-n oraşul acesta liniştit, unde toate par că te îndeamnă la gînduri frumoase şi la fapte bune".

Preţuire au arătat, în consemnările lor, şi alte personalităţi ca: G.Gr. Cantacuzino, Spiru Haret, dr. L. Mrazec, dr. Gh. Munteanu-Murgoci, G. Coşbuc, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, Mihai Seulescu, D.A. Sturdza, Ioan I.C. Brătianu, Nicolae Romanescu, Ion C. Grădişteanu, generalul Vasiliu I. Năsturel, Ion S. Floru ş.a. Dintre oamenii de ştiinţă străini, care au vizitat muzeul gorjean şi au ţinut să sublinieze valoarea exponatelor lui, amintim pe dr. Conrad Cichorius, profesor de istorie veche la Universitatea din Breslau, N.A. Cumminys, de la Universitatea Boston Massachusetts (S.U.A.), J.W. Ocaşan (S.U.A.) ş.a. Marele geograf francez Em. de Martonne, care a avut o importantă influenţă în formarea şcolii geografice din România, după ce a vizitat liceul şi muzeul din Tg. Jiu, consemna: „Acest liceu din Tg. Jiu este un adevărat palat! Muzeul, bogata colecţie de publicaţii pe care o posedă, mi-au stîrnit admiraţia pentru activitatea intelectuală a locuitorilor din Tg. Jiu".

Al. Ştefulescu s-a impus contemporanilor şi a rămas în conştiinţa posterităţii, în primul rînd ca fondator al acestui muzeu. Numele lui nu poate fi dat uitării. Opera lăsată îl poartă peste timp şi arată cît de sus se poate înălţa pe scara valorilor morale cel care îşi bazează forţa pe muncă neostoită, pe modestie, pe conştiinţa datoriei împlinite.

Teodora ŞTEFĂNESCU

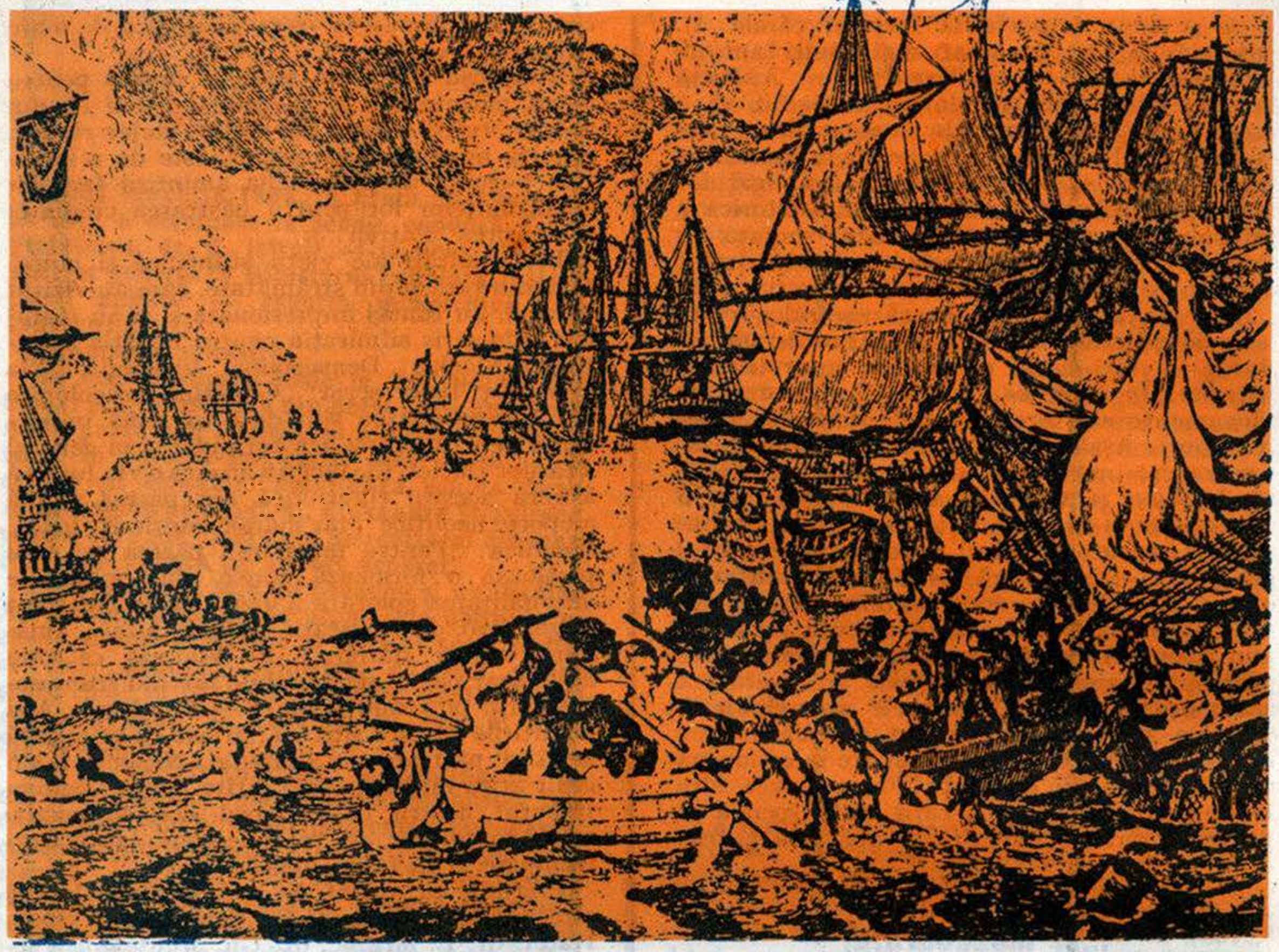

CURSA ŞI CORSARII (II)

AUGUSTE TOUSSAINT

În numărul trecut al revistei, Auguste Toussaint ne-a prezentat o imagine a cursei şi corsarilor. Din aceeaşi lucrare a autorului francez, Histoire des corsaires **(Istoria corsarilor), iată, în numărul de faţă, într-o formă prescurtată, alte cîteva elemente din activitatea acestor războinici ai mării.**

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

Drepturile şi răspunderile căpitanului corsar erau definite sumar în scrisoarea sa de marcă, document care îl împuternicea „să poarte război vrăjmaşilor noştri, tuturor piraţilor, tîlharilor, celor fără căpătîi şi altora care ar împiedica pe supuşii regelui de a face negoţ". Formula era aproape aceeaşi în Anglia, Franţa şi celelalte ţări.

Planul de campanie era indicat în instrucţiunile primite de la armatori, dar, evident, un căpitan nu i se putea întotdeauna conforma; împrejurările îl obligau să-i aducă modificări. Atunci el trebuia să se sfătuiască cu principalii săi ofiţeri şi să încheie un proces-verbal, consemnat într-un jurnal de campanie, altul decît jurnalul de bord care cuprindea numai observaţiile referitoare la navigaţie.

Răspunderile şi grijile căpitanului

La bordul navei capturate, se trimitea un detaşament, însoţit de un contabil, pentru

a face un inventar, a pune sigiliile şi a strînge documentele necesare. Orice jefuire sau sustragere de obiecte era interzisă dar cei din detaşament găseau adesea mijlocul să sterpelească cîte ceva. După ce se termină amarinajul (luarea în stăpînire, eventual şi remorcarea), priza trebuia dusă la adăpost, navigînd pe cont propriu. Pentru aceasta, i se instala la bord un echipaj de priză, sub ordinele unui şef sau căpitan de priză. De aceea corsarii aveau la bord, în general, un mare număr de oameni, în afara echipajului propriu-zis. Dacă valoarea prizei depăşea costul armării navei-corsar, căpitanul acesteia trebuia să însoţească el însuşi captura, pentru a evita o eventuală reluare a ei de către adversar. Dacă priza era în stare proastă, corsarii o distrugeau — după ce îi transbordau echipajul şi încărcătura — sau o vindeau într-un port neutru. Nava capturată putea fi răscumpărată, dacă aceasta era mai avantajos pentru corsari. Trebuia atunci întocmit un act de răscumpărare, într-o formă prestabilită. De obicei, răscumpărarea era plătită printr-o poliţă, şi unul dintre ofiţerii de grad mai înalt de pe nava capturată era păstrat ostatec, pînă la plată. În afara răscumpărării, regulamentul nu admitea nici o tranzacţie între cele două părţi.

În sfîrşit, căpitanul corsar mai avea şi facultatea să vîndă sau să schimbe în porturi neutre sau aliate încărcăturile capturate, cu condiţia ca operaţiunea să fie în interesul armatorilor. Trebuia ţinut un cont amănunţit pentru fiecare vînzare sau schimb, cont prezentat la înapoiere (însoţit de piese justificative) tribunalului Amiralităţii.

Odată cu terminarea campaniei, nu se încheiau însă şi răspunderile şi grijile căpitanului. Mai avea de dat socoteala actelor sale armatorilor săi şi judecătorilor Amiralităţii. Dacă vînătoarea fusese rodnică, se putea aştepta ca cei dintîi să închidă ochii asupra eventualelor nereguli pe care le săvîrşise, dar judecătorii erau mai severi.

Obiectivul cursei era esenţialmente comercial. Corsarul nu îşi propunea să lupte, dimpotrivă, de dorit era să evite ciocnirile. Nu se punea nici măcar problema de a scufunda un număr cît mai mare de vase inamice. Din aproape 2 000 dosare de prize studiate de un istoric francez, abia dacă s-au putut extrage relatări a vreo 50 lupte demne de acest cuvînt purtate de corsari. Afirmaţie plauzibilă pentru că nu dosarele prizelor conţin povestiri de lupte înverşunate. Rapoartele căpitanilor sînt totdeauna scurte şi precise, iar împrejurările luptei sînt descrise foarte sumar. Nimic mai laconic, de pildă, decît rapoartele celebrului corsar francez Robert Surcouf, examinate în totalitate. E adevărat că, în multe cazuri, adversarul îşi cobora pavilionul de la prima salvă de tun, uneori chiar imediat după lovitura de avertisment. Ceea ce nu înseamnă că navele atacate se predau toate fără a se împotrivi. Odinioară, navele de comerţ, chiar neutre, erau înarmate şi deci în stare să se apere. Dacă se împotriveau şi canonada nu era de ajuns pentru a le face să cedeze, se ajungea la abordaj, după un violent foc de muschete sau puşti la mică depărtare. Dealtfel, dacă corsarii evitau lupta cu navele de război — „hambare de ghiulele" — cum le spuneau ei — li se întîmpla să se încaiere cu corsari inamici, care erau la fel de puternici. S-au desfăşurat astfel şi lupte crîncene, cu mari pierderi de vieţi omeneşti.

Aveau oare corsarii o tehnică proprie de luptă? Se pare că aceasta consta îndeosebi în vicleşuguri. Adversarul folosea, şi el, felurite mijloace de înşelare a corsarilor care, uneori, cădeau în capcană. Cel mai obişnuit procedeu era de a da unei nave, cu multă artilerie la bord, înfăţişarea unui vas comercial greu încărcat, navigînd încet, de a-l lăsa pe corsar să se apropie în bătaia tunurilor şi apoi de a-l primi cu un foc intens.

Totuşi cel mai bun mijloc de protecţie era navigaţia în convoi, sub escorta cîtorva fregate. Corsarilor le venea greu să captureze convoaiele, fără a opera ei înşişi în grupuri, ceea ce nu le era deloc pe plac, căci ar fi însemnat să împartă prada. Metoda luptei de unul singur era în multe cazuri îndreptăţită. Mobilitatea jucînd un rol capital în cursă, acţiunea unei nave izolate avea, în general, mai multe şanse de succes decît cea a unui grup de nave.

O colaborare anevoioasă

Dacă, sub ordinele unuia de-ai lor, corsarii acceptau, cu chiu cu vai, să se grupeze, ei manifestau o totală lipsă de entuziasm faţă de cursa în tovărăşia navelor de război ale regelui... Cît despre ofiţerii marinei regale, ei nu îşi ascundeau defel dispreţul faţă de corsari.

Pe ce se întemeia această atitudine? Mai întîi că ofiţerii statului vedeau în corsari rivalii lor la împărţirea capturii. Apoi, intra în discuţie vechiul dispreţ al ofiţerului de carieră faţă de cel auxiliar. În plus, corsarii racolau sistematic marinarii de pe navele militare, deoarece acolo perspectiva de a căpăta o parte frumoasă din priză era mai mică. Toate acestea făceau foarte anevoioasă colaborarea între marina militară şi marina corsară. Ea era totuşi necesară. Pentru a reuşi pe deplin, expediţiile corsare presupuneau un sprijin naval corespunzător, îndeosebi în mările înguste ale Europei. La rîndul ei, marina militară avea nevoie de corsari, pentru a duce la capăt felurite operaţiuni ce implicau intervenţia unor nave uşoare şi rapide.

În Marea Antilelor, căpitanii din Royal Navy preferau să renunţe la corsari şi să echipeze ei înşişi aşa-numiţii *raiders* (navele expediţionare) cu detaşamente din echipajele lor — ceea ce era categoric interzis de instrucţiunile Amiralităţii.

Pe lîngă duşmani ai statului, piraţi, tîlhari, cei fără căpătîi, corsarii aveau dreptul de a opri şi nave neutre, bănuite a da ajutor inamicului. Cazurile au generat totdeauna complicaţii, căci neutralitatea era greu de definit. Asupra acestui subiect, Franţa şi Anglia aveau concepţii foarte diferite, situaţia celor două ţări nefiind aceeaşi pe plan militar şi economic. Stăpînind mările şi avînd o flotă comercială importantă, Anglia putea să se lipsească de neutri, Franţa, dimpotrivă, ţinea să-i mena-

jeze, căci nu era în stare să-şi asigure singură comerţul său colonial. De pildă, la începutul războiului de şapte ani (1756-1763), neavînd destule nave, ca a trebuit să deschidă olandezilor porturile sale din Antile. Într-un act care a rămas memorabil (regula din 1756), Anglia a declarat de îndată că, dedîndu-se unui trafic pe care nu-l practicase pînă atunci, Olanda susţinea indirect Franţa, pirzîndu-şi astfel neutralitatea. La început, legislaţia franceză asupra neutrilor a fost foarte liberală. Exceptînd contrabanda de război (arme, muniţie, material pentru armarea navelor), ea îngăduia să se transporte liber tot soiul de mărfuri, chiar destinate inamicului. Sub Revoluţie (1789-1794), această legislaţie a fost schimbată în sens restrictiv. Corsarii erau întotdeauna ispitiţi să interpreteze legile neutralităţii în propriul lor folos.

„Neutralizarea" însemna, de fapt, camuflarea sub pavilion neutru şi cu acte false a navelor şi mărfurilor ţărilor beligerante. Prusia, îndeosebi, se preta adesea la această operaţie. În 1800, de pildă, peste 3 000 nave aparţinînd armatorilor francezi, spanioli şi olandezi circulau sub pavilion prusian. În Oceanul Indian, negustorii englezi foloseau în mod curent navele maure, pentru a-şi transporta încărcăturile de la un capăt la celălalt al oceanului, sub nasul corsarilor francezi.

Pontoanele din Plymouth şi tristul lor renume

Probleme speciale ridica şi regimul prizonierilor. În principiu, ei trebuiau să rămînă la bord şi să fie aduşi în port fără a li se face nici un rău. Se prevedea o contribuţie a statului la întreţinerea lor, o contribuţie minimă însă. Aşa încît corsarii nu ţineau să se încarce cu prizonieri, care consumau alimente şi puteau oricînd organiza răscoale.

Dacă îi socoteau în stare să întărească cu folos efectivele lor, corsarii le ofereau angajarea, după care prizonierii erau trataţi ca şi ceilalţi membri ai echipajului. Dacă nu, ei erau depuşi pe prima navă neutră întîlnită după captură sau în portul neutru cel mai apropiat, sau chiar erau lăsaţi pe navele de mică valoare, după jefuirea lor. Unul sau doi dintre ei erau păstraţi ca martori la evaluarea prizei sau ca ostateci — în caz de răscumpărare. Sclavii găsiţi la bordul unei prize erau păs-

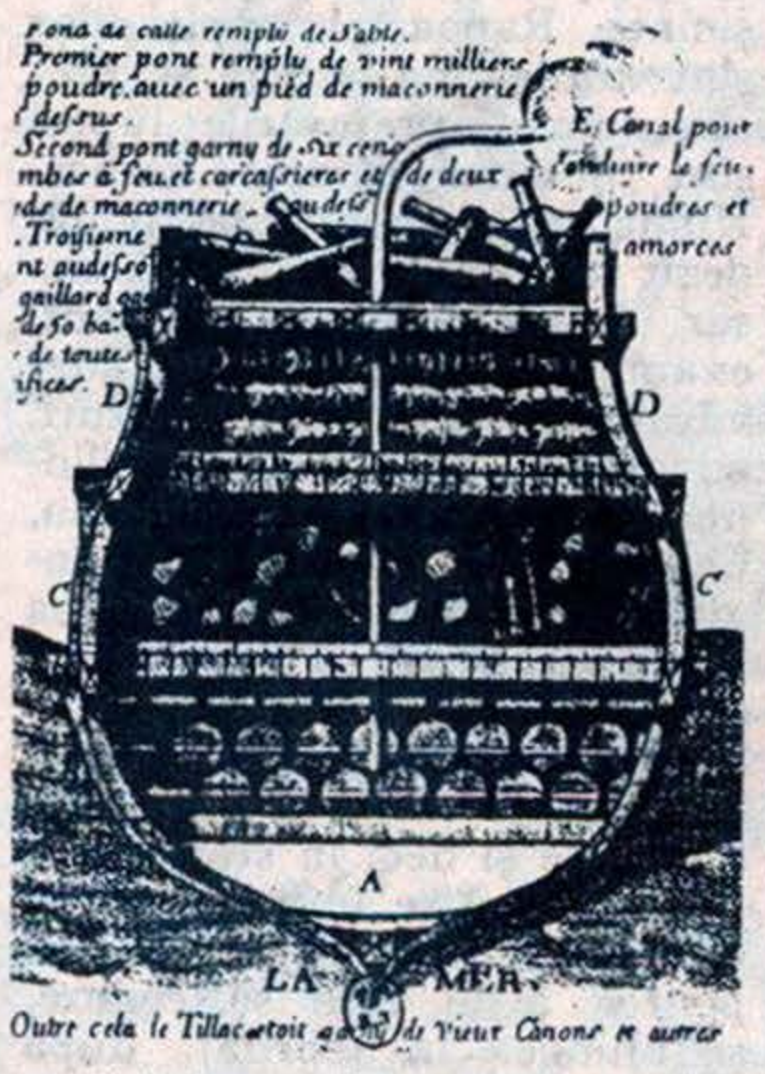

Maşină infernală folosită de englezi împotriva portului de corsari Saint-Malo. Este vorba despre o corabie dezafectată, încărcată cu pulbere şi ghiulele, care urma să facă explozie, atunci cînd s-ar fi lovit de digul de apărare a portului

În p. 58: *bătălie navală din sec. XVII. Gravură de epocă*

traţi pentru a fi vînduţi cu restul încărcăturii.

Ce deveneau corsarii, cînd cădeau în mîinile duşmanului? Fiind luptători legali, nu aveau nici o şansă să li se dea de îndată drumul. Ar fi fost contrar intereselor adversarului. Îi păştea deci temniţa şi încă ce temniţă! Corsarii francezi prinşi de englezi în mările Europei erau ţinuţi pe aşa-numitele pontoane — vase vechi, amenajate pentru a sluji drept închisori plutitoare — în cîteva porturi din sudul Angliei, îndeosebi la Plymouth. Jean Bart a fost unul dintre cei dintîi care a făcut cunoştinţă cu pontoanele din Plymouth, de sinistru renume. O altă închisoare pentru corsari, care se găsea la Dartmoor, la vreo 20 km de Plymouth, a lăsat, de asemenea, amintiri urîte celor care au trecut pe acolo.

La sfîrşitul veacului XVII şi începutul celui următor, în Olanda, ca şi în Anglia, corsarii francezi capturaţi au fost foarte rău trataţi. Pe timpul războaielor revoluţiei şi Imperiului (napoleonian), pontoanele engleze stîrneau încă spaime marinarilor francezi fie că erau corsari, fie că aparţineau marinei militare.

În Franţa, nu se foloseau închisori plutitoare. La Saint-Malo, corsarii englezi capturaţi erau întîi închişi în turnul Solidor, apoi trimişi în interiorul ţării. Mai puţin numeroşi decît prizonierii francezi din Anglia (1 470 englezi faţă de 25 646 francezi, în 1799), se pare că erau mai bine trataţi, fără a fi însă un lucru cert. În mările Asiei, corsarii francezi prinşi de englezi erau închişi la Fort William din Calcutta, unde nu o duceau prea rău. Cei ce nu erau schimbaţi cu alţi prizonieri erau trimişi în Anglia. Pe drum, s-a întîmplat, nu o dată, ca ei să pună mîna pe navele care-i transportau şi să ajungă în insula Mauritius.

Suferinţele îndurate pe timpul captivităţii, care se puteau prelungi ani de zile, nu îi descurajau pe aceşti oameni. Abia lăsaţi liberi, reîncepeau cursa, pentru a cădea uneori foarte repede din nou în mîinile duşmanului. Îndeletnicirea aceasta exercita asupra lor o fascinaţie cu totul deosebită.

Mult timp după dispariţia ultimilor corsari, literaţii i-au resuscitat, învestindu-i cu trăsături potrivite mai curînd piraţilor şi flibustierilor. Încă de la începutul veacului XIX, Eugène Sue îşi închipuia corsarul-tip ca o adevărată brută „cu ocări şi cu pipa în gură, trăgînd pe nas praf de puşcă în loc de tutun, cu ochi injectaţi de sînge şi trupul ciuruit de cicatrice adînci, de-ţi intra pumnul în ele". În 1820, scriitorului i-a fost dat să întîlnească la Calais un vestit corsar şi a rămas foarte surprins — a mărturisit-o apoi — constatînd că omul nu corespundea deloc imaginii pe care şi-o făcuse despre el. Asemenea erori se datoresc rarităţii studiilor asupra corsarilor, dar şi credulităţii marelui public, care gustă mai mult ficţiunea decît realitatea.

În româneşte de
Nicolae KOSLINSKI

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● VECHIMEA, PERMANENȚA ȘI UNITATEA POPORULUI ROMÂN ÎN SCRIERILE SOCIALIȘTILOR *(sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; lucrare pregătită pentru tipar de un colectiv format din* Ion Popescu-Puțuri *— coordonator —,* Nicolae Copoiu, Augustin Deac, Ion Felea, Ion Iacoș, Vasile Niculae, Natalia Tampa*)*.

Editura politică, București, 1980, 294 pp., 15 lei: *selecții din lucrări, studii, articole, recenzii scrise între anii 1872 și 1919 de militanți ai mișcării socialiste și muncitorești din România, referitoare la Dacia antică, la istoria veche a românilor, la originile poporului nostru, la permanența și unitatea sa istorică.*

● STRĂMOȘII POPORULUI ROMÂN, GETO-DACII, ȘI ISTORIA LOR *(coordonator: dr.* Cristian Popișteanu; *selecția și îngrijirea volumului* Gheorghe David*)*.

Editura politică, București, 1980, 342 pp., 15 lei: *culegere de articole apărute în* Magazin istoric *între 1967 și 1980, semnate de reputați specialiști din țară și de peste hotare și consacrate străvechii istorii a strămoșilor poporului român, statului pe care l-au creat în urmă cu peste două milenii pe un vast spațiu, avînd în centru teritoriul României de astăzi.*

● Grigore G. Tocilescu, Chrlstea N. Țapu — MATERIALURI FOLCLORISTICE VOL. I *(ediție critică și studiu introductiv de* Iordan Datcu*)*.

Editura Minerva, București, 1980, 452 pp., 29 lei: *una dintre cele mai ample și interesante culegeri de folclor românești, coordonată de cunoscutul istoric (vezi și* Magazin istoric, *nr. 6/1980).*

● Zoe Dumitrescu-Bușulenga — PERIPLU UMANISTIC.

Editura Sport-Turism, București, 1980, 304 pp., 39 lei: *incursiuni în istoria și civilizația Greciei, Italiei, Angliei, Suediei, Olandei și Franței.*

● Eugen Cizek — EPOCA LUI TRAIAN.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, 488 pp., 28 lei: *împrejurările istorice și problemele ideologice ale perioadei de apogeu a civilizației antice romane.*

● Adela Becleanu-Iancu — SPIRITUALITATEA ROMÂNEASCĂ. PERMANENȚĂ, DEVENIRE.

Editura politică, București, 1980, 216 pp., 8 lei: *contribuții la istoria spirituală a poporului nostru.*

● Gala Galaction — JURNAL. VOL. III *(ediție îngrijită, prefață și note de* Teodor Vârgolici*)*.

Editura Minerva, București, 1980, 296 pp., 9,25 lei: *însemnările inedite ale marelui scriitor din anii 1945-1955 (vezi și* Magazin istoric, *nr. 3/1978).*

DOUĂ MILENII ȘI CINCI DECENII

Răspunsurile la întrebări

SERIA I-a:

1) Burebista (2/1980, p. 14)
2) „Cei dintîi și cel mai mare dintre regii care au domnit peste Tracia" (7/1980, p. 4)
3) Dave (2/1980, p. 16)
4) Dacia (7/1980, p. 17)
5) Cugir (1/1980, p. 5)

SERIA a II-a:

1) Dosoftei (2/1980, p. 11)
2) Cartea eroilor națiunii germane (7/1980, p. 11)
3) Monede de tip Coson (7/1980, p. 21)
4) Din prima epocă a fierului și pînă în sec. I î.e.n. (4/1980, p. 39)
5) Camille Jullian (7/1980, p. 7)

SERIA a III-a:

1) Cu un mileniu (6/1980, p. 8)
2) L. F. Marsili (6/1980, p. 14)
3) Burebista și Decebal (7/1980, p. 4)
4) Singidava (1/1980, p. 5)
5) Unitatea culturii geto-dacilor (4/1980, p. 39)

Poșta concursului

EDIȚIA I...

Ediția I a concursului Magazin istoric *dedicată măreței victorii a popoarelor lumii asupra fascismului a prilejuit, pe lîngă o bogată participare a cititorilor, și o substanțială corespondență prin care numeroși concurenți au ținut să-și exprime opiniile referitoare la concurs Iată cîteva dintre acestea:* ȘTEFAN PETRESCU, *jurist, din* Constanța: tema a fost foarte bine aleasă.

ALEXANDRU VASILE BORZAȘI, *din* Turda: dezlegînd întrebările concursului, am răsfoit și recitit cu multă plăcere numere mai vechi din colecția revistei.

IFTIMIE C. IOAN, *din* com. Buhociu, jud. Bacău, *ne comunică o frumoasă și emoționantă reușită personală:* Studiul acestei prestigioase reviste a avut un rol hotărîtor în obținerea de către subsemnatul a notei maxime la examenul de bacalaureat, pe care l-am absolvit la vîrsta de 41 ani. *Felicitări și noi succese! Ne-au mai scris:* I. ALEXIEVICI, Oficiul P.T.T.R. Bicaz, jud. Neamț; VAHRAM MOGÂRDICEANU, *din* Constanța; STELIAN STEGARU, *din* Galați; EMIL CALAVRE, *din* București.

...ȘI EDIȚIA A II-A

VASILE GORBATÂI, *din* Iași; T. H. CAZACINCU, *din* București; IOANA PETRESCU, *din* Drobeta Turnu Severin; ELEONOR HRISTODA, *din* Tulcea: *am ținut seama de propunerile și sugestiile dv. în organizarea ediției a II-a a concursului, consacrat împlinirii a 2 050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent.*

NIȚU LIVIU, *din* Tîrgu Mureș; ION G. PREDA, com. Coșoaia-Videle, jud. Teleorman; IONEL SONIA, *din* Brăila: *după cum am precizat, răspunsurile se vor trimite toate o dată, însoțite de cele trei taloane (vezi și nr. 7/1980).*

ANA MĂRGINEANU, *din* Aiud, *ne consultă dacă întrebarea nr. 4 din seria II* este bine formulată. *Da, răspundem, cu mențiunea că se cere să precizați perioada de timp dată prin cele șase niveluri de locuire:* din... pînă în...

POSTA MAGAZIN ISTORIC

TRIANON — IUNIE 1920

Reținem din articolul 60 ani de la semnarea Tratatului de la Trianon, *trimis de dr.* ION C. GRECESCU *din* București: Visul înaripat al celor mai cutezătoare minți ale poporului român, năzuințele lui Mihai Viteazul, Nicolae Bălcescu, Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu și ale altor generații de luptători și patrioți români s-a împlinit prin lupta unită a românilor din toate provinciile, primind și consacrarea internațională.

Recunoașterea și consacrarea juridică a desăvîrșirii unității naționale a poporului român, realizată în urma actului de voință intern, liber exprimat la 1 decembrie 1918, se impunea a fi luată în considerare ca o inexorabilă realitate și pe plan internațional.

Pentru România, tratatele de pace, îndeosebi Tratatul de la Trianon, de la a cărui semnare s-au împlinit la 4 iunie șase decenii, are o deosebită semnificație. După cum sublinia Nicolae Titulescu, acest tratat *apare tuturor românilor, și îndeosebi celor din Ardeal, ca consfințirea unei ordine de drept mult mai redusă decît aceea pe care veacuri de conviețuire și suferințe comune au săpat-o în conștiința istorică a neamului nostru.*

Al. Millerand, președintele Conferinței de pace de la Paris, șeful guvernului francez, preciza într-un document al conferinței: *Voința popoarelor s-a exprimat în zilele de octombrie și noiembrie 1918, cînd dubla monarhie s-a năruit și cînd populațiunile de mult timp oprimate s-au unit cu frații lor italieni, români, iugoslavi sau cehoslovaci.*

Marele istoric britanic R.W. Seton-Watson în vasta sa lucrare despre istoria românilor a scris: *Unitatea română era un fapt împlinit.* În aceeași lună a semnării tratatului, el a făcut o vizită în România. La 29 iunie 1920 el a participat la o ședință a Parlamentului român, unde Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Alexandru Vaida-Voievod i-au omagiat prezența în discursuri vibrante.

PRIMA GRAMATICĂ ROMÂNEASCĂ

IOAN MARDARI, *din* Pitești, *ne atrage atenția că în nr. 11/1978, p. 27, afirmația* în 1780 apare prima gramatică a limbii române, *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae*, redactată de Gh. Șincai nu este exactă, deoarece, cu 23 ani mai înainte, în 1757, Dimitrie Eustatievici, din Brașov, alcătuise o altă gramatică.

Într-adevăr, dascălul brașovean a alcătuit în anii 1755-1757 o Gramatică românească *(pe care o dedica domnitorului Constantin Mavrocordat) dar lucrarea sa a rămas și a circulat multă vreme în manuscris. O ediție integrală a scrierii a apărut în 1969, la Editura științifică.*

Scrierea lui Gh. Șincai este prima gramatică românească tipărită, *fapt pentru care am și menționat-o ca atare în cronologia Marii Uniri.*

ISTORIE ȘI POEZIE

Un gest de atașament față de revistă ne vine din Timișoara: *familia scriitorului* GRIGORE POPIȚI *ne trimite ultimul volum al acestuia,* Pe cărările tinereții, *cu mențiunea* conform dorinței autorului, decedat cu două luni înainte de a împlini vîrsta de 80 ani.

Reținem, din volum, o mărturisire a scriitorului: Istoria și poezia s-au întîlnit adesea în activitatea mea, la fel ca și la alți scriitori din Banat, îndrăgostiți de plaiurile natale. Pasiunea mea pentru istorie nu m-a părăsit și nădăjduiesc că ea se reflectă și în această carte, unde retrăiesc momente de altă dată, întorcîndu-mă pe cărările tinereții.

PILLEUSUL DACO-GETIC

Pornind de la reprezentările Columnei, precum și de la însemnările unor scriitori antici despre daci (nr. 1-7/1980) și întrebîndu-se: Pilleusul la daco-geți — însemn nobiliar sau tiară de cult? *prof.* VIOREL LUPU, *din* Timișoara, *emite ipoteza conform căreia căciulile nobililor daci ar fi avut semnificația unor tiare (coroane purtate atît de preoți cît și de regii vechilor perși și conducătorii altor popoare orientale).*

CASA MEMORIALĂ CRIȘAN

Despre un loc evocînd amintirea unuia dintre conducătorii marii ridicări la luptă a românilor transilvăneni din 1784 (eveniment evocat în pp. 2-7 ale numărului acesta), ne scrie ION COȚOI, *din* com. Bonțești, jud. Arad. Este casa lui Crișan, din comuna cu același nume, din apropierea orașului Brad. O placă memorială consemnează: *În această casă s-a născut Marcu Giurgiu (1732-1785), cunoscut sub numele de Gheorghe Crișan, neînfricat conducător al moților, care alături de Horea și Cloșca a înscris în istoria neamului românesc pagini de nepieritoare glorie.*

Clădirea a fost recent restaurată. În curtea casei se află un bust al lui Crișan (în imagine), realizat de sculptorul Marcel Olinescu.

COLEGUL RUS AL LUI TOCILESCU

DUMITRU STĂNCIULESCU, *din* Galați, *dorește să afle* cîteva date referitoare la arheologul rus A. S. Uvarov, despre care am citit într-o scrisoare a lui Gr. G. Tocilescu (nr. 6/1980).

Alekșei Serghecvici Uvarov (1825-1884), fiul fostului președinte al Academiei de științe a Rusiei, contele Serghei Sem onovici Uvarov, a fost unul dintre întemeietorii Societății arheologice ruse, a Societății arheologice din Moscova și a Muzeului de istorie din acest oraș. În pofida dilletantismului din metodologia săpăturilor și cercetărilor sale, Uvarov, apreciază Marea enciclopedie sovietică *(Moscova 1977), a jucat un rol important în istoria arheologiei ruseștl.*

Principala sa lucrare este Arheologia Rusiei, Epoca de piatră, *vol. 1-2, 1881.*

REVISTĂ ENCICLOPEDICĂ

În completarea notei Cunoștințe neapărat trebuincioase *(nr. 6/1980)* ELENA ADAMESCU, *din* Craiova, *ne scrie:* Societatea pentru învățătura poporului român a scos și o revistă lunară. Avînd aceeași titulatură cu cea a societății, publicația a apărut din martie 1870 pînă în mai 1872. Avea un caracter enciclopedic, publicînd conferințe, articole de istorie și pedagogie, de popularl-

POSTA MAGAZIN ISTORIC

zare a științei. Printre semnatarii articolelor de istorie se numără C. Esarcu *(Petru Cercel)*, Gh. Sion *(Filozofia la romani)*, Barbu Constantinescu *(Cultura domnilor fanarioți din sec. XVIII)*, Bonifaciu Florescu și P. Cernătescu *(Fragmente istorice)*. În paginile revistei au mai semnat V. Alecsandri, I.H. Rădulescu, Carol Davila.

DENARI

N.A. DESPOIU, președintele Consiliului comunal al sindicatelor din com. Băbeni, jud. Vîlcea, *ne semnalează o descoperire arheologică din urmă cu 25 ani:* În vara anului 1955, cîțiva copii au descoperit, într-o brazdă de tractor, pe partea de nord a dealului Poeni, din satul Pădureț, com. Băbeni, un vas de lut plin cu denari de argint romani.

Tezaurul număra aproximativ 5 000 monede romane din sec. I-III e.n.

În prezent, piese din acest tezaur se află în colecțiile muzeelor din Sibiu, Rîmnicu Vîlcea și Pitești.

Reținem și finalul scrisorii: Existența acestui tezaur atestă faptul că, pe aceste meleaguri vîlcene, așezările de astăzi își au rădăcinile în urmă cu două milenii.

ÎN AMINTIREA GENERALULUI MEDIC

Pe marginea articolului Completări la o biografie C. Davila *(nr. 1/1979)*, TEODOR SURPĂȚEANU, *din* Galați, *ne trimite o descriere a plachetei bătute în 1903* în amintirea creatorului și organizatorului studiului medicinii, farmaciei, școalei veterinare, serviciului sanitar al armatei. *Pe aversul plachetei este imprimat chipul generalului doctor și inscripția citată, iar pe revers sînt reprezentați un bolnav și o femeie care îl îngrijește, precum și inscripția* Comitetul pentru ridicarea monumentului: general dr. Iuliu Theodory, dr. Jacob Felix, general dr. Zaharia Petrescu, dr. Conatantin D. Severeanu, dr. Dimitrie Grecescu, dr. Dimitrie Draghiescu, dr. Florea Teodorescu, Alexandru Lăcusteanu, Dimitrie Niculescu, Dimitrie Roșiu.

Placheta (în imagini) a fost emisă cu prilejul ridicării monumentului C. Davila de la Facultatea de medicină din București.

O PĂRERE

DEZIDERIU MACH. *din* Cîmpia Turzii, *stăruitor colaborator al poștei noastre, ne împărtășește opinia sa referitoare la inscripțiile runice de la Basarabi (nr. 1/1980):* ele ar fi de origine anglo-saxonă, datorate grupului care în sec. XI a ajuns pe meleagurile dobrogene (nr. 2/1978).

Reținem, odată cu opinia corespondentului nostru, și finalul scrisorii sale. Sînt doar un cititor pasionat de istorie și părerea mea o bazez pe cele citite și nu pe cercetări proprii.

Cît privește rezultatele cercetărilor întreprinse la Păcuiul lui Soare (nr. 11/1974), unde s-ar fi aflat așezarea medievală Vicina (nr. 1, 10/1971, 7/1973) ele au fost publicate în monografia Păcuiul lui Soare. Așezarea medievală sec. XIII-XV, *București, 1977, semnală de Petre Diaconu și Silvia Baraschi.*

POMPEI 1876

O descriere a Pompeiului (nr. 12/1979) făcută de un român, studentul maramureșean Artemie Anderco, care a vizitat celebrele ruine în 1876, ne trimite ION DUMITRESCU, *din* Cluj-Napoca: Am vizitat lucrările de dezgropare. Sînt vreo 200-300 persoane ce cară cenușa și pietricelele acelea care învelesc întru tot Pompeiul, încît se uită pînă și poziția ei [*lui*]. N-au nici o rezistență, se pot așeza cu mîna; e o îngrămădire de pietricele mici, de la grăuntele de grîu la cel de bob de porumb. Am luat un pumn cu mîne din casa aceea care se săpa sub ochii noștri. Deasupra săpăturilor, unde cîmpi, holde stau asupra orașului Pompei încă necunoscut, e o cale ferată de mină în care se exportă [cară] afară de zidurile cetății materialul săpat. Două treimi încă e învelit. Lucrează de un secol și vor mai avea pe vreo cîteva secole, dacă măria sa Vezuviul nu-și va întrerupe mînia sa.

Jurnalul *lui Artemie Anderco a fost publicat, în 1934, de Nicolae Iorga.*

Nicolae MINEI

CONTENTS (Romanian History) N. DENSUŞIANU, F. CONSTANTINIU The Uprising of Horea, Cloşca and Crişan (1784) ● G. SPADOLINI, A. GIEYSZTOR The XV-th International Congress of Historical Sciences ● GH. ŢUŢUI The National Conference of the Romanian Communist Party (October 1945) ● M.C. STĂNESCU The 1920 General Strike ● R. ROSETTI Reminiscences ● E. GLÜCK Romanian Manuscripts in the Main European Libraries ● N. CONOVICI Dacian citadels — Piscul Crăsani ● M.V. ZAHAROV 1944-1945. Shoulder to Shoulder — Romanian and Soviet Soldiers ● M. MUŞAT The Viena Diktat ● V. ROMAN Meetings with J. Nehru and E.E. Kisch ● E. LINŢA The Lăpuşneanus'Reign

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. DENSUŞIANU, F. CONSTANTINIU La Révolte de Horea, Cloşca et Crişan (1784) ● G. SPADOLINI, A. GIEYSZTOR Le XV-ème Congrès international des sciences historiques ● GH. ŢUŢUI La Conférence Nationale du Parti Communiste Roumain (octobre 1945) ● M.C. STĂNESCU La Grève générale de 1920 ● R. ROSETTI Mémoires ● E. GLÜCK Manuscrits roumains dans les grandes bibliothèques de l'Europe ● N. CONOVICI Cités daciques — Piscul Crăsani ● M.V. ZAHAROV 1944-1945. Les soldats roumains et soviétiques luttent en commun ● M. MUŞAT Le Diktat de Vienne ● V. ROMAN Rencontres avec J. Nehru et E.E. Kisch ● E. LINŢA Le Règne des Lăpuşneanu

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. ДЕНСУШИАНУ, Ф. КОНСТАНТИНИУ Восстание 1784 под руководством Хории, Клошки и Кришана ● ДЖ. СПАДОЛИНИ, А. ГИЕШТОР XV-ый Международный конгресс исторических наук ● Г.ЦУЦУЙ Национальная Конференция Румынской Коммунистической Партии (октябрь 1945) ● М.К. СТЭНЕСКУ Всеобщая забастовка 1920 г. ● Р. РОСЕТТИ Воспоминания ● Е. ГЛЮК Румынские рукописи в больших европейских библиотеках ● Н. КОНОВИЧ Дакийские крепости — Пискул Крэсан ● М.В. ЗАХАРОВ 1944-1945. Румынско-советское боевое содружество ● М. МУШАТ Венский диктат (1940) ● В. РОМАН Встречи с Дж. Неру и Е.Е. Кишем ● Е. ЛИНЦА Царствование семьи Лэпушняну

INHALT (Rumänische Geschichte) N. DENSUŞIANU, F. CONSTANTINIU Der Aufstand von Horia, Closca und Crisan (1784) ● G. SPADOLINI, A. GIEYSZTOR Der XV. internationale Historikerkongress ● GH. ŢUŢUI Die Landeskonferenz der Rumänischen Kommunistischen Partei (Oktober 1945) ● M.C. STĂNESCU Der Generalstreik von 1920 ● R. ROSETTI Erinnerungen ● E. GLÜCK Rumänische Handschriften in grossen europäischen Bibliotheken ● N. CONOVICI Dakische Burgen — Piscul Crăsani ● M.V. ZAHAROV 1944-1945. Die rumänisch-sowjetische Waffenverbrüderung ● M. MUŞAT Das Wiener Diktat ● V. ROMAN Treffen mit J. Nehru und E.E. Kisch ● E. LINŢA Die Herrschaft der Lăpuşnener

SUMARIO (Historia rumana) N. DENSUŞIANU, F. CONSTANTINIU La sublevación de Horea, Closca e Crişan (1784) ● G. SPADOLINI, A. GIEYSZTOR El XV° Congreso internacional de ciencias históricas ● GH. ŢUŢUI La Conferencia Nacional del Partido Comunista Rumeno (Octubre de 1945) ● M.C. STĂNESCU La huelga general de 1920 ● R. ROSETTI Recuerdos ● E. GLÜCK Manuscritos rumanos en grandes bibliotecas europeas ● N. CONOVICI Fortalezas dacias — Piscul Crăsani ● M.V. ZAHAROV 1944-1945. La hermandad de combate rumana-soviética ● M. MUŞAT El Diktat de Viena ● V. ROMAN Encuentros con J. Nehru e E.E. Kisch ● E. LINŢA El Reindo de los vaivodas Lăpuşneni

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136–137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

1775-1783: Statele Unite ale Americii

1703-1711:
Ungaria și Transilvania

1773-1775: Rusia